

PREVENCIJA VRŠNJAČKOG I
RODNO-ZASNOVANOG NASILJA:
JAČANJE PARTNERSTVA
NASTAVNIKA I RODITELJA

PRIRUČNIK

**Urednica:
Monja Šuta-Hibert**

Prevenција vršnjačkog i rodno-zasnovanog nasilja:
Jačanje partnerstva nastavnika i roditelja

PRIRUČNIK

Sarajevo, 2017

Impresum:

“Prevenција vršnjačkog i rodno-zasnovanog nasilja u školi: Jačanje partnerstva nastavnika i roditelja”

PRIRUČNIK

Izdavač: TPO FONDACIJA SARAJEVO

Urednica: Monja Šuta-Hibert

Autorice i autori: Amra Delić, Šejla Džanan, Edna Haznadarević, Berminka Hrelja, Mario Hibert, Nermina Kravić, Melisa Mizdrak, Amela Petričević i Elma Softić-Kaunitz

Lektura: TPO Fondacija

DTP i dizajn: Šejla Dizdarević

Print: Dobra knjiga

Tiraž: 300 primjeraka

www.tpo.ba

Sarajevo, 2017. godina

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

364.632:373.3(497.6)(035)

37.06:364.632(497.6)(035)

305-055.1/.2-053.5:364.63]:373.3(497.6)(035)\\ .

PREVENCIJA vršnjačkog i rodno zasnovanog nasilja : jačanje partnerstva nastavnika i roditelja : priručnik / [autorice i autori Amra Delić ... [et al.] ; urednica Monja Šuta-Hibert. - Sarajevo : TPO fondacija, 2017. - 157 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliografija: str. 155-157.

ISBN 978-9926-422-08-0

1. Delić, Amra

COBISS.BH-ID 24666374

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
UVOD	7
ULOGE I ODGOVORNOSTI: ŠKOLA, NASTAVNIK/CA, RODITELJ/ICA	9
Odgoj naše djece	9
Šta je to porodica?	10
Životni ciklusi porodice	11
Stilovi roditeljstva	15
Utjecaj roditeljskog odgojnog stila na dijete	17
Faktor (ne)funkcionalne porodice	18
Uloga i odgovornosti škole u odgoju djece	18
Partnerstvo ili saradnja	19
Zajedničke odgovornosti roditelja i škole	20
Prijedlog radionica za rad nastavnika sa roditeljima	23
ZAKONSKE OSNOVE I UPORIŠTA KOJA PROPISUJU I PREPORUČUJU AKTIVNU SARADNJU ŠKOLE, NASTAVNIKA I RODITELJA	37
Kvalitetno partnerstvo škole i roditelja	37
Uloga menadžmenta škole u kreiranju saradnje škole i roditelja	40
Uloga nastavnika i roditelja u postizanju partnerstva	41
Uspješna partnerska saradnja škole i roditelja	44
Nastavnici u odnosu sa roditeljima	45
Roditelji u odnosu sa nastavnicima	46
Prijedlog radionica za rad nastavnika sa roditeljima	49
JAČANJE KOMUNIKACIJE RODITELJA I NASTAVNIKA	73
Komunikacija ili razgovor?	76
Pojmovnik pozitivne dvosmjerne komunikacije	79
Asertivna komunikacija	83
Prijedlog radionica za rad nastavnika sa roditeljima	84
NAJČEŠĆI OBLICI NASILJA U I OKO ŠKOLE	97
Rodno-zasnovano nasilje	97
Najčešći oblici rodno-zasnovanog nasilja	98
Pregled ključnih pojmova	99
Saradnja škole i roditelja u rješavanju problema rodno-zasnovanog nasilja u školi	100
Prijedlog radionica za rad nastavnika sa roditeljima	102

Vršnjačko nasilje u školi	110
Oblici nasilja među djecom u školi	110
Ko su žrtve?	111
Ko su počinitelji nasilja?	112
Saradnja škole i roditelja u rješavanju problema vršnjačkog nasilja u školi	114
Prijedlog radionica za rad nastavnika sa roditeljima	118
Vršnjačko nasilje na internetu	122
Koncept otvorenosti	122
Participacija i socijalizacija na internetu	123
Primjeri online nasilja	125
Karakteristike online nasilja	127
Cyberbullying pojmovnik	128
Kako prepoznati simptome online nasilja?	129
Kako se zaštititi?	130
Sigurnosne preporuke za društvene medije	130
Nekoliko mitova o cyber zlostavljanju	133
Saradnja škole i roditelja u rješavanju problema online nasilja	134
Prijedlog radionica za rad nastavnika sa roditeljima	139
RODITELJSKE DILEME I SAVJETI: Pogled iz druge perspektive	145
Koliko su roditelji spremni za školu?	145
BIOGRAFIJE AUTORA	151
LITERATURA	155

PREDGOVOR

Početak školske 2016/2017. godine TPO Fondacija je počela realizaciju projekta "Vršnjačko i rodno-zasnovano nasilje u školi". Veliko nam je zadovoljstvo naglasiti da su uvodne aktivnosti ovog projekta bile realizirane u smjeru uspostavljanja čvrstog partnerstva kako sa Ministarstvom za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, Ministarstvom obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona i Ministarstvom obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona, tako i sa nastavnicima i pedagogima trideset različitih osnovnih škola iz navedenih kantona.

Uspostavljena saradnja je rezultirala nizom održanih sastanaka strateškog planiranja na kojima su zajedničkim radom definirane aktuelne potrebe i programske aktivnosti koje se realiziraju u okviru ovog trogodišnjeg projekta. Jedna od njih je jačanje nastavničkih kompetencija za uspostavljanje i očuvanje produktivne saradnje sa roditeljima. Svi naši partneri su se, bez izuzetka, izjasnili da je to jedan od nezaobilaznih segmenata rada u procesu podizanja svijesti, prevencije i sprečavanja vršnjačkog i rodno-zasnovanog nasilja u školi posebno zbog činjenice da u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji zadovoljavajući broj obrazovnih inicijativa, didaktičkih materijala i radionica na ovu temu.

U namjeri da svjesno preuzmemo ulogu pažljivog/e slušaoca/teljice, pouzdanog/e partnera/ice i aktivnog/e realizatora/ice TPO Fondacija je zaslužna za objavljivanje ovog Priručnika koji je nastao zahvaljujući sinergijskom djelovanju deset stručnjaka iz oblasti obrazovanja, pedagogije, psihologije, psihijatrije, informacijsko-komunikacijskih nauka, itd. Njihovi autorski prilozi i prikupljeni modeli radionica za rad sa roditeljima ponudili su neke od mogućih odgovora na pitanja koja se tiču: **međusobne uloge i odgovornosti škole, nastavnika i roditelja, zakonskih osnova i uporišta koja propisuju i preporučuju njihovu aktivnu saradnju te općenito jačanja komunikacije roditelja i nastavnika.** Autori su se također potrudili svim čitateljima **pružiti osnovne informacije o najprisutnijim oblicima nasilja nad učenicima u školi i prijedloge na koji način školska zajednica i roditelji mogu zajednički djelovati u oblasti prevencije i sprečavanja ovih društvenih problema.**

Potrebno je naglasiti da ovaj Priručnik predstavlja početnu i uzlaznu stepenicu na putu ka izgradnji ne samo bolje saradnje nastavnika i roditelja, već i snažne i pozitivne školske zajednice. Iskreno se nadamo da ćemo zajedno sa našim brojnim partnerima iz formalnog i neformalnog sektora istrajati na ovom putu i zajednički svjedočiti boljem i pravednijem obrazovanju za svu našu djecu.

Posebnu zahvalnost dugujemo učenicima koji su u sklopu međunarodne kampanje "16 dana aktivizma protiv rodno-zasnovanog nasilja" napravili veliki broj ilustracija predstavljenih u ovom Priručniku i time ga dodatno učinili jedinstvenim.

Također zahvaljujemo **Emini Jusufbegović**, stručnoj saradnici Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, **Ivici Augustinoviću**, višem stručnom saradniku za poslove i zadatke predškolskog odgoja i obrazovanja i osnovnog školstva Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta

Srednjobosanskog kantona kao i **Melisi Mizdrak**, stručnoj savjetnici u Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, koji su svojim zalaganjem i posvećenošću omogućili uspješnu integraciju predloženih sadržaja u postojeći obrazovni sistem.

Na kraju unaprijed zahvaljujemo svim nastavnicima, pedagozima, roditeljima, ali i učenicima koji neće dozvoliti da ovaj obrazovni materijal ostane neiskorišteni izvor informacija.

Monja Šuta-Hibert

UVOD

Svrha Priručnika je stjecanje znanja, vještina i kompetencija potrebnih za uspostavu i realizaciju pozitivne komunikacije i saradnje školskog menadžmenta, nastavnika i roditelja radi prevencije i smanjenja rodno-zasnovanog, vršnjačkog i nasilja na internetu. Priručnik predstavlja samo dio aktivnosti koje se realiziraju u okviru projekta "Vršnjačko i rodno-zasnovano nasilje u školi" u Kantonu Sarajevo, Hercegovačko-neretvanskom te Srednjobosanskom kantonu. U nastojanju da se problemu nasilja u školi pristupi smisleno i sveobuhvatno, brojni saradnici, nastavnici, psiholozi i pedagozi su insistirali da učinkovit put prevencije i smanjenja nasilja podrazumijeva uspostavljanje i osnaživanje kvalitetne saradnje školskih uposlenika i roditelja učenika.

Saradnja sa roditeljima je zajednička aktivnost roditelja i školskih uposlenika s ciljem stvaranja uslova za kvalitetan razvoj uspješnog i sretnog djeteta, a u skladu s njegovim/njenim sposobnostima i mogućnostima. "Proces međusobnog informiranja, savjetovanja, učenja, dogovaranja i druženja čini temelj saradnje s roditeljima koja rezultira dijeljenjem odgovornosti za djetetov razvoj i dobrobit djeteta"¹.

Škola je mjesto gdje se svi žele osjećati sigurno i zaštićeno. To je zajednica u kojoj bi trebali vladati ljubav, topla međuljudska komunikacija i briga za sve članove. Istovremeno to je i mjesto gdje se podjednako posvećuje pažnja obrazovnim postignućima te emotivnom razvoju djece kako bi se osjećala dijelom školske zajednice. Važna zadaća škole je kontinuirano poticanje roditelja na saradnju te jačanje međusobne komunikacije. U interakciji nastavnik/ca - roditelj/ica nije samo važno da se nastavnici usavršavaju, educiraju, pronalaze adekvatna rješenja i pomažu roditeljima u odgoju djece, već je iznimno važno da i roditelji usavršavaju vlastita znanja i roditeljske kompetencije budući da tek tada možemo govoriti o ravnopravnom partnerskom odnosu.

.....
¹ Maleš, D. Od nijeme potpore do partnerstva između obitelji i škole, Društvena istraživanja, 1(21), Zagreb, 1995, str. 62.

PROBUDI
POKRENI
PROMIJENI

Učiti djecu kako se
računa je važno, ali je najvažnije
učiti ih šta/što se računa.

Autor: Neven Misaljević

ULOGE I ODGOVORNOSTI: ŠKOLA, NASTAVNIK/CA, RODITELJ/ICA

Priredile: Šejla Džanan, Edna Haznadarević, Berminka Hrelja i Amela Petričević

ODGOJ NAŠE DJECE

Preporuke za ostvarivanje što bolje partnerske saradnje škole, roditelja i učenika sadržane su, prije svega, u ostvarivanju otvorene komunikacije od povjerenja u kojoj sve strane – uvijek u prvom planu – nastoje ostvariti dobrobit za dijete tj. učenika/cu. Kako bi se roditelji ostvarili kao aktivni sukonstruktori kurikuluma usmjerenog na dijete, nužno je njihovo pedagoško obrazovanje.

Svako dijete je drugačije, jedinstveno. Porodica je prva društvena sredina u koju dijete dolazi, a značaj porodičnog odgoja je nemjerljiv i nezamjenjiv. Stoga roditelji imaju najvažniju ulogu u psihofizičkom razvoju djeteta.

Jedan od uslova uspješnog porodičnog odgoja je zrelost roditelja: moralna, psihička i socijalna. Većina stručnjaka se slaže da su pozitivni odgojni poticaji presudni za produktivne procese učenja, rad i život uopće.

NAŠI SVAKODNEVNI IZAZOVI...

Svaki/a roditelj/ica bi trebao/la promišljati o sljedećim pitanjima:

- » Kako pravilno razumjeti potrebe djeteta? Da li su moji odgojni poticaji u skladu s njegovim/njenim potrebama?
- » Da li su moja djela i odgojne metode u najboljem interesu za dijete?
- » Koliko kvalitetnog vremena provodim s djetetom?

Adekvatna interakcija s roditeljima doprinosi socioemotivnom razvoju djeteta. Posebno je važno da ono ima sigurnu emocionalnu vezanost i osjećaj pripadanja porodici koja će biti temelj i poticaj za sigurno istraživanje sredine i adekvatno emocionalno vezivanje sa drugima.

Dijete koje raste u sigurnoj i suportivnoj porodici razvija pozitivnu sliku o sebi, lakše ostvaruje socijalnu interakciju, sigurnije je u novoj sredini te će vjerovatno imati bolje razvijene socijalne vještine i empatiju. Adekvatna slika djeteta o sebi povezana je s uspješnom interakcijom sa drugima tokom cijelog života.

Možemo izdvojiti nekoliko temeljnih zadataka i činjenica koji su važni za roditelje i odgajatelje, općenito:

1. Roditelji/odgajatelji su model djetetu, ono čuje i radi ono šta mu odrasli kažu da je ispravno
2. Roditelji/odgajatelji su dužni osigurati opću brigu za dijete, kao i adekvatne uslove za psihofizički rast i razvoj djeteta
3. Roditelji/odgajatelji su učitelji djeteta – oni mu/joj prenose znanja, navike, vještine i pripremaju ga/ju za život
4. Roditelji/odgajatelji trebaju razumjeti i odgovoriti na dječije potrebe u skladu s njegovom/njenom razvojnom dobi
5. Roditelji/odgajatelji bi trebali odgoj djeteta uspostaviti na principu dosljednosti
6. Roditelji/odgajatelji trebaju u djetetu poticati razvoj pozitivne slike o sebi
7. Roditelji/odgajatelji trebaju u djetetu poticati razvoj svijesti o pripadnosti (kroz porodicu, grupu vršnjaka, školsku zajednicu, sportsku grupu, itd...)

ŠTA JE TO PORODICA?

*“Regeneracija čovječanstva mora poći od porodice...
Samo bolji čovjek kao osnova čovječanstva može da popravi
čovječanstvo.”*

(Vilhem Štekel)

Porodica nije samo spona između biološkog i društvenog, nego i osnova na kojoj je ljudsko društvo nastalo. Stoga se ono i izgrađuje u neprekidnom odnosu s “tom malom primarnom, lice u lice okrenutom grupom.”²

Iako spada u red najmanjih grupa, porodica u sebi ujedinjuje različite strane i oblike ljudskog života. S društvenog stajališta porodica vrši bitnu posredujuću funkciju od koje zavise društveno-kulturni kontinuitet, stabilnost i opstanak svake društvene zajednice. **“U porodici kao društvenoj grupi odvijaju se dva značajna procesa: proces prirodne reprodukcije i proces društveno-kulturne reprodukcije. S druge strane, porodica posreduje između dva totaliteta: ličnosti i društva. S aspekta antropološkog, socijalno-psihološkog i društveno-kulturnog razvoja ličnosti, porodica predstavlja nezamjenjivu odgojnu sredinu.”**³

Porodica se razvija, baš kao i društvo u cjelini. Naizgled je uvijek ista, a uvijek drugačija u pokušaju da odgovori zahtjevima koje pred nju postavljaju određeno vrijeme, prostor i društveni sistem.

Iako je danas izgubila mnoge nekadašnje funkcije: ekonomsku, socijalnu, obrazovnu, zdravstvenu, radnu, religijsku, itd. porodica je i dalje zadržala osnovne pretpostavke

.....
² Janković, J. Pristupanje obitelji, Alinea, Zagreb, 2004, str. 13.

³ Čatić, R. Slika o sebi djece nepotpunih i potpunih porodica, Planjax, Tešanj, 1997, str. 7.

zbog kojih je bila i ostala nezamjenjiva. “To prvenstveno podrazumijeva pružanje osjećaja pripadnosti, ljubavi i poštovanja među članovima, kao i sigurnost i stabilnost – sve segmente koje niko drugi na takav način ne može ‘ugrađivati’ u ličnost djeteta.”⁴

U teoriji i praksi je moguće razlikovati dva pristupa definiranju porodice:

1. “Porodica se određuje kao biološka grupa koju čine roditelji i maloljetna djeca koji žive u zajedničkom domaćinstvu, tj. najčešće kao nuklearna porodica
2. Porodica se definira kao grupa ljudi čiji su odnosi uređeni zakonom kao što su ženidba, udaja i nasljeđivanje, a precizno članstvo u jednoj porodici varira zavisno od okolnosti.”⁵

Prva definicija je tradicionalno primijenjena među naučnicima koji su se bavili porodicom i porodičnim odgojem, a vezuje se za paradigmu koja je vladala do kraja 19. vijeka. Druga definicija odražava model porodične organizacije poimane znatno fleksibilnije, kojom se nastoji obuhvatiti varijetet porodične organizacije s kojim je društvo suočeno od početka 20. vijeka do danas.

Prema Harivenu porodica je društvena organizacija koja se neprestano mijenja te, kao živo jedinstvo, prolazi kroz različite cikluse. “Teorijski pristupi jednog dijela pedagoških istraživanja porodice se zasnivaju na pojmu porodičnog ciklusa u kome se povezuje vremensko-procesualna dimenzija porodice s njenim strukturalno-funkcionalnim i interakcijskim odlikama. Način porodične organizacije mijenjao se onako kako je to društvu bilo najkorisnije. Ovim su određivane funkcije, forma i unutarnja organizacija porodice. Dakle, porodična organizacija se oblikuje prema uvjetima života koji dominiraju u određenom društvu i u određenom vremenu.”⁶

Pašalić-Kreso porodicu razumijeva kao: “...jedinstven socijalni sistem u kojem je pripadništvo bazirano na kombinaciji bioloških, legalnih i afektivnih veza.”⁷

Oblici ponašanja savremene porodice su veoma raznoliki i predstavljaju široku teritoriju koju tek treba istražiti. “Iako ne postoje dvije identične porodice, postoje neki oblici dinamike koji su – kao i kod individualne dinamike – svojstveni životnom razvoju svih porodica. Potrebno je da znamo šta je univerzalno u strukturi i funkcijama porodica i potrebno je da znamo kako porodični procesi zavise od kulture.”⁸

ŽIVOTNI CIKLUS PORODICE

Putanja kojom prolazi porodica ima kružni oblik i označava se kao životni ciklus porodice. On počinje stvaranjem braka kao samostalne zajednice ili odvajanjem od roditelja šta bi bio korak ka samostalnosti i samoodgovornosti. Imajući u vidu stalne potrebe prilagođavanja porodičnih struktura promjenjivim potrebama članova porodice, svaka razvojna faza predstavlja svojevrstan izazov koji je potrebno

4 Pašalić-Kreso, A. Koordinate obiteljskog odgoja, prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja, Jež, Sarajevo, 2004, str. 34.

5 Pašalić-Kreso, A. Koordinate obiteljskog odgoja, prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja, Jež, Sarajevo, 2004, str. 37.

6 Čatić, R. Slika o sebi djece nepotpunih i potpunih porodica, Planjax, Tešanj, 1997, str. 7.

7 Pašalić-Kreso, A. Koordinate obiteljskog odgoja, prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja, Jež, Sarajevo, 2004, str. 41.

8 Ekermen, N. Psihodinamika porodičnog života, NIO Pobjeda, Titograd, 1987, str. 380.

savladati. Ti izazovi i potrebe zavise od individualnih karakteristika članova porodice, kao i njihovog uzrasta. Jedni imaju potrebu za većom ljubavlju i nježnošću, drugi za većom disciplinom i kontrolom ponašanja, dok treći imaju potrebu da se više angažiraju u školskim zadacima tražeći talente djece, stimulirajući ih za napredovanje i sl. “Razvojne faze u životnom ciklusu porodice su najbolji test njene sposobnosti prilagođavanja promjenama i zahtjevima koji joj se postavljaju. Poznavanje ovih faza pomaže nam da procijenimo kapacitet porodice, da predvidimo kako će se razvijati u sljedećoj fazi i kada se može očekivati porodična kriza.”⁹

Životni ciklus porodice je prirodni proces koji pokreće porodicu na put rasta, razvoja i promjena.

“Faze životnog ciklusa porodice su:

1. Zasnivanje partnerskog odnosa
2. Porodica s malim djetetom
3. Porodica s predškolskim djetetom
4. Porodica sa školskim djetetom
5. Porodica s adolescentom
6. Porodica iz koje odlaze djeca
7. Postroditeljska porodica
8. Porodica koja stari

Neki autori ovome pridodaju još dvije faze životnog ciklusa porodice a to su:

9. Mlada nezavisna osoba
10. Razvod¹⁰

Zasnivanje partnerske veze odnosno braka obuhvata vremenski period **od početka zajedničkog života partnera do rođenja prvog djeteta**. U ovoj fazi partneri uspostavljaju strukturu i pravila odnosa što je osnova narednih životnih ciklusa. Uče da žive u zajedništvu izgradnjom njima svojstvenog stila komunikacije, organizacije i podjele obaveza, odgovornosti i uloga. Uvažavanje potreba i privatnosti se traži i ostvaruje postavljanjem međusobnih, ali i granica prema porodici porijekla te okolini. Ukoliko se partneri ne uspiju prilagoditi na zajedništvo, to bi moglo dovesti do krize koja se može razriješiti razilaženjem i razvodom ili rođenjem djeteta, što stvara privid rješenja i prenosi probleme u narednu fazu.

Porodica s malim djetetom je faza koja se može smatrati najzahtjevnijom. Dobijanjem nove uloge – one roditeljske – od partnera se očekuje zadovoljenje zahtjeva koje ona donosi. S druge strane traži se održanje partnerskog odnosa uz redefiniranje granica u odnosu na porodice porijekla koje su, također, dobile nove uloge.

Porodica s predškolskim djetetom je period **od treće do pete godine djeteta, odnosno do polaska u školu**. Partneri se učvršćuju u ulozi roditelja odgovarajući na sve odgojne potrebe djeteta i na njegovu/njenu socijalizaciju. Roditelji preuzimaju

9 Đorđević, A. Životni ciklus porodice <http://psihoterapijsketeme.rs/2011/zivotni-ciklus-porodice/> (25.2.2017)

10 Goldner Vukov, M. Porodica u krizi, Medicinska knjiga, Zagreb, Beograd, 1988, str. 46.

odgovornost modela za identifikaciju, kako kao zasebne ličnosti, tako i svojim odnosom.

Porodica sa školskim djetetom je faza koja počinje djetetovim **polaskom u školu i traje do ulaska u pubertet**. I ova faza životnog ciklusa je potencijalno krizna tačka. Porodica postaje osjetljiva na povratne informacije koje dobija od nastavnika, stručnih saradnika, roditelja druge djece, itd. Te informacije se mogu tumačiti kao vrednovanje djeteta, pa roditelji preispituju svoj odgojni utjecaj i udio u izgradnji djetetove ličnosti. Očekuje se prilagođavanje na zahtjeve spoljašnje sredine i sposobnost adaptacije i djeteta i roditelja na nove uslove. Poteškoće koje se mogu javiti u vezi školovanja djeteta (problemi u učenju, stjecanju radnih navika, nasilje i sl.) mogu biti i maska neriješenih partnerskih i roditeljskih konflikata iz prethodnih faza. Roditelji trebaju imati mnogo strpljenja s djetetom koje tek stiče osnovna znanja, ali i dovoljno upornosti i dosljednosti da bi dijete ušlo u zdrav odnos prema radu i odgovornosti.

Porodica s adolescentom je faza **od djetetovog ulaska u pubertet i traje do njegovog/njenog izlaska iz porodice**. Karakterizira je potreba za reorganizacijom cijelog sistema, hijerarhije, raspodjele moći i uloga, kao i potreba za što propustljivijim granicama u odnosu na spoljašnji svijet. Ovu fazu bi trebala odlikovati povećana fleksibilnost roditelja u odnosu na veću nezavisnost djece i to kako u njihovim pogledima na život, tako i u ponašanju. Razvojno-specifični, između težnje za odrastanjem i dječije potrebe za roditeljskom zaštitom i brigom, emotivni naboj je ono što karakterizira porodične odnose. Neusklađenost roditeljskog i spoljašnjeg sistema može biti izvor problema i razvoja simptoma i kod adolescenta/kinje i roditelja.

Porodica iz koje odlaze djeca je faza životnog ciklusa kada je **najstarije dijete napustilo roditeljski dom, a najmlađe se sprema da ga napusti**. Svi članovi se suočavaju s odvajanjem, što je izvor stresa čak i kod porodica koje su lako prelazile iz faze u fazu. Način na koji djeca odlaze iz porodice porijekla je bitan za njihovo

osamostaljivanje, sposobnost za budući nezavisni život i odnos sa roditeljima. Postupanje sa djecom kao odraslim osobama je novi kvalitet odnosa.

Postroditeljska porodica je faza u kojoj su **sva djeca napustila roditeljski dom** i u kojoj su **partneri ponovo okrenuti jedno drugom**. Pred njima je zahtjev za reorganiziranjem zajedničkog života, ponovnim prilagođavanjem i preispitivanjem njihove bliskosti. Ukoliko su zadaci prethodnih životnih ciklusa zadovoljeni i riješeni, ova faza može biti izvor zadovoljstva i mogućnosti. Ukoliko, pak, nisu to može dovesti do sukoba među partnerima, udaljavanja, razilaženja, itd.

Porodica koja stari je faza koja u sebi nosi neminovnosti kao što su odlazak u penziju, pitanja ekonomske egzistencije, bolest, **smrt jednog/e partnera/ice**, itd. Samim tim nosi i izgradnju drugačijeg odnosa s djecom i obostranu potrebu za adaptacijom na ovakve okolnosti.

Životna faza **Mlada nezavisna osoba**, koja se u našoj kulturi često preskače, je izuzetno važna. To je prilika da se iz roditeljskog doma ne pređe odmah u novi porodični dom, već da mlada osoba neko vrijeme živi samostalno i nezavisno što pruža velike mogućnosti za samorazvoj. Na ovaj način osoba dobija vlastiti prostor i vrijeme da razvije ličnost, otkrije svoje stvarne potrebe, interesovanja, želje i sklonosti. Time sigurnije i spremnije ulazi u partnerski odnos, s pretpostavkom za lakše i potpunije ispunjavanje zahtjeva početne i svih narednih faza životnog ciklusa porodice.

Zbog učestalosti **Razvoda**, on je često neizostavan dio životnog ciklusa porodice. Partneri koji nisu imali djecu se suočavaju s revizijom identiteta, preispitivanjem i iznalaženjem funkcionalnog nastavka emotivnog života. Razvod govori o prekidanju partnerskog odnosa, ne roditeljskog, stoga porodica s djecom postoji i nakon razvoda. U pravilu se očekuje da partneri ne zanemare i ne zloupotrebljavaju djecu u procesu razdvajanja već da roditeljstvo bude prioritetno u odnosu na njihovo lično nezadovoljstvo i emotivne teškoće s kojima se suočavaju. Na taj način roditelji aktivno pomažu djeci da što bezbolnije prođu kroz ovu krizu.

Svaka faza životnog ciklusa porodice može potencijalno biti izvor problema i može kulminirati do pojave određenih simptoma. Izazivači stresa mogu biti horizontalni – razvojni stres vezan za aktuelne događaje koji utječu na pojedinca/ku i porodicu, **kao i vertikalni** – koji se vezuju za porodične odnose, sisteme vrednovanja i obrasce ponašanja koji se prenose generacijama. **Ukrštanje horizontalnog i vertikalnog stresora se posebno odražava na porodicu.**

Pri rješavanju navedenih poteškoća, emocionalne, relacije, razvojne ili socijalne prirode, školsko osoblje svojim znanjem i vještinama može pomoći u cilju potpunijeg, kvalitetnijeg i lakšeg odgovora na zahtjeve i izazove životnog ciklusa porodice.

Poznavanje gore navedenih razvojnih ciklusa je od iznimne važnosti za sve aktere odgajateljskog procesa. Razina sposobnosti razumijevanja svake od ovih faza može značajno utjecati na pozitivnu komunikaciju i saradnju nastavnika i roditelja.

Ove životne faze su bitne jer nam pomažu da osvijestimo i analiziramo fazu naše vlastite porodice – teško da možemo razumjeti druge dok ne razumijemo i upoznemo sebe.

STILOVI RODITELJSTVA

“Čovjekov najveći genetički dar je njegova ogromna sposobnost da uči od sredine koja ga okružuje.”

(D. Morris)

Tema mnogih istraživanja u zadnjih nekoliko desetljeća jeste utjecaj odnosa roditelj – dijete na razvoj djeteta. Istraživanja pokazuju da je odnos roditelja i djeteta temelj uspješne socijalizacije i razvoja zdrave ličnosti. “Stil roditeljstva predstavlja pozadinu u kojoj se ostvaruje konkretna interakcija između roditelja i djeteta, kao i sam način primjene odgojnih postupaka. Tačnije, riječ je o konstelaciji roditeljskih stavova prema djetetu koja određuje emocionalnu klimu u kojoj se odvijaju konkretni oblici roditeljskog ponašanja.”¹¹

Jedno od najpoznatijih djela, posvećeno proučavanju roditeljskih stilova je klasičan rad Diane Baumrind koja je, na osnovu proučavanja ponašanja predškolske djece i njihovih roditelja, ustanovila kako se roditeljsko ponašanje može uglavnom opisati kroz tri stila i to: “autoritarni, autoritativni i permisivni”¹² te da se vrlo rijetko mogu javiti još dva: indolentni i odbijajući stil koji se svrstavaju u kategoriju najneuspješnijih roditeljskih stilova. Stilovi obuhvataju dvije dimenzije roditeljstva:

- » **Roditeljska responsivnost (toplina i podrška)**
- » **Roditeljska zahtjevnost (kontrola, disciplina i nadzor)**

Na osnovu ova tri dominirajuća stila roditeljstva, B. Koloroso pravi razdiobu na tri tipa porodica:

- » **“Porodica s osloncem (autoritativni roditelji)**
- » **Porodica s krutom strukturom**
- » **Porodica tipa meduze (permisivni roditelji)”¹³**

AUTORITARNO RODITELJSTVO

“Autoritarno roditeljstvo, prije svega, karakterizira izrazita restriktivnost. Ovakvi roditelji su skloni određivati šta djeca čine ili ne čine te uspostavljati vrlo često kruta (nefleksibilna) pravila. Autoritarni roditelji kontroliraju većinu odluka koje se donose unutar porodice. Takvi roditelji trasiraju porodične ciljeve, ali kada nagrađuju i kažnjavaju, vrlo često ne vode računa o reakciji djece, zbog čega postupci prema djeci nose u sebi izraženu crtu proizvoljnosti. Autoritarni roditelji ne dopuštaju nikakvu nedoumicu u pogledu toga ko je zadužen za određivanje granica ponašanja, discipliniranje ili šta očekivati od ukupne porodične dinamike. Oni su uglavnom restriktivni, očekuju striktno pokoravanje, rijetko ili nikada ne objašnjavaju zašto je neophodno prihvatiti pravila koja su često povezana s primjenom sile, kaznama i prinudama, neosjetljivi su prema mišljenju djece, očekuju da dijete uvijek bezuvjetno prihvati naredbe i poštuje autoritet. Zbog toga je autoritarni stil uvijek na granici konfrontacije na relaciji roditelji – djeca. Takvi roditelji su direktni i ne ostavljaju

.....
¹¹ Keresteš, G. Agresivno i prosocijalno ponašanje školske djece u kontekstu ratnih zbivanja: provjera posredujućeg utjecaja roditeljskog ponašanja <http://www.darhiv.ffzg.hr//> (26.10.2009)

¹² Pašalić – Kreso, A. Koordinate obiteljskog odgoja, prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja, Jež, Sarajevo, 2004, str. 211.

¹³ Coloroso, B. Deca to zaslužuju, Beoknjiga, Beograd, 2006, str. 29.

mnogo prostora za dvojbe. Posvećeni su vremenskim odrednicama u kojima određeni zadaci trebaju da budu ispoštovani ne ostavljajući prostora za rasprave i razgovore u slučaju da naredbe nisu u zadatom roku ispoštovane. Oni insistiraju na poslušnosti kao centralnoj vrlini koja bi kod djece trebala biti razvijena i izražena pri čemu se akcent stavlja na obaveze ali ne i prava. Kada određuju pravila, norme i vrijednosti, nisu spremni na razgovor ili diskusiju o eventualnim razlikama u mišljenju. Na osnovu brojnih istraživanja doznajemo da su djeca odgajana autoritarnim stilom najčešće potištena, nesretna, ranjiva na stres i nerijetko neprijateljski nastrojena prema drugim osobama.”¹⁴

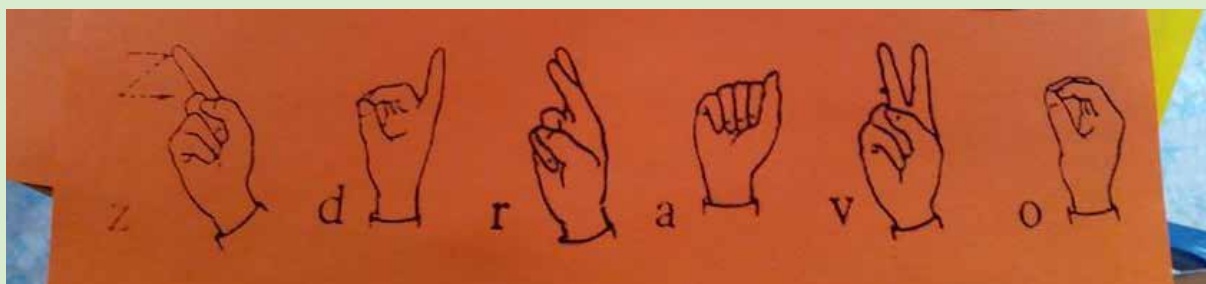
AUTORITATIVNO RODITELJSTVO

“Autoritativni roditelji uključuju svoju djecu u donošenje porodičnih odluka, dopuštaju djeci da sama donesu odluke, aktivno ih usmjeravaju, podržavaju i pomažu u tome, iz čega prozilazi građenje porodičnih odnosa u terminima timskog, kooperativnog i međusobnog pomaganja. Zahvaljujući ovakvom roditeljskom stilu, cjelokupna porodica je uključena u postavljanje ciljeva i zajedničko rješavanje problema. Ovakav pristup generira konstruktivniju unutarporodičnu atmosferu i povoljniju komunikaciju između njezinih članova. Autoritativni roditelji ostavljaju djeci mogućnost slobode izbora (s akcentom na dobro i bolje), pri čemu se ne gubi iz vida da takva sloboda podrazumijeva i određena kućna pravila, poštovanje normi, u najkraćem, balans između međusobnih obaveza i prava. Na taj način ostaje dovoljno prostora za fleksibilnost u građenju odnosa, ali kroz obostrano uvažavanje određenih normi. Takvi roditelji su odgovorni, osjećajni, predusretljivi i pažljivi prema dječijim potrebama. Disciplina je u ovakvom stilu shvaćena kao neophodni međusobni dogovor o pravilima ponašanja i redu.

Autoritativni roditelji u svakom problemu vide novu šansu za podsticanje i unapređenje porodičnog zajedničkog duha i harmonije, pri čemu se naglasak stavlja na ‘mi’, te na procese zajedničkog donošenja odluke. Istraživanja pokazuju da su djeca izložena ovom roditeljskom ponašanju emocionalno zdravija i uravnoteženija te iskazuju prijateljski odnos prema drugima.”¹⁵

PERMISIVNI STIL RODITELJSTVA

“Podrazumijeva najniži stupanj uključenosti i uplitanja u rast i razvoj djece i njihov odgoj. Ovakvi roditelji mogu biti topli, ali sa labavim odnosom prema djeci i roditeljskim obavezama. Oni postavljaju relativno malo zahtjeva, dopuštaju djeci potpunu slobodu u izrazu vlastitog mišljenja, osjećanja i raspoloženja, ne nadgledaju dječije aktivnosti, ne primjenjuju čvrstu kontrolu nad ponašanjem djece. Istraživanja su pokazala kako su djeca permisivnih, popustljivih roditelja vrlo često impulsivna, agresivna, buntovna i sa izraženom potrebom da dominiraju nad drugima.”¹⁶

14 Alić, A. Roditeljski stilovi, Takvim, El-Kalem, Sarajevo, 2009, str. 126.

15 Alić, A. Roditeljski stilovi, Takvim, El-Kalem, Sarajevo, 2009, str. 127.

16 Alić, A. Roditeljski stilovi, Takvim, El-Kalem, Sarajevo, 2009, str. 128.

UTJECAJ RODITELJSKOG ODGOJNOG STILA NA DIJETE

Mnogo je istraživanja o utjecaju različitih stilova roditeljskog ponašanja na dječije ponašanje i razvoj. Pokazalo se da se autoritativan stil može povezati s najpoželjnijim razvojnim ishodima kod djece.

“Autoritativan stil se povezuje s većom kompetentnošću, samopouzdanjem, nezavisnošću, s većim akademskim uspjehom i odgovornim ponašanjem. Djeca su obično znatiželjna, puna energije, kreativna, prijateljski raspoložena prema drugima te obično razvijaju pozitivna vjerovanja o sebi i o svom postignuću.

Djeca autoritarnih roditelja pokazuju puno više problema u ponašanju. **Teško se prilagođavaju različitim socijalnim situacijama, nepovjerljiva su, agresivna, čudljiva i lako se uzrujaju. Češće su povučena, lošeg raspoloženja, uplašena, nesretna te im nedostaje spontanosti u ponašanju.**

Permisivni roditeljski stil dovodi do **agresivnog i impluzivnog ponašanja kod djece.** Djeca su češće nezrela i slabije se snalaze u situacijama u kojima se susreću s autoritetima.”¹⁷

U istraživanju koje je obuhvatalo petogodišnje praćenje 3.400 porodica, Amato i Fowler (2002) su došli do zaključka da postoji “srčika” ispravnog roditeljskog postupanja s djecom koja vrijedi bez obzira na porodičnu strukturu, obrazovanje roditelja, ekonomsku moć roditelja, etničku pripadnost ili spol djeteta. Najuspješniji odgojni rezultati postižu se u porodicama u kojima je prisutna ta zajednička “srčika”, a to je visok stepen roditeljske potpore, velik roditeljski nadzor i odsutnost roditeljskog kažnjavanja.

Istraživanje koje su radili Deković i Janssens (1992) pokazuje da se djeca autoritarnih roditelja češće koriste agresijom kao stilom ponašanja. Posljedica autoritarnog roditeljskog stila je nizak nivo prosocijalnog, a visok nivo agresivnog i samodestruktivnog ponašanja. Autoritarni odgojni stil rezultira odbačenošću djeteta od vršnjačke grupe, dok autoritativni odgojni stil rezultira visokom razinom socijalne kompetencije.

“Roditeljstvo se – kao najkompleksniji zadatak odraslog čovjeka – odnosi na niz procesa koji se sastoje od zadataka, uloga, pravila, komunikacija i međuljudskih odnosa koje odrasli ostvaruju u kontaktu sa svojim djetetom. Od roditelja se očekuje hrabrenje i vođenje kroz životni razvoj u svoj njegovoj složenosti – kognitivni, socijalni, emocionalni, moralni, seksualni, duhovni, kulturni i obrazovni aspekt. Cilj odgoja je pripremiti dijete da postane član društvene zajednice.”¹⁸

Bez obzira kojoj ćemo se klasifikaciji roditeljskog stila prikloniti sasvim je jasno da su roditeljska toplina, briga i potpora odnos koji je pozitivan i poželjan u odgoju dok su kazna, zahtjevnost i zanemarivanje odnos koji je nepoželjan i ima negativne posljedice za razvoj djeteta. U dječijoj dobi efekti su vidljivi u vršnjačkim interakcijama. U odrasloj dobi su vidljive posljedice na ličnost i ponašanje pojedinca/ke.

.....
17 Vasta, R. Haith, M. Miller, S. Dječija psihologija, <http://www.darhiv.ffzg.hr//> (26.10.2009)

18 Rabađija, M. Suradnja dječijeg vrtića i obitelji, <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A72/datastream/PDF/view> (25.10.2017)

FAKTOR (NE)FUNKCIONALNE PORODICE

“Dijete je dobro iz kakve porodice dolazi.”

“Gori su mi roditelji nego učenik.”

Šta je normalnost u porodici i kakve su to “normalne” porodice? Svaki odgovor biće samo djelimično tačan. Jedino šta se može ustanoviti jeste svijest o činjenici da je svaka definicija normalnosti porodice socijalni konstrukt koji bi trebao uzeti u obzir i neprekidnu promjenu gledišta o porodici u svijetu koji se razvija.

Termin “normalno” nema uvijek isto značenje. Sistem vrijednosti, naše lično iskustvo i profesionalna orijentacija utječu na viđenje normalnosti. Tako se u jeziku nedovoljno razlikuje riječ “normalno” od riječi “zdravo”, “tipično” ili “funktionalno”.

Procjenjujemo li prečesto neku porodicu kao nefunktionalnu, dajemo li sud lako, od čega polazimo i zašto tako lako izričemo unaprijed negativan stav?

Koncept funkcionalne porodice prečesto se koristi za definiranje normalne porodice. Pod funkcionalnošću porodice obično podrazumijevamo da se porodični odnosi mogu upotrijebiti u dostizanju ciljeva. To bi podrazumijevalo i osjećanje blagostanja i povezanosti među članovima porodice. **Procjena da li je funkcionalna ili ne zavisi od ciljeva koje porodica postavlja sebi i uključuje: sisteme vrijednosti, životne cikluse i zadovoljenje ekonomskih potreba.** Znači li to da je porodica u kojoj djeca ne postižu dobar uspjeh u školi disfunkcionalna? Termin disfunkcionalan se odnosi na porodične obrasce u kojima se ne ispunjava zadatak nego dolazi do pojave simptoma ili nezadovoljstava. U takvom okruženju članovi porodice uglavnom jedni druge optužuju za nastanak problema.

U kontekstu obrazovanja, i škola može biti jedan od nivoa disfunkcionalne porodice i zato se intervencije glede porodice moraju adresirati širim sistemima.

ULOGA I ODGOVORNOSTI ŠKOLE U ODGOJU DJECE

Kao što je u prethodnim poglavljima naglašeno, odgojni proces predstavlja sistemski organiziran ciklus kojim se izgrađuju različite osobine ličnosti, stavovi, pogled na život i svijet te karakterne i moralne, radne i društvene vrijednosti. Za odgoj se može reći i da je razvoj samosvijesti, samostalnosti, samopoštovanja i samokritičnosti. To je holistički i cjeloživotni proces usvajanja znanja, vještina i vrijednosti. Zajednički ciljevi odgoja i obrazovanja su omogućavanje svakom djetetu da razvije svoje pune potencijale koji obuhvataju razvoj niza vještina i sposobnosti.

Nastavnik/ca ostavlja najbolji odgojni efekt na dijete redovnim i produktivnim odnosom s roditeljima. Očekivanja od djece su visoka. Gdje god dijete boravi očekuje se da bude odgojeno, da se lijepo ponaša, odnosno da ima razvijene socijalne vještine, itd. Paradoksalno, i roditelji i školski plan i program jako malo pažnje posvećuju razvoju socijalnih vještina kod djece. One su iznimno važne za razvoj odnosa djeteta prema sebi, s drugima i okolini u kojoj živi. Kada bi pretrpani školski planovi i programi više pažnje posvetili oblasti odgoja i obrazovanja, posebno kod djece nižih razreda, to bi bila istinska i sistematska prevencija svih oblika nepoželjnih ponašanja koja se, u zadnje vrijeme, javljaju kod učenika. Ukoliko djeca nemaju usvojene gore navedene vještine, nastavnici trebaju mnogo više vremena za upravljanje procesima učenja, a problemi u oblasti socijalne interakcije se vremenom povećavaju. Socioemocionalne

vještine se razvijaju i uče primjerima ponašanja i življenja odraslih, različitim vrstama poučavanja, samim odnosom, komunikacijom te uvažavanjem nastavnika prema učeniku/ci. Proces ide i obrnuto, komunikacijom jednih prema drugima unutar škole, itd. Učenik/ca koji/a uči i živi s takvim uzorima će manje i lakše doživljavati događaje iz okoline ili školskog ambijenta kao stresne, rjeđe će se osjećati povrijeđeno u odnosu s vršnjacima a probleme koji se dešavaju između njih doživljavat će kao rješive i privremene.

Kada govorimo o školi kao ustanovi koja treba omogućavati svestran odgoj ličnosti i predstavlja neizostavan dio života svakog djeteta, potrebno je raditi na njenom unapređenju, edukaciji i razvoju kompetencija zaposlenika kako bi se što lakše posvetili odgojnoj funkciji zaštitom mentalnog zdravlja djece, ali i samih uposlenika škole.

PARTNERSTVO ILI SARADNJA?

U poimanju i zagovaranju partnerstva porodice i škole nema mjesta različitim ciljevima i zadacima u odgoju. Partneri imaju iste interese, iste ciljeve u procesu realizacije različitih odgojno-obrazovnih zadataka koji će ih približavati zajednički utvrđenim težnjama i vrijednostima. U ovom procesu ne bi trebalo otvarati prostor za međusobne optužbe ili generiranje krivice, baš kao ni pripisivanje zasluga samo jednoj strani.

Partnerstvo teži da ostvari prvenstveno one ciljeve koji su u interesu djeteta. Ono se bazira na potpunoj otvorenosti i iskrenosti obje strane i zbog toga je partnersko susretanje roditelja, porodice i škole vrijednije i dragocjenije nego formalna saradnja.

Međusobnim poštovanjem i partnerstvom porodica i škola najbolje uvažavaju i brinu za potrebe djeteta. Roditelji motivirani za partnerstvo sa školom znaju kako podstaći dijete da bude marljivije i pažljivije prema školskom radu i da se ne zadovoljava osrednjim uspjehom te kako mu/joj razviti radne navike, zadovoljavati radoznalost, podržavati ispoljene potrebe za kreativnošću i razvijati osjećaj sigurnosti i povjerenja u školi i porodičnom okruženju. Jednostavno rečeno, njihovi interesi se susreću na liniji interesa samog djeteta.

ZAJEDNIČKE ODGOVORNOSTI RODITELJA I ŠKOLE

- » Ostvarivanje prethodno dogovorenih ciljeva
- » Postignuti uspjeh u školi
- » Uvažavanje – poštovanje
- » Iskrena i jasna komunikacija
- » Razumijevanje
- » Usaglašavanje
- » Zajedničko planiranje i odlučivanje

Saradnja porodice i škole doprinosi aktiviranju i osposobljavanju roditelja za pedagošku djelatnost, omogućuje im uvid u ono šta škola radi, koliko joj je i kako moguće pomoći. Škola omogućuje roditeljima uvid u rezultate, propuste i nastojanja te ih upoznaje s reformama koje se vrše u školi, kako bi ih oni shvatili i prihvatili. Isto tako im ukazuje na nužnost rješavanja svih odgojnih problema u skladu s ciljevima i zadacima školstva.

“Glavne prednosti uspostavljenog partnerstva školske zajednice i roditelja:

- » Povoljan utjecaj na učenje te bolji uspjeh i ponašanje
- » Stalno praćenje rada i razvoja učenika
- » Zajedničko i uspješnije sagledavanje i otklanjanje eventualnih poteškoća koje usporavaju razvoj
- » Sprečavanje raznih oblika preddelikventnih i delikventnih ponašanja.”¹⁹

Zajednički kontinuirani rad ima prednosti za nastavnike, roditelje i djecu. Nastavniku/ci i roditelju/ici omogućava stjecanje potpunije slike o djetetu, čime će dobiti informacije o:

- » “Ponašanju djeteta u školskoj/porodičnoj sredini
- » Motivima (potrebe, interesi, želje) učenika
- » Sposobnostima
- » Radnim navikama

.....
¹⁹ Pašalić-Kreso A. Koordinate obiteljskog odgoja, prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja. Jež, Sarajevo, 2012, str. 365.

- » Načinu učenja i stjecanja znanja
- » Eventualnoj darovitosti učenika, i sl.

Prednosti za učenike:

- » Imaju bolje ocjene i veću prolaznost
- » Više prisustvuju nastavi
- » Imaju više motivacije i samopouzdanja
- » Manje posežu za drogama i alkoholom

Neki od mogućih faktora koji se tiču roditelja a utječu na nedovoljnu saradnju:

- » Nekim roditeljima je potrebno ohrabrenje da dođu u školu
- » Neki roditelji u školu dolaze samo po pozivu
- » Neki roditelji sa sobom nose negativna iskustva iz perioda vlastitog školovanja što stvara atmosferu u kojoj je nemoguće razviti partnerski odnos
- » Neki roditelji smatraju da im učitelji ne pružaju dovoljno pažnje.”²⁰

Stavovi nastavnika i roditelja prema partnerstvu

Dosadašnja iskustva u ovoj oblasti pokazuju da ima mnogo profesionalaca koji vjeruju u zajednički rad sa roditeljima, ima mnogo onih koji su već ostvarili zapažene rezultate u uključivanju roditelja u rad škole, ali da postoji i ona kategorija nastavnika koji žele roditelje zadržati na odgovarajućoj distanci. Međutim, kvalitetni programi koji omogućavaju građenje partnerstva sa porodicom moraju zadovoljiti niz neophodnih pretpostavki kako bi se u sadašnjim uslovima razvili, dugoročno opstali i dali svoje rezultate. Ovaj proces je postupan i zahtijeva vrijeme i strpljenje, ali prije svega uvjerenje u neophodnost stalnog nastojanja da se dođe do jedinstvenog djelovanja i preklapanja sva tri segmenta života djeteta (porodica, škola, zajednica). Neki od uslova koji omogućavaju ovaj proces jesu:

- » **“Prepoznavanje i uvažavanje uloge roditelja kao prvih i najvažnijih odgajatelja djece i najvažnijeg resursa u odgojno-obrazovnom procesu**
- » **Vjerovanje da roditelji trebaju biti ravnopravni partneri u procesu odgoja i obrazovanja njihove djece**
- » **Kreiranje dugotrajne strategije i operacionog plana razvijanja partnerstva na nivou cijele škole pa i društvene zajednice**
- » **Iniciranje i pokretanje niza različitih aktivnosti kako bi svi roditelji imali priliku da se osjete uključenim i dobrodošlim bez obzira na porijeklo, stepen obrazovanja, nacionalnu i religijsku pripadnost**
- » **Osiguranje uslova da svaka aktivnost, metoda i oblik rada s porodicom oslikava poštovanje, prihvatanje, otvorenost i spremnost na dijalog**

.....
 20 Pašalić-Kreso A. Koordinate obiteljskog odgoja, prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja. Jež, Sarajevo, 2012, str. 370.

- » Formiranje stručnog tima koji bi pružao podršku, dalje razvijao strategiju i evaluirao proces stvaranja partnerstva
- » Permanentno educiranje nastavnika i drugih profesionalaca za primjenu različitih metoda i oblika rada sa roditeljima, razvoj vještina komunikacije i edukacije odraslih
- » Kontinuitet u radu i stalno nastojanje da se na različite načine uključe roditelji, u školi, na radnom mjestu ili kod kuće.”²¹

Elma Nukić, Gimnazija Živinice, Živinice

.....
21 Pristup partnerstvu roditelja i odgojno-obrazovnih ustanova <https://element.hr/artikli/file/1915> (23.10.2017)

PRIJEDLOG RADIONICE ZA RAD NASTAVNIKA SA RODITELJIMA

ULOGA RODITELJA I ŠKOLE U ODGOJU DJECE²²

Ciljevi radionice:

- » Pomoći roditeljima da razvijaju interes za osobine svoje djece i njihov emocionalni i socijalni razvoj
- » Pomoći roditeljima u pravilnom odgoju djece (učenje, pravilan odnos prema starijima, zabava i aktivan odmor)
- » Približiti roditeljima različita shvatanja o roditeljskoj ljubavi
- » Pojasniti pojam roditeljskog autoriteta
- » Potaknuti saradnju roditelja i škole

Materijal za radionicu:

- » papir A4
- » flomasteri
- » prezentacijska ploča
- » natpisi DA i NE
- » listići sa pitanjima
- » hamer papir
- » listići sa porukama u "TI" obliku
- » po jedan primjerak "Dječijeg memoranduma roditeljima"
- » naljepnice u boji

TOK RADIONICE

1. Uvod u radionicu (10 minuta)

Predstavljanje

(Ciljevi, plan rada, uvodna igra)

2. Glavni dio (65 minuta)

a.) Šta znam o svom djetetu?

b.) Kakvo dijete želim?

c.) Razgovor u "ja" obliku

.....
 22 Radionica je preuzeta iz publikacije "Priručnik za rad vijeća roditelja", Udruga naša djeca
 Dostupno na:
<http://www.nasadjeća.org/attachments/article/14/Prirucnik%20za%20rad%20Vijeca%20roditelja.pdf>

d.) Kako motivirati i dijete i roditelja za efektivniju saradnju?

e.) Barometar stavova

DA – NE

f.) Moj odgojni način

g.) Šta mogu učiniti za budućnost svog djeteta?

3. Završni dio (15 minuta)

“Dječiji memorandum roditeljima”

Završna igra

Zaključci, procjena i dogovor za sljedeću radionicu

Uvod (10 minuta)

Predstavljanje teme i učesnika radionice. Voditelj/ica se treba predstaviti i reći nešto o sebi, predstaviti temu, ciljeve, način rada i vrijeme trajanja radionice. Treba zamoliti učesnike da poštuju pravila dobre komunikacije i aktivnog slušanja, a ako bude potrebno, tokom radionice, grupa može uspostaviti i nova pravila. Voditelj/ica treba zamoliti učesnike da napišu na naljepnice svoja očekivanja od radionice, zalijepe ih na hamer papir, a voditelj/ica će ih pročitati i napomenuti da će na kraju radionice zajednički napraviti analizu jesu li očekivanja ispunjena. Kako bi se učesnici međusobno upoznali i stvorili grupnu povezanost, dobro raspoloženje i motivaciju, voditelj/ica će izvesti vježbu “Upoznavanje” ili vježbu “Priča o meni i mojoj porodici kroz crtež”.

Upoznavanje!

Voditelj/ica će zamoliti učesnike da sjednu poredani ukруг. Nakon toga pozivat će ih da kažu svoje ime, nešto o sebi (svoje osobine, šta vole raditi u slobodno vrijeme i dr.), kao i o svojoj ulozi odgajatelja/roditelja/staratelja. Voditelj/ica treba prvi/a početi s predstavljanjem, a nakon toga dati riječ osobi koja sjedi do njega/nje.

Priča o meni i mojoj porodici kroz crtež

Voditelj/ica će zamoliti učesnike da na popis papira A4 nekim svojim simbolom nacrtaju svoju porodicu (to može biti cvjetić, srce, krug ili šta učesnik/ca želi). Voditelj/ica treba napomenuti da crtež niko neće ocjenjivati, da to mogu biti i simboli, ali je važno ono šta će prisutni govoriti o svom crtežu! Kada završe crtež, voditelj/ica će zamoliti jednog/u po jednog/u učesnika/cu da se predstavi i kaže nešto o svojoj porodici.

Glavni dio (65 minuta)

Voditelj/ica treba kratko predstaviti učesnicima osnovne napomene o odgoju u porodici i školi, o načinima odgoja (Priručnik), a zatim kratko opisati ciljeve vježbi koje slijede. (Ciljevi: skrenuti pažnju roditeljima o tome da je važno koliko znaju o svojoj djeci, kako s njima komuniciraju, kako da ih motiviraju, koliko imaju vremena za razgovor, da se interesiraju za osobine svoje djece i njihov emocionalni i socijalni razvoj.)

a.) Šta znam o svom djetetu?

Voditelj/ica će podijeliti učesnicima listiće s pitanjima i zamoliti ih da napišu odgovore:

1. Kakve su boje oči Vašeg djeteta?
2. Koji broj cipela nosi Vaše dijete?
3. Kakve su, uglavnom, ocjene Vašeg djeteta?
4. Kakvo je zdravstveno stanje Vašeg djeteta?

Nakon toga će roditelji prezentirati šta su napisali.

Pretpostavka je da većina roditelja zna tačno odgovoriti na ova pitanja. Voditelj/ica im saopštava da su, nema sumnje, svi dobri roditelji. Ali, ako roditelj/ica zna čemu se raduje njegovo/njeno dijete, čega se boji, u šta vjeruje, a u šta sumnja, vrijednosti koje uvažava dijete, onda je sigurno da ima dodatne kompetencije.

Sljedeća aktivnost treba potaknuti roditelje na razmišljanje koliko zaista poznaju svoje dijete.

Voditelj/ica kaže učesnicima da se sjete:

- Šta voli moje dijete?

.....

- Čega se boji?

.....

- Koje vlastite vrijednosti poštuje?

.....

- Šta cijeni kod drugih?

.....

- Šta smatra svojom slabošću?

.....

- Šta očekuje od Vas?

.....

Roditelji će zatim prezentirati svoje odgovore.

Nakon toga voditelj/ica pita:

- Je li vam bilo teško sjetiti se odgovora?
- Ima li neko ko ne može odgovoriti na ova pitanja?

(Voditelj/ica napominje da, ukoliko ima roditelja koji se ne mogu sjetiti odgovora, onda se oni trebaju potruditi i iz razgovora sa svojim djetetom saznati odgovore.)

b.) Kakvo dijete želim?

Učesnike treba podijeliti u grupe. Svaka grupa treba odgovoriti na pitanje:

Kakvo dijete želim?

(Napomena: pretpostavka je da svaki/a roditelj/ica želi pametno, strpljivo, vrijedno, pouzdano i pristojno dijete.)

Nakon što grupe ponude odgovore na pitanje kakvo dijete žele voditelj/ica postavlja pitanje: Jeste li se ikada upitali kakvog roditelja želi vaše dijete?

Slijedi diskusija koju će zaključiti voditelj/ica:

Najbolji smo roditelji kada “popravljamo” sebe. Ako želimo biti dobar/a odgajatelj/ica, onda prvo moramo izgraditi vlastitu ličnost. Dobar/a roditelj/ica ne izmišlja osobine kojima bi prilagodio svoje dijete, nego nastoji pomoći djetetu u razvijanju postojećih osobina. Uzimajući u obzir da su učesnici radionice dobri roditelji, koji žele biti još bolji, trebaju poboljšati i neke svoje osobine, kako bi postigli to šta žele. Mogu biti:

- Jasniji, tolerantniji, strpljiviji, pouzdaniji, pravedniji...

(Napomena: roditelji trebaju dopuniti rečenicu.)

c.) Razgovor u “JA” obliku

Voditelj/ica kaže da djetetu treba govoriti, kada god je to moguće, u “ja” umjesto “ti” obliku. To znači da djetetu treba govoriti o vlastitom doživljaju, osjećaju i razmišljanju. Kad govorimo u “ti” obliku najčešće prigovaramo, napadamo, pa se dijete brani, što vodi sukobu. “Ja” govor nudi dijalog.

Naprimjer, ovako prigovaramo:

“Kakve su ti ocjene? Od tebe nikada neće biti ništa. Ti si izgubljen slučaj.”

A ovako bi trebalo govoriti:

“Zabrinjavaju me tvoje loše ocjene. Kako ti mogu pomoći da ih popraviš?”

Svaka grupa (formirana u prethodnoj vježbi) dobija po jedan primjer rečenice koji treba izgovoriti u “ja” obliku.

Primjeri:

- » Ti si drzak/a i bezobrazan/a. To više neću podnositi.
- » Lijen/a si i neodgovoran/a. Tako nikada nećeš uspjeti.
- » Kako to razgovaraš sa bratom? Zar se ne stidiš?
- » Opet su ti stvari u neredu. Nikada se nećeš naučiti redu.
- » Kosa ti je grozna. Izgledaš užasno.
- » Nikada ništa ne uradiš kako treba.

Kada završe rad u grupi, predstavnik/ca prezentira primjer koji je ta grupa dobila za zadatak. Učesnici trebaju pratiti izlaganje predstavnika grupa i pomoći u formulaciji rečenice u "ja" obliku.

d.) Kako motivirati i dijete i roditelja/icu za efektivniju saradnju?

Voditelj/ica govori da je jedno od najčešćih pitanja koje roditelji postavljaju: "Moje dijete neće da uči. Šta da radim?" Na takvo pitanje nema univerzalnog odgovora. Sve ljude, pa tako i djecu, možete prisiljavati, ucjenjivati, prijetiti im, kažnjavati, podmićivati, ali ih ne možete tako motivirati. Kod djece treba razvijati općeljudske vrijednosti. Treba im pružiti mogućnost da sami biraju.

Istodobno roditelj/ica mora preispitati svoje stavove, ponašanja i uključenost u razvoj motivacije kod djece. Je li roditelj/ica dao/la od sebe najbolje da pomogne djetetu u učenju?

Preporuke:

Pokažite zanimanje za ono šta vaše dijete uči u školi.

Slušajte ga pozorno i strpljivo.

Pitajte ga šta je učilo iz pojedinog predmeta.

Pohvalite ono šta zna vaše dijete, a vi ne znate.

Zamolite ga da vam to pokaže.

Odvojite vrijeme za kreativne aktivnosti s djetetom.

Naučite od svoje djece kako rukovati kompjuterom.

Razgovarajte s djecom o događajima iz škole koji nemaju vezu s ocjenama.

Organizirajte zajedničke (roditelji i djeca iz odjeljenja) izlete, utakmice, odlaske u kino.

Pronađite vrijeme da učite jedni (roditelji) od drugih (djece).

Voditelj/ica zajedno sa učesnicima komentira navedene preporuke, odnosno, pita:

- » Ponašate li se u skladu s preporukama?
- » Kakva su vaša iskustva?
- » Kako su djeca reagirala?
- » Jeste li otkrili neke nedostatke u saradnji s djecom?
- » Šta biste kod sebe promijenili radi motivacije djece za učenje?
- » Ocjenjujete li sebe kao roditelja/icu koji/a djeluje motivirajuće na djecu?

e.) Barometar stavova DA - NE

Barometar stavova je metoda mjerenja jačine stava (saglasnosti ili protivljenja) s nekom tvrdnjom. Saglasnost/protivljenje u odnosu na tvrdnju može se iskazati,

primjerice, brojevima (od jedan – najslabija do pet – najjača). Može se iskazati i izrazima poput nikad, rijetko, uvijek, itd.

U jednom dijelu prostorije voditelj/ica zalijepi papir na kojem je napisano DA, a na drugom NE. Voditelj/ica čita jedno po jedno pitanje, učesnici saslušaju pitanje i po svom mišljenju odaberu stranu i stanu ispod natpisa DA ili NE.

Pitanja:

1. Kad ste posljednji put razgovarali sa svojim djetetom fokusirano i sa zanimanjem?

a.) Danas	DA NE
b.) Prošle sedmice	DA NE
c.) Prošlog mjeseca	DA NE
d.) Uvijek tako razgovaram	DA NE
e.) Nikada tako ne razgovaram	DA NE

Kada se učesnici opredijele za jednu ili drugu stranu voditelj/ica zamoli da prokomentiraju koji su bili razlozi za opredjeljivanje (DA ili NE). Kako to promijeniti nabolje?

2. Procijenite zaslužujete li pohvalu? **DA NE**

f.) Moje odgojne metode

Voditelj/ica treba učesnicima podijeliti upitnik “Moje odgojne metode” (1. Prilog).

Interpretacija rezultata – nakon popunjavanja upitnika voditelj/ica kaže da dvije tvrdnje s najvećim zaokruženim brojem daju kombinaciju dominantnih metoda odgoja:

- » Tvrdnja mjeri brižnost
- » Tvrdnja mjeri ravnodušnost
- » Tvrdnja mjeri zahtjevnost
- » Tvrdnja mjeri popustljivost

Slijedi diskusija o rezultatima upitnika.

g.) Šta možete učiniti za budućnost svoga djeteta?

Voditelj/ica daje grupama zadatak:

Napišite na papirima odgovor na pitanje:

- Šta bi život mog djeteta učiniti vrijednijim, a potaknulo njegov/njen emocionalni i socijalni razvoj?

Nakon rada svaka grupa će prezentirati svoje odgovore.

Voditelj/ica treba napomenuti da roditelj/ica mora naučiti svoje dijete da:

1. Zadovoljava vlastite duhovne potrebe na najbolji mogući način
2. Preuzme odgovornost za vlastite izbore
3. Poštuje pravila sredine u kojoj živi
4. Može mijenjati samo sebe i da je gubljenje vremena i energije nastojati promijeniti druge
5. Nastoji iz svega izvlačiti lijepo i pozitivno, ma kako god loše izgledalo na prvi pogled
6. Sve što je na zemlji postoji s nekim razlogom i da se prema svima i svemu treba odnositi s poštovanjem, kakvo očekujemo i za sebe (nemoj nikada nikome učiniti nešto što ne bi želio/la da učine tebi).

Završni dio

a.) Završna igra “Dječiji memorandum roditeljima”

Voditelj/ica će podijeliti učesnicima “Dječiji memorandum roditeljima” (3. Prilog).

Zamoliti će jednog/u učesnika/cu da odabere jednu poruku iz Memoranduma, pročita ju naglas i otvori diskusiju o njenom značenju. Voditelj/ica izabere još nekoliko učesnika koji žele pročitati još neku od poruka i nakon diskusije im napominje da je važno u odgoju djece slijediti ove poruke:

b.) Procjena

Svaki/a učesnik/ca u nekoliko rečenica opiše koliko mu/joj je radionica pomogla i hoće li nešto promijeniti u svom dosadašnjem odnosu prema djetetu? (Napomena: učesnici svoje komentare mogu zapisati na naljepnice i zalijepiti na prezentacijsku ploču).

Voditelj/ica će upoznati učesnike s anketnim pitanjima za roditelje (4. Prilog) i objasniti značaj provođenja ankete među učenicima i nastavnicima. Na kraju radionice voditelj/ica će podijeliti učesnicima materijal “Odgoj djece u porodici i školi”. (2. Prilog)

IZVOR: “Priručnik za rad vijeća roditelja”, Udruga Naša djeca

Dostupno na:

<http://www.nasadjeca.org/attachments/article/14/Prirucnik%20za%20rad%20Vijeca%20roditelja.pdf>

1. PRILOG

Moje odgojne metode

Pažljivo pročitajte sljedeće tvrdnje i iskreno procijenite svoj način odgajanja djeteta, zaokruživanjem jednog broja na skali od 1 (najlošije) do 5 (najbolje).

		Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Gotovo uvijek
1.	Mislim da sam brižan/a roditelj/ica koji/a svom djetetu daje puno topline.	1	2	3	4	5
2.	Mislim da sam roditelj/ica koji/a djeci ne pokazuje svoje osjećaje i koji/a prepušta djeci da sami brinu o svojim stvarima.	1	2	3	4	5
3.	Mislim da sam zahtjevan/a roditelj/ica koji/a kontrolira djecu, postavlja jasna pravila i očekuje od djece da ih poštuju.	1	2	3	4	5
4.	Mislim da sam popustljiv/a roditelj/ica koji/a ne kontrolira djecu i daje djeci previše slobode.	1	2	3	4	5

2. PRILOG

Odgoj djece u porodici i školi

Za pravilan odgoj neophodno je osigurati:

- » Vrijeme za igru (zabava)
- » Vrijeme za učenje (rad)
- » Vrijeme za odmor

Ne zaboravite!

Dijete uči igrajući se i igra se učeći. Roditelj je roditelj i niko ne može djeci zamijeniti roditeljsku ljubav. Djeci treba pružiti lični primjer. Neophodno je učiti o odgoju djece. Djeci ne treba govoriti šta da rade, već im pokazati kako da rade.

Kakav treba biti odgoj u porodici?

- » Pravilan odgoj nije samo odgoj za učenje i pravilan odnos prema starijima, već i odgoj za zabavu, razonodu i aktivan odmor.
- » Roditeljski dom treba biti topao kutak u kome će se dijete sigurno osjećati i gdje će se intelektualno i kulturno razvijati.
- » Djecu treba uključiti u svakodnevni porodični život te aktivnosti poput zajedničkog planiranja i rada, izleta te razgovore o urađenim poslovima...

Kako dijete gleda na život kroz prizmu porodičnog života, u porodici pravi prve životne korake, započinje proces socijalizacije, uspostavlja prve kontakte, uči se komunicirati, prihvata navike kulturnog ponašanja, roditelji moraju imati autoritet.

Autoritet roditelja podrazumijeva:

- » Autoritet na temelju sile
- » Autoritet na temelju odstojanja
- » Autoritet na temelju pedanterije
- » Autoritet na temelju mudrovanja
- » Autoritet na temelju ljubavi
- » Autoritet na temelju dobrote
- » Autoritet na temelju prijateljstva

Kojem tipu pripadate?

Loš (neodgovarajući) autoritet roditelja izaziva loše posljedice po mladu ličnost - dijete gubi vjeru u sebe i traži druge izlaze kao: provalne krađe, laži, tučnjave, konzumiranje alkohola, droge, cigareta, itd. Objasnit ćemo neke tipove autoriteta i njihove karakteristike, kako bi roditelji prepoznali kojem tipu autoriteta pripadaju ili imaju li uopće autoritet.

AUTORITET NA TEMELJU POŠTOVANJA

Roditelj/ica poznaje i zadovoljava potrebe djeteta i svoje potrebe.

Postoje međusobno uvažavanje, poštovanje i ljubav.

Dijete i roditelj/ica se osjećaju sigurno jer se znaju pravila i granice koje su realne i svima prihvatljive.

AUTORITET NA TEMELJU SILE

Roditelj/ica zadovoljava svoje potrebe.

Ne poznaje i zanemaruje potrebe djeteta.

Roditelj/ica ima moć: nagrađuje i kažnjava.

Dijete se boji jer su pravila preteška ili nisu poznata, a granice su krute i opasno je ne slušati.

Dijete se brani, sve više pruža otpor (tvrdoglavost, bijes, udaranje, bježanje, "neću").

BEZ AUTORITETA

Roditelj/ica zanemaruje svoje potrebe, ispunjava sve želje djeteta i ne poznaje mu prave potrebe.

Dijete ima moć da radi šta hoće – roditelj/ica se plaši, nesiguran/a je.

Dijete se osjeća nesigurno i nervozno jer ne postoje pravila, granice, putokazi.

Pravilan odgoj uključuje i autoritet nastavnika. Ključ za uspostavu dobre saradnje u odjeljenju je učeničko prihvatanje da nastavnik/ca ima pravo usmjeravati ponašanje učenika i njihov napredak u učenju. Ukoliko nastavnik/ca nema autoriteta koji se ogleda u upravljanju i usmjeravanju aktivnosti učenika, nastavne aktivnosti se ne mogu uspješno provoditi u odjeljenju. Nastavnički autoritet treba organizirati i usmjeravati proces stjecanja znanja učenika, a ne poslužiti samo kao izvor nadmoći nastavnika. Uspostava autoriteta nastavnika/ce uglavnom zavisi od četiri najvažnija obilježja:

- » Iskazivanju nastavnikova/cina statusa
- » Kompetentnom podučavanju
- » Organizacijskom nadzoru
- » Uspješnom rješavanju neposlušnosti učenika

Veliki dio autoriteta nastavnika/ce potječe od njegovog/njenog statusa. Nastavnik/ca pokazuje svoj status ako se ponaša opušteno, sigurno i samopouzđano, a to može postići glasom, držanjem tijela, izrazom lica i gledanjem učenika u oči.

Drugi najvažniji izvor nastavnčkog autoriteta je kompetentna poduka. Ako nastavnik/ca pokaže učenicima da vlada znanjem o nekoj temi ili predmetu, da ga/ju interesira i da može stručno organizirati nastavne aktivnosti, tada će učenici poštovati njegovo/njeno umijeće podučavanja. To će, s pravom, potvrditi da nastavnik/ca upravlja ponašanjem učenika.

Treći najvažniji izvor autoriteta nastavnika/ce je njegov/njen organizacijski nadzor u učionici. Kako bi se aktivnosti odvijale uspješno, nastava mora početi na vrijeme, učenici trebaju biti uključeni u aktivnosti, a prijelazi iz jedne u drugu aktivnost neprimjetni.

Najvažniji aspekti organizacijskog nadzora uključuju uspostavu jasnih pravila ponašanja i očekivanja glede ponašanja učenika te nametanje stajališta nastavnika u situaciji kada izbije sukob.

Nastavnik/ca može pomoći učenicima i u rješavanju njihovih međusobnih sukoba i problema. Uloga nastavnika/ce je da potakne pravu komunikaciju između sukobljenih strana. On/a treba omogućiti svakom/oj učeniku/ci da iskaže svoje viđenje onoga šta se desilo, šta je tada osjećao/la i šta misli da se može učiniti.

Poželjan roditeljski autoritet i autoritet nastavnika/ce, imaju najznačajniju ulogu u odgoju djece jer će to dovesti do djetetovog usvajanja poželjnih vrijednosti i obrazaca kulturnog ponašanja.

Kako odgoj djece prate i uspjesi i porazi, navest ćemo i neke faktore za otklanjanje neuspjeha u školi:

- » Poticanje razmišljanja, umjesto učenja napamet
- » Razvijanje osjećaja za disciplinu, umjesto izricanja kazni
- » Bolje osmišljavanje nastavnog procesa i unošenje relevantnosti u nastavni proces
- » Kreiranje uvjeta za učenje u kojima djeca mogu do najvišeg nivoa ostvariti izgradnju svoga identiteta
- » Pronalaženje postupaka i sredstava motivacije i uključenosti djeteta u proces nastave i učenja
- » Pružanje pomoći djeci da izgrađuju odgovorno ponašanje
- » Izgrađivanje uslova u kojima će roditelji i faktori društvene zajednice biti uključeni u rad škole

Zato je dobro i:

- » Isticati pozitivne primjere (uzori u mjestu u kojem dijete živi ili u književnosti, sportu, muzici)
- » Planirati vrijeme za učenje
- » Planirati vrijeme za gledanje televizije, spavanje, itd.

3. PRILOG

Dječiji memorandum roditeljima

- » Nemojte me maziti. Veoma dobro znam šta želim. Ja vas samo iskušavam.
- » Nemojte se bojati biti strogi, to mi se sviđa i pokazuje gdje mi je mjesto.
- » Nemojte sa mnom postupati putem sile. To me uči da se samo sila uvažava. Radije ću reagirati na upute.
- » Nemojte biti nedosljedni, to me zbunjuje i tjera da bježim od svake obveze.
- » Nemojte obećavati, možda nećete moći održati obećanje, pa ću izgubiti vjeru u vas.
- » Ne vjerujte mojim provokacijama kada govorim i činim stvari samo da vas rastužim, mogao/la bih pokušati doći do još koje "pobjede".
- » Ne žalostite se previše kada kažem da vas mrzim, ne mislim ozbiljno, ali želim da zažalite zbog onoga šta ste mi učinili.
- » Nemojte da se osjećam manjim/om nego što jesam, zbog toga ću glumiti "velikog/u lafa/icu".
- » Ne činite umjesto mene stvari koje mogu učiniti sam/a, zbog toga se osjećam kao beba, a mogao/la bih vas početi doživljavati kao slugu.
- » Ne dopustite da moje loše navike privuku svu vašu pažnju, to me samo ohrabruje da nastavim s njima.
- » Ne ispravljajte me pred drugima, bit ću mnogo pažljiviji/a ako sa mnom razgovarate tiho i nasamo.
- » Ne diskutirajte o mom ponašanju za vrijeme svađe, ne znam zašto onda loše čujem i nisam sklon/a saradnji. Možete poduzeti potrebne mjere, ali diskusiju odložite za kasnije.
- » Nemojte mi držati pridike, iznenadili biste se kako dobro znam šta je pravo, a šta krivo.
- » Ne dajte da imam osjećaj kako su moje pogreške zapravo grijesi, moram naučiti grijesiti, a da se ipak ne osjećam zlim/om.
- » Nemojte stalno prigovarati, ako to budete radili, morat ću se početi praviti gluh/a.
- » Ne zahtijevajte objašnjenje za moje ponašanje, ponekad zbilja ne znam zašto sam nešto učinio/la.
- » Ne precjenjujte moje poštenje, lako me je zastrašiti pa počnem lagati.
- » Ne zaboravite da volim eksperimentirati, ja iz toga učim pa vas molim da budete strpljivi.
- » Nemojte me štititi od posljedica, moram učiti na vlastitom iskustvu.

- » Ne obraćajte previše pažnje kad sam lakše bolestan/a, mogao/la bih početi uživati u lošem zdravlju ako mi to bude donosilo veliku pozornost.
- » Ne odbijajte me kada tražim odgovore na uobičajena pitanja. Ako me odbijete, vidjet ćete da ću prestati ispitivati, a informacije tražiti drugdje.
- » Nemojte odgovarati na smiješna ili besmislena pitanja. Ako budete odgovarali, uvjerit ćete se da samo želim da se bavite mnome.
- » Nemojte mi govoriti da ste idealni i nepogrešivi, s takvima je tako teško živjeti.
- » Ne brinite zbog toga što smo tako malo zajedno, važno je kako smo zajedno.
- » Nemojte da moja strahovanja postanu vaša tjeskoba, tada ću se još više uplašiti. Pokažite da ste hrabri.
- » Ne zaboravite da ne mogu odrasti bez mnogo razumijevanja i potpore, zaslužena pohvala ponekad izostane, ali prijekor nikada.
- » Tretirajte me kao svoje prijatelje, pa ću i ja biti vaš/a prijatelj/ica. Upamtite, više učim iz primjera nego iz kritika.

I pored svega, mnogo vas volim! Volite i vi mene...

Zadatak poslije radionice

Radi poboljšanja komunikacije između roditelja i škole uradite anketu za potrebe Vijeća roditelja.

a.) Pitanja za roditelje:

1. Šta bi pomoglo poboljšanje učenja Vašeg djeteta/djece u školi?
2. Šta bi se moglo uraditi da Vaše dijete bude zadovoljnije školom koju pohađa?
3. Šta biste vi najviše voljeli da promijenite glede škole?

b.) Pitanja za učenike:

1. Šta bi pomoglo poboljšanju Vašega učenja u školi?
2. Šta bi se moglo uraditi kako biste bili zadovoljniji školom koju pohađate?
3. Šta biste Vi najviše voljeli promijeniti glede vaše škole?

c.) Pitanja za nastavnike:

1. Šta bi pomoglo promicanju učenja učenika u Vašoj školi?
2. Šta bi se moglo uraditi kako bi Vaši učenici bili zadovoljniji školom koju pohađaju?
3. Šta biste Vi najviše voljeli promijeniti glede škole?

Uporediti rezultate anketiranja!

PR BUDI
P KRENI
PR MIJENI

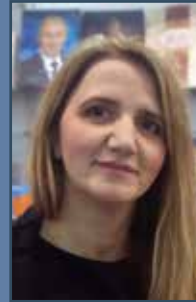
*Pravila bez njegovanja dobrih odnosa
rezultiraju pobunom, a njegovanje dobrih odnosa
bez pravila vodi u kaos/kaos.*

Autor: Neven Misaljević

ZAKONSKE OSNOVE I UPORIŠTA KOJA PROPISUJU I PREPORUČUJU AKTIVNU SARADNJU ŠKOLE, NASTAVNIKA I RODITELJA

Priredile: Berminka Hrelja, Melisa Mizdrak i Amela Petričević

KVALITETNO PARTNERSTVO ŠKOLE I RODITELJA

Jedno od najvažnijih pitanja savremene nastave je pripremiti, omogućiti i realizirati saradnju škole i porodice.

Škola kao odgojno-obrazovna ustanova i specifičan oblik organizacije, posljednjih godina radi na osnaživanju i modernizaciji menadžmenta s ciljem usklađivanja ljudskih, fizičkih i finansijskih potencijala. Modernizacijom obrazovnog sistema menadžment daje sve veći značaj izgradnji kooperativnih odnosa vezanih za školu, saradnji škole sa roditeljima i širom društvenom zajednicom. Kako je ukupan obrazovni sistem praktično pred vratima reformskih procesa, tako je pred menadžmentom veliki zadatak iznaći adekvatna rješenja za stvaranje demokratične škole po mjeri djeteta, izgraditi harmonične, saradničke odnose za rad i kontinuirano razvijanje partnerskih odnosa sa roditeljima i širom društvenom zajednicom.

Zadatak menadžmenta je podsticanje kontinuiranog stručnog usavršavanja ukupnog nastavnog osoblja kako bi bilo što osposobljenije i motiviranije za rad sa roditeljima.

U konačnici, školsko ozračje koje stvaraju dobri/e, pozitivni/e, kreativni/e učitelji/ce i nastavnici/e uz podršku menadžmenta privlači roditelje da određenu školu izaberu kao mjesto u kojem će njihovo dijete učiti i živjeti.

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH²³

Dolje pobrojani članovi Okvirnog zakona propisuju obaveze i prava roditelja učenika u Bosni i Hercegovini:

- » Član 12. – Pohađanje određene škole je obavezno, osim ako učenik ne pohađa privatnu školu ili je izuzet od pohađanja škole kao što je to predviđeno ovim zakonom

.....
23 Okvirni Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, 18/2003

- » Član 22. – Roditelji, staratelji i usvojioci (u daljem tekstu: roditelji) osnovni su vaspitači svoje djece.
- » Član 23. – Roditelji imaju pravo i obavezu starati se o obrazovanju svoje djece
- » Član 27. – Roditelji su obavezni svojoj djeci osigurati redovno pohađanje škole tokom perioda obaveznog školovanja. U slučaju nemara i neodgovornog odnosa prema ovoj obavezi, roditelji podliježu sankcijama u skladu sa Zakonom.

Roditelji, također, imaju pravo i obavezu, prema prilikama i svojim mogućnostima, podsticati dalje obrazovanje svoje djece.

- » Član 28. – Pravo i obaveza roditelja je redovno informiranje, konsultiranje i praćenje obrazovnog napretka svoje djece, kao i pravo da prate i vrednuju rad direktorâ, nastavnika i drugog školskog osoblja, te kvalitet rada škole u cjelini. Roditelji imaju pravo i obavezu, u interesu svoje djece i putem svojih predstavnika u školskim organima i tijelima i putem svojih asocijacija, na svim nivoima odlučivanja, učestvovati u odlučivanju o pitanjima od značaja za rad škole i funkcioniranje obrazovnog sistema uopće.
- » Član 37. – Škola promovira i razvija stalno i dinamično partnerstvo škole, roditelja i sredine u kojoj žive, u svim pitanjima od značaja za ostvarivanje funkcije škole i interesa i potreba učenika. Škola, roditelji, djeca i lokalna sredina naročito promoviraju i provode programe zajedničkog i organiziranog djelovanja i saradnje u borbi protiv zlostavljanja i zloupotrebe djece i mladih, borbi protiv droge, alkoholizma i drugih toksikomanija, pušenja i maloljetničke delikvencije, te svih drugih pojava koje ugrožavaju zdravlje i život učenika.
- » Član 51. – Članovi Školskog odbora biraju se iz reda osoblja škole, osnivača škole, lokalne zajednice i roditelja, u skladu sa Zakonom propisanom procedurom, a po principu ravnopravne zastupljenosti predstavnika navedenih struktura.
- » Član 53. – Roditelji učenika imaju pravo, a škola obavezu, pomoći roditeljima da osnuju Vijeće roditelja, čije članove biraju roditelji učenika.

Pravno utemeljena saradnja škole i roditelja podrazumijeva sljedeće:

- » Roditelji/staratelji trebaju osigurati djetetu da bude upisano u osnovnu školu i redovno je pohađa
- » Roditelji/staratelji trebaju osigurati redovno pohađanje škole
- » Roditelji imaju pravo i obavezu brinuti za psihofizički rast i razvoj djece čime su nužno upućeni na dinamičnu saradnju sa školskom zajednicom te partnerski odnos
- » Roditelji su obavezni da prate napredak i prilagodbu djeteta u školi
- » Roditelji imaju pravo glasa i mogućnosti utjecaja na odgojno-obrazovni proces putem Vijeća roditelja
- » Roditelji imaju mogućnost odlučivanja i utjecaja putem Školskog odbora

Tragom pravno utemeljenih odredbi, **postojeće zakone bi bilo poželjno nadopuniti:**

1. Propisati obavezu saradnje roditelja i škole u smislu definiranja sadržaja edukacije za roditelje, vrste predavanja i oblika saradnje.
2. Predložiti izradu jedinstvenog kataloga tema za roditelje koje bi se realizirale u svim školama.
3. Educirati roditelje i nastavnike o važnosti saradnje, kao i negativnim posljedicama po dijete ukoliko ta saradnja izostane.
4. Na nastavničkim fakultetima povećati broj časova koji se odnose na edukaciju o važnosti saradnje nastavnika i roditelja.
5. Na nastavničkim fakultetima buduće nastavnike podučiti praktičnim vještinama u komunikaciji s roditeljima te ih naučiti kako postupati u situacijama s kojima se nastavnici susreću u praksi konkretnim situacijama iz svakodnevnog prakse.

Roditelji se imaju pravo uključiti u rad škole putem Vijeća roditelja, a škola im je obavezna to omogućiti odnosno pomoći u tome. Vijeće roditelja zastupa interese roditelja, djece i škole lokalnoj zajednici, predstavlja svoje stavove Školskom odboru, podržava aktivno uključivanje svih roditelja i zajednice u rad, učestvuje u pripremama i realizaciji različitih školskih aktivnosti i tako razvija pozitivnu komunikaciju između učenika, nastavnika, roditelja i lokalne zajednice.

Vijeća škole i roditelja se mogu organizirati na općinskim i regionalnim nivoima te razmjenjivati ideje i iskustva na okruglim stolovima i seminarima, u cilju poboljšanja razvoja škole i boljih uslova za nastavni proces učenika.

Prioriteti Vijeća roditelja:

- » Kontinuirano poboljšanje komunikacije sa roditeljima
- » Uključivanje roditelja u kreiranje politike škole
- » Educiranje roditelja u pojedinim oblastima
- » Omasovljavanje uključenosti roditelja svih profila u školske aktivnosti
- » Educiranje i uključivanje roditelja u samoevaluaciju škole radi sagledavanja i analiziranja rezultata

Kako bi se unaprijedio kvalitet rada škole, u partnerstvu s roditeljima je potrebno izraditi Razvojni plan škole koji treba biti realan i motivirajući s jasno postavljenim ciljevima te istaknutim prioritetima.

Karakteristike djelotvornog Razvojnog plana:

- » Predstaviti školu kroz njen razvoj
- » Navesti strukturu učenika i uposlenika škole
- » Precizno definirati područje koje će predstavljati cilj unapređenja za tekuću školsku godinu (SWOT analiza rada škole po tom pitanju – jake strane, prednosti, slabe strane, mogućnosti i opasnosti)
- » Navesti šta očekujemo po pitanju definiranog prioriteta
- » Koja su prioritetna područja koja treba unaprijediti?
- » Koje ciljeve želimo postići?
- » Koje aktivnosti želimo postići? (Šta ćemo poduzeti kako bi ostvarili ciljeve, koji je najbrži, najbolji i najefikasniji način?)
- » Koji su neophodni resursi (finansijski, organizacioni, ljudski)?
- » U kojem vremenskom okviru ćemo to realizirati?
- » Ko su nosioci tih aktivnosti?
- » Šta su pokazatelji/indikator ostvarenih ciljeva?
- » Poželjno je definirati potencijalne partnere u ostvarivanju ciljeva

ULOGA MENADŽMENTA ŠKOLE U KREIRANJU SARADNJE ŠKOLE I RODITELJA

Vođenje škole je veoma zahtjevan i dinamičan proces jer podrazumijeva sposobnost da se u svakom trenutku može odgovoriti izazovima društva i vremena. Prepoznatljivost treba graditi na kvaliteti rada i zadovoljstvu učenika i roditelja koji predstavljaju ravnopravne partnere škole. Za ovaj složen i odgovoran posao direktori škola moraju imati odgovarajuće kompetencije, kako bi optimalno vršili menadžersku funkciju.

“Analiza školskog okruženja – kao stalna aktivnost menadžmenta i svih uposlenika – omogućava organizacijama pravovremeni i brzi odziv na promjene, prilagođavanje novim zahtjevima i izbor pravilne strategije.”²⁴

Organizacija mora biti: “...sposobna sistematično rješavati probleme, učiti iz vlastite prakse ali i od drugih, te prenositi znanja na svoje članove i, po potrebi, eksperimentirati u funkciji dostizanja postavljenih ciljeva.”²⁵

.....
²⁴ Trnavčević, A. O kakovosti se malo drugače, V. Zbornik: Raznolikost kakovosti, Šola za ravnatelje, Ljubljana, 2000, str. 10.

²⁵ Hasanović, H. Podsystemi transakcijskog i transformacijskog vođenja u srednjim školama Tuzlanskog kantona, Privredna akademija, Novi Sad, 2009, str. 56.

Kompetencije direktora/ice škole predstavljaju “sposobnosti, znanja i vještine potrebne direktoru za optimalno ostvarivanje funkcije vođenja u školi.”²⁶

U sklopu podrške reformi obrazovanja u Bosni i Hercegovini te cijeneći ulogu i značaj roditelja u reformskim procesima, usvojen je Zakon kojim se reguliraju prava i obaveze roditelja u školama. S tim u vezi Član 28. pomenutog Zakona navodi: “Pravo i obaveza roditelja je redovno informiranje, konsultiranje i praćenje obrazovnog napretka svoje djece, kao i pravo da prate i vrednuju rad direktora, nastavnikâ i drugog školskog osoblja, te kvalitet rada škole u cjelini.”²⁷

ULOGA NASTAVNIKA I RODITELJA U POSTIZANJU PARTNERSTVA

Savremeni način života i razvoj tehnologije mijenjaju način na koji živimo i radimo. U skladu s tim, zadatak današnjeg nastavnog sistema je pripremiti učenika/cu za cjeloživotno učenje. Zbog toga se mijenja tradicionalna uloga nastavnika/ce, a nastavne metode i oblici rada prilagođavaju se potrebama učenika kako bi bili motivirani da samostalno uče putem otkrivanja, problemskih rješenja, istraživanja kroz projekte, itd.

Redovne evaluacijske prakse, permanentno usavršavanje formalnim i neformalnim načinima rada te sinergijsko djelovanje ukupne školske zajednice unapređuju kvalitetan odgoj i obrazovanje koji se temelje na uvjerenju da svaki/a učenik/ca treba imati najbolju moguću podršku za razvoj i učenje. Nastavnik/ca koji/a djeluje u skladu s ovom etikom rada i obrazovanja je svjestan/a mnogobrojnih izazova prakse i mogućih pogrešaka, motiviran/a je da svakodnevno doprinosi unapređenju odgojno-obrazovnog rada i jačanju partnerstva s roditeljima.

Uspješan/a nastavnik/ca

- » Cijeni kompletnu ličnost učenika/ce
- » Razvija komunikacijske vještine koje oplemenjuju rad, jačaju partnerstvo unutar učionice, u školi te saradnju s lokalnom zajednicom i šire
- » Senzibilizira i priprema učenike za različite društvene izazove i probleme
- » U svakodnevnom radu saraduje s porodicom učenika/ce, prvenstveno roditeljima
- » Kreira puteve i načine za stvaranje početne baze podataka i vidove saradnje koje će kontinuirano razvijati i jačati, a koji će putem povratnih informacija davati podsticaj i kreativnost za iznalaženje novih

Stvaranje “početne baze podataka”

Kako bi razvio/la razredni model saradnje s roditeljima, nastavnik/ca treba upoznati potrebe i mogućnosti razredne zajednice.

Početna “baza podataka” brzo će promijeniti i unaprijediti obim i kvalitet rada, što će omogućiti razvijanje i produbljanje partnerstva. Ukazivanje poštovanja i

26 Roncelli, V. 2004. Primjerava managementa in vodenja v nevropskih šolah, Šole za ravnatelje, Ljubljana, 2000, str. 79.

27 Okvirni Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, 18/2003

međusobnog povjerenja svima (bez diskriminacije i ekskluziviteta bilo koje vrste) jedno je od ključnih polazišta u ostvarivanju toga.

U čemu se ogleda značaj partnerstva roditelja i škole?

Od izuzetnog je značaja da nastavnik/ca i roditelji razvijaju model saradnje koji će se zasnivati na ravnopravnosti i iskrenosti, s namjerom da se pruži podrška svakom djetetu, roditelju/ici i nastavniku/ci. Kada se usvoji pravilo ravnopravnosti i zajedničkog interesa za dobrobit djeteta lakše će biti ostvarenje zadatih ciljeva. Djeca koja svjedoče produktivnom partnerstvu škole i roditelja, u pravilu imaju dodatnu motivaciju za rad i učenje.

U ovom procesu izgradnja povjerenja je neizostavna. Na početku školske godine nastavnik/ca bi trebao/la napraviti popis pitanja čiji odgovori će otkriti "početnu sliku" za upoznavanje djeteta i njegove/njene porodice tj. okruženja u kojem živi.

NEKA OD PITANJA MOGU BITI:

Šta biste željeli da vaše dijete postigne u okviru znanja ove školske godine?

Kojim se aktivnostima najradije bavite sa svojim djetetom?

Koja su to posebna iskustva ili događaji iz života vašeg djeteta o kojima nas želite obavijestiti?

Zbog čega ste posebno ponosni na svoje dijete?

Koje su omiljene aktivnosti vašeg djeteta?

Šta vaše dijete radi kada je uznemireno? Koji je najbolji način da se smiri?

Šta biste još željeli da znamo o vašem djetetu?

Na koji način se vi, kao roditelji djeteta, želite uključiti u razredne i školske aktivnosti?

Louis Malaguzzi u knjizi *Stotinu jezika* piše: "Nastavnici moraju otkriti načine za komuniciranje i dokumentiranje razvoja znanja djece u školi. Moraju pripremiti stabilan protok kvalitetnih informacija namijenjenih roditeljima tako da roditelji na taj način steknu uvid u suptilne promjene u pogledu očekivanja koja su imali. Oni preispituju svoje procjene o ulozi roditeljstva i svojim stavovima u odnosu na znanja koja stižu njihova djeca i ukupnom iskustvu o školi pristupaju sa više interesovanja."²⁸

Što se tiče starijeg uzrasta, kada učenik/ca dolazi u razred iz druge škole ili kod polaska u srednju školu, dobro je da nastavnik/ca dobije što više informacija o učeniku/ci jer se u periodu puberteta i adolescencije dešavaju velike promjene i jedna od najvećih uloga nastavnika u tom periodu je razvijanje samopouzdanih, tolerantnih i samostalnih mladih osoba koje treba podsticati u razvijanju njihovih sposobnosti.

Upoznavanjem ličnosti učenika/ce i uzajamnim poštovanjem se može uspostaviti pozitivna komunikacija s onima koji imaju poteškoće u učenju. Nastavnik/ca koji/a koristi moć ili nameće autoritarni stil komunikacije neće dobiti pozitivne povratne informacije, a često će izostati i uspjeh i rezultati učenja. Odnos pun poštovanja doprinijet će većem uspjehu i kod onih učenika koji inače, iz nekog razloga, nisu navikli na dobro ponašanje i poimanje učenja i života.

.....
28 Malaguzzi, L. *The Hundred Languages of Children*, ALEX Publishing, London, 1993, str. 63-64.

U ovom procesu roditelje treba uputiti na informativne materijale, stručnu literaturu i pokazati im, primjerima, pozitivnu praksu odgoja i obrazovanja. Roditeljima treba dati priliku da svojim mogućnostima unaprijede kvalitetu kako nastave, tako i vannastavnih aktivnosti. **Bilo bi korisno, na roditeljskom sastanku, oformiti timove podrške i razvoja na dobrovoljnoj osnovi koji će doprinijeti pozitivnoj koordinaciji u radu s roditeljima. Timovi podrške bi bili manje grupe roditelja koji se redovno sastaju kako bi dijelili iskustva i savjete jedni drugima.** Ovaj vid angažmana je volonterskog karaktera i ne bi trebao biti usmjeren uvijek na iste roditelje. U početnoj fazi realizacije najbolje bi bilo oformiti tim roditelja koji su komunikativniji, aktivniji u radu lokalne zajednice i slično, a koji će ličnim primjerom ohrabriti i ostale profile roditelja da se priključe. Ovisno o internom dogovoru, timovi podrške se mogu sastajati jednom sedmično u školi ili izvan. Vodeći računa o dostupnosti i pristupačnosti, u ovu svrhu moguće je koristiti i različite digitalne komunikacijske forme.

Kako bi program pedagoškog obrazovanja bio uspješan, potrebno je uzeti u obzir nekoliko temeljnih aspekata:

- » “Težište rada stavljati na aktivnost (roditelja)
- » U radu i komunikaciji se referirati na ono što roditelji već znaju i primjenjuju
- » Jasno definirati ciljeve i očekivane rezultate
- » Jačati mogućnost rada u timu kako bi se roditelji poticali na dijeljenje ličnih iskustava s ostalima
- » Roditelju/ici pružiti mogućnost izbora sadržaja, metoda, materijala, stepena sudjelovanja i sl.
- » Roditelju/ici osigurati osjećaj ličnog zadovoljstva i uspjeha.”²⁹

.....
 29 Maleš, D. Od nijeme potpore do partnerstva između obitelji i škole, Društvena istraživanja, 1(21), Zagreb, 1995, str. 75.

Informativni i roditeljski sastanci su od velikog značaja jer pružaju jedinstvenu priliku za uspostavljanje i razvijanje timskog rada i postavljanje temelja za izgradnju partnerske saradnje škole i porodice. Kako bi se iskoristio njihov puni potencijal i smisao potrebno je uložiti više znanja i truda nego je to često slučaj.

Potencijalna nezainteresiranost roditelja ne bi trebala obeshrabriti nastavnika/cu već motivirati da osmisli i realizira što kreativnije roditeljske sastanke. Roditelji najčešće izbjegavaju roditeljske sastanke jer se ne održavaju u vrijeme koje je za njih prihvatljivo, nemaju kome ostaviti mlađe dijete na čuvanje, a pojedini sastanci se pretvore u stalno kritiziranje bez prijedloga za poboljšanje ili mogućnosti roditelja da daju prijedloge za unapređenje. Nasuprot tome, informativni i roditeljski sastanci koji su osmišljeni kao kreativne radionice su bolji i produktivniji oblik saradnje sa roditeljima.

USPJEŠNA PARTNERSKA SARADNJA ŠKOLE I RODITELJA

Dobrobiti partnerske saradnje se ogledaju u:

- » Jačanju samopouzdanja i roditelja i nastavnika
- » Poučavanju samokontroli
- » Razvijanju roditeljskih vještina i znanja o potrebama djeteta
- » Razvijanju interpersonalnih vještina

Učenici će jačanjem i produblivanjem partnerske saradnje škole i porodice dobiti:

- » Izgradnju i jačanje samopoštovanja i samopouzdanja
- » Postizati će bolje rezultate u učenju
- » Razvijati će pozitivne socijalne stavove i ponašanje
- » Učiti se samostalnosti i izvan svojih porodica
- » Biti će svjesni svojih potreba i mogućnosti

Roditelji će partnerstvom sa školom:

- » Biti sigurniji u obavljanju roditeljskih dužnosti
- » Imati veći interes za "školski život" djeteta jer će biti bolje informirani
- » Imati podršku u ispunjavanju roditeljske uloge
- » Dati doprinos kvalitetnijem radu škole

Škola - nastavnici i roditelji u komunikaciji bi trebali biti:

» Jednaki
» Aktivni
» Odgovorni

Školska zajednica koja ostvaruje adekvatnu saradnju sa roditeljima učenika postiže:

- » Dobrobit za dijete
- » Dobrobit za nastavnike/školsku zajednicu
- » Dobrobit za širu društvenu zajednicu

Bez obzira na veličinu i broj učenika u obrazovnoj ustanovi te njeno uređenje i lokalitet, načini i modeli saradnje škole i roditelja mogu biti:

- » Individualni (u smislu individualnih razgovora)
- » Grupni kao manja ili veća grupa roditelja, zajednički sastanci roditelja, učenika i nastavnika, roditeljski sastanci, pismena obraćanja roditeljima, edukativne radionice
- » Alternativni oblici: posjet roditeljskom domu, informiranje putem štampanog materijala i interneta, primjena video zapisa
- » Roditelji kao eksperti predavači na času, seminaru, okruglom stolu...
- » Edukacije roditelja, odnosno učenje roditeljskih vještina koje vode poboljšanju porodičnih odnosa u vidu radionica i okruglih stolova s razmjenama iskustava
- » Povezivanje roditelja s kurikulumom tokom aktivnosti učenja kod kuće (uključivanje u izradu projekata, plakata, kostima za predstave, kulinarske sposobnosti...)
- » Uključivanje roditelja u rad Vijeća roditelja i Školskog odbora
- » Izleti, stručne ekskurzije, terenska nastava
- » Uključivanje roditelja u obilježavanje svih značajnijih datuma u školi

NASTAVNICI U ODNOSU SA RODITELJIMA

- » Nastavnik/ca treba poštovati roditelje, njihovu ličnost i individualne karakteristike
- » Nastavnik/ca treba nastojati razumjeti probleme, konflikte i stresne događaje s kojima se roditelji suočavaju
- » Nastavnik/ca treba znati i revnosno obavljati svoje obaveze, pravila i dužnosti u saradnji sa roditeljima
- » Nastavnik/ca treba svakom/j roditelju/ici pristupati s puno pažnje i empatijom
- » Nastavnik/ca treba stvoriti mirnu i prijateljsku atmosferu za razgovor sa roditeljem/icom
- » Nastavnik/ca ne treba biti generator/ica stvaranja dodatnog pritiska na učenike i razvoja stigme u slučaju loših obrazovnih postignuća. Naprotiv, njegov/njen zadatak je davati prijedloge rješenja u svrhu poboljšanja situacije i pomoći učeniku/ci

- » Nastavnik/ca nikad ne bi trebao/la govoriti o učeničkim (ne)postignućima i njihovom ponašanju u prisustvu drugih roditelja ili učenika. Pomenute informacije se trebaju saopćavati isključivo individualno
- » Nastavnik/ca bi trebao/la i u najtežim odgojnim situacijama isticati pozitivne strane djeteta, njegove/njene talente i sposobnosti jer je svjestan/a da pohvala potiče motivaciju roditelja za aktivno učestvovanje u odgojno-obrazovnom radu u školskoj zajednici
- » Nastavnik/ca treba imati pozitivna očekivanja od svakog djeteta i to isto poticati kod roditelja
- » Nastavnik/ca ne treba zaboraviti da često razvojna kriza može biti izazov i poticaj za djetetov napredak
- » Nastavnik/ca se treba pripremiti za sastanak sa roditeljima, a to podrazumijeva pripremljene teme, smjernice i očekivane ishode sastanka
- » U slučaju potrebe nastavnik/ca treba, u saradnji sa roditeljima, dogovarati plan aktivnosti i brige za učenika/cu
- » Nastavnik/ca treba kontinuirano inicirati edukaciju za usavršavanje roditeljskih kompetencija
- » Nastavnik/ca treba nastojati da svaki sastanak sa roditeljima završi s nadom u pozitivan ishod odgojno-obrazovnog rada

RODITELJI U ODNOSU SA NASTAVNICIMA

- » Roditelji trebaju poštovati i uvažavati individualne razlike među nastavnicima
- » Roditelji trebaju imati razumijevanje za svakodnevne probleme s kojima se nastavnici susreću, kao i za razinu nastavničkog stresa
- » Roditelji trebaju razvijati partnerstvo sa nastavnicima i općenito školskom zajednicom
- » Roditelji trebaju uvažavati nastavničke kompetencije, znanja i preporuke
- » Roditelji trebaju izbjegavati izostanke sa roditeljskih sastanaka
- » Roditelji trebaju nastojati učestvovati u svim programskim aktivnostima koje organizira škola
- » Roditelji trebaju obavezno informirati nastavnike o svim bitnim događajima koji su aktuelni u životu učenika
- » U slučaju da imaju prijedlog za poboljšanje odgojno-obrazovnog rada u školi, kao i u slučaju određenog problema, roditelji trebaju obavijestiti Vijeće roditelja škole, člana/icu Školskog odbora iz reda roditelja kao i učitelja/icu odnosno razrednog/u nastavnika/cu

Ne zaboravimo...

Roditelji učenika naše škole u većini slučajeva ne vode računa o svojoj djeci. Ne odazivaju se na roditeljske sastanke, opravdavaju sve postupke, a u slučaju da se pozovu "vaunderduo" zbog nekog postupka njihove djece krive prosvjetne radnike za sv.

Roditelji i učitelji bi trebali biti prirodni saveznici

I jedni i drugi učeniku/ci žele najbolje, žele da dijete bude sretno, zadovoljno i uspješno. Oni bi trebali biti partneri koji ravnopravno učestvuju. Nažalost, u velikom broju slučajeva roditelji i nastavnici postaju neprijateljski raspoloženi jedni prema drugima.

Izvori sukoba roditelja i učitelja odnosno nastavnika su mnogobrojni.

Najčešće:

- » **Roditelji i nastavnici opažaju istu stvar različito** – nastavnik/ca može dijete opaziti kao nedisciplinirano, dok ga roditelj/ica vidi kao energično, spontano i društveno. Moguća je i obrnuta perspektiva.
- » **Mnogi roditelji su osjetljivi kada su u pitanju ocjene njihovog djeteta** – to je razumljivo jer mnogi roditelji smatraju da je školski (ne)uspjeh djeteta ujedno i njihov. U tim situacijama roditelji mogu optuživati nastavnike za neobjektivnost i nepravедnost i time zapravo "pravdati" određeni neuspjeh u školi.
- » **Nastavnik/ca i roditelj/ica imaju različito iskustvo** – za neke roditelje škola je mjesto gdje nije ugodno odlaziti. To se naročito odnosi na one koji su imali loše iskustvo u školi ili ni sami nisu stekli obrazovanje pa samim tim zaziru od škole i nastavnika.

Roditelji koje karakterizira ovo ili slično životno iskustvo najčešće odgovornost za školski (ne)uspjeh i odgoj djeteta prepuštaju nastavniku/ci i školi: "Vi ste učitelj/ica" ili: "Uradite šta mislite da treba". S druge strane, nastavnicima se ovaj stav često čini kao nedostatak brige za dijete ili prebacivanje odgovornosti, ali to u velikom broju slučajeva znači samo roditeljsku nesigurnost. Nasuprot tome, visokoobrazovani roditelji se ponekad potcjenjivački odnose prema nastavnom osoblju jer misle da su sposobniji i stručniji.

Zato ne treba zaboraviti: "U svakom roditelju živi učenik – neko ko je i sam išao u školu, nekad uspješno nekad neuspješno. Često se događa da se taj 'učenik' pojavi i danas kada roditelj razgovara sa učiteljem svog djeteta. Mnogi roditelji i danas ulaze u školu preplavljeni starim osjećanjima ljutnje i razočaranja. Osjećaju se loše – ne zbog toga što se danas događa njihovom djetetu, nego zbog onoga što se nekada događalo njima....." (Rich 1986)

Roditelji su različiti. Većina je subjektivna, teško formira i prihvata objektivnu sliku svoga djeteta.

U komunikaciji sa razvođenim, nisu imali iskustva neuspjeha, nekada su ili nerazgovorni ili nerazgovorni.

Veći broj roditelja ne dobiva se papirne informacije.

PRIJEDLOG RADIONICA ZA RAD NASTAVNIKA SA RODITELJIMA

PREPOZNAVANJE POTREBA DJECE I UTVRĐIVANJE PRIORITETA – TEORIJSKI DIO³⁰

- » Šta su potrebe?
- » Koje su potrebe vaše djece?
- » Šta utječe na zadovoljavanje potreba?
- » Kako utvrditi prioritete u zadovoljavanju potreba?
- » Zašto je važna saradnja roditelja i škole u prepoznavanju i zadovoljavanju potreba djece?

Potrebe čovjeka proizlaze iz poriva za ispravljanje nekog stvarnog ili umišljenog nedostatka, te definiraju čovjeka kao prirodno, društveno i ljudsko biće.

Razvoj djeteta prati zadovoljavanje osnovnih bioloških, socijalnih, emocionalnih i stvaralačkih potreba.

Na potrebe djece utječu:

- » Dob – novorođenčad, dojenčad, djeca, odrasli, stari
- » Temperament – emocionalno stanje ili raspoloženje (normalno, euforija, hiperaktivnost, strah, uzbuđenje, tjeskoba, depresija i hipoaktivnost)
- » Društveni i kulturni status: član/ica porodice, prijatelji, ugled, osamljenost, neprilagođenost
- » Fizičke i spoznajne sposobnosti: uhranjenost, intelektualno stanje, normalna ili oslabljena funkcija čula, motorika

Zadovoljene potrebe osnov su pojedincu/ki za postizanje ciljeva u njegovu/njenom životu. Postizanje tih ciljeva ima za pojedinca/ku učinak nagrade.

Zadovoljstvo koje se doživljava kada su neki ciljevi ostvareni, nije ni trajno, ni potpuno – zbog toga postoji neprekidna dinamika unutar ličnosti gdje novi ciljevi nadomještaju već ostvarene. U toj dinamici ispunjavanja želja i postizanja ciljeva vlada određena pravilnost i red. To je zato što motivi i ciljevi, želje i potrebe pojedinca/ke, nemaju uvijek jednako značenje i jednaku vrijednost.

Poznavanje motivacijskih procesa u čovjeku neophodno je za razumijevanje funkcioniranja ličnosti pojedinca/ke i za razumijevanje njegova/njena ponašanja.

Jedna od najčešće spominjanih teorija motivacije je teorija hijerarhije potreba Abrahama Maslowa. On je zaključio da, kada se jedna grupa potreba zadovolji, ona prestaje biti motivator. Također, smatra da su potrebe nižeg nivoa uslov za potrebe višeg, tj. da svako slijedi hijerarhiju potreba.

.....
 30 Radionica je preuzeta iz publikacije: "Priručnik za rad vijeća roditelja", Udruga Naša djeca, dostupno na: <http://www.nasadjeca.org/attachments/article/14/Prirucnik%20za%20rad%20Vijeca%20roditelja.pdf>

Teorija hijerarhije potreba Abrahama Maslowa³¹

Osnovne ljudske potrebe Abraham Maslow dijeli po važnosti na:

1. Fiziološke potrebe

- » Hrana, voda, stan, toplota

2. Potrebe za sigurnošću

- » Fizička sigurnost, potreba za redom

3. Potrebe za povezivanjem (pripadanjem i ljubavlju)

- » Čovjek je ljudsko biće i ima potrebu za povezivanjem i prihvatanjem od drugih ljudi

4. Potrebe za poštovanjem svoga JA

- » Donosi moć, ugled i status

5. Potrebe za samopotvrđivanjem

- » Dosegnuti najvišu razinu sposobnosti i postići nešto u životu

Fiziološke potrebe (naprimjer potrebe za hranom, vodom, kisikom, snom, zaštitom od ekstremnih temperatura i dr.) imaju vitalnu važnost jer od njihovog zadovoljavanja zavisi život. Nezadovoljavanje fizioloških potreba rezultira smrću organizma.

Potrebe za sigurnošću djeluju motivacijski u pravcu osiguranja što je moguće veće sigurnosti pojedinca/ke. To su potrebe za sigurnošću, redom, poretkom, strukturom i potrebe za predvidljivošću događaja u bližoj ili daljoj budućnosti.

Ove se potrebe najbolje primjećuju kod male djece zbog toga što su mala djeca bespomoćna i ovisna o drugim ljudima i okolini. Previše nesigurna okolina, u kojoj nema ničeg sigurnog i ničeg na šta bi se dijete moglo pouzdano osloniti, stvara kod djeteta konfuziju i strah.

Potrebe za pripadanjem i ljubavlju mogu se javiti tek pošto budu zadovoljene fiziološke i potrebe za sigurnošću. Pojedinaac/ka tada traži odnose s drugim ljudima na temelju odanosti, privrženosti i ljubavi. Zapravo, pojedinac/ka traži svoje mjesto u takvim odnosima, on/a nastoji da se u nekoj grupi afirmira te da bude prihvaćen/a i voljen/a. Socijalna neprilagođenost i patološki oblici ponašanja proizlaze, u velikoj mjeri, iz nezadovoljenih potreba u ovoj kategoriji.

Potrebe za poštovanjem svoga JA - iz potrebe za samopouzdanjem izvire želje pojedinca/ke da postane kompetentan/a, lično jak/a, uspješan/a, slobodan/a, neovisan/a o drugima. Potreba za poštovanjem od drugih ljudi uključuje želje i nastojanja kao što su pažnja, reputacija, status, prestiž, priznanja, odlikovanja, prihvaćenost, potreba da ga/ju drugi cijene i da mu/joj se dive.

Potrebe za samopotvrđivanjem - nalaze se na vrhu razvoja ličnosti i njihovo pojavljivanje, kao i pokušaj zadovoljenja, moguće je tek kada su sve potrebe sa nižih nivoa u hijerarhiji zadovoljene.

.....

³¹ Maslov, A. H. Motivacija i ličnost, Nolit, Beograd, 1982, str. 93

Samopotvrđivanje (samoaktualizacija) je iskorištavanje vlastitih sposobnosti u potpunosti i promicanje u kompletnu ličnost.

Motivi i potrebe pojedinca/ke su hijerarhijski organizirani obzirom na njihov prioritet u zadovoljavanju. Na prvom nivou te hijerarhijske organizacije su najprioritetnije potrebe. One moraju biti zadovoljene kako bi se pojavile potrebe sa sljedećeg višeg nivoa. Dakle, potrebe sa višeg nivoa u hijerarhiji se mogu pojaviti u svijesti pojedinca/ke, tek kad su ispunjene potrebe nižeg nivoa.

Mišljenje Abrahama Maslowa da je ovakva hijerarhijska organizacija potreba univerzalna, ali ipak razlike među pojedincima su izraženije što su potrebe na višem nivou u hijerarhiji.

Što su potrebe pojedinca/ke više u hijerarhiji potreba, to više takav/a pojedinac/ka izražava svoju ličnost, ljudskost i mentalno zdravlje. Ljudi različito reagiraju ako neku od ovih potreba ne zadovolje. Jedni se povlače, a drugi su agresivni ili se svađaju, plaču, konzumiraju drogu, alkohol i slično te osjećaju bijes ili ljutnju.

Sve ove potrebe mogu se ostvariti i kada se osobe uključe u zajedničke aktivnosti, ako urade nešto dobro za druge (za svoju i drugu djecu u školi ili zajednici), ako poboljšaju uslove rada u svojoj školi, pripreme zabavu za djecu ili organiziraju niz akcija za pomoć djeci s posebnim potrebama...

Zašto je neophodno uključivanje roditelja?

Promjene u društvu i demokratski procesi zahtijevaju aktivnog/u građanina/ku, koji/a je spreman/a na uključivanje u te procese i donošenje odluka, koji/a zna i želi zastupati svoje interese i koji/a želi poboljšati život u svojoj zajednici. Potrebe koje imaju djeca u savremenom društvu zahtijevaju roditelja/icu kao partnera/icu u školi, koji/a će svojim uključivanjem, primjedbama i sugestijama, dati doprinos u kreiranju obrazovnog sistema koji će biti prilagođen savremenom obrazovanju i odgoju djece. Uključivanjem u aktivnosti u školi roditelji će, prije svega, biti bolje informirani o emocionalnom i obrazovnom razvoju djeteta, pružati podršku za interese učenika vezane za školu (podrška nadarenim učenicima, učenicima s posebnim potrebama, socijalno ugroženim učenicima), davati doprinos u stvaranju optimalnih uvjeta za rad škole radi kvalitetnijeg obrazovanja i odgoja učenika, zalagati se za sudjelovanje u reformi nastavnog plana i programa.

Šta je saradnja s roditeljima i zbog čega je važna?

Odgovornost za obrazovanje i odgoj djece, skoro da je podijeljena između škole i porodice. Često se u porodici odgaja na jedan način, a u školi djeca uče sasvim drugo. Da bi se postiglo jedinstveno djelovanje, da se ostvare bolji rezultati u razvoju ličnosti djeteta, potrebno je da roditelji i škola funkcioniraju kao partneri u izgradnji demokratskog pristupa i u obrazovnim institucijama. Potrebno je značajno potaknuti roditelje da aktivno i odgovorno sudjeluju u oblikovanju svakodnevnoga školskog života.

Obostrano poštovanje i uzajamno povjerenje, poštovanje različitosti, kulture, religije i nacionalnosti, osnove su partnerstva roditelja i škole. Sve to vodi stvaranju kvalitetne škole, a faktori koji doprinose kvaliteti škole su:

- » **Strategije razvitka**
- » **Uspješnost u obrazovanju**
- » **Optimalni uslovi rada**

- » **Socijalna struktura**
- » **Stručno usavršavanje nastavnika**
- » **Timski rad**
- » **Materijalna motivacija zaposlenih**
- » **Uspješna saradnja s roditeljima (partnerstvo)**

Roditelji i škola, kao partneri, mogu riješiti brojna pitanja važna za odgoj i obrazovanje i to partnerstvo omogućava:

- » Komunikaciju
- » Dobru informiranost roditelja o školskom životu
- » Asistenciju roditelja
- » Pomoć djetetu u učenju
- » Jačanje škole kao ustanove
- » Jačanje sposobnosti roditelja

Saradnja s roditeljima prije je, uglavnom, obuhvatala redovite roditeljske sastanke, informacije za roditelje i individualne razgovore (roditelj/ica – odjeljenjski/a starješina, o problemu discipline, loših ocjena, i dr.) a inicijativa za saradnju je potjecala iz škole. Današnja saradnja, u kojoj inicijative uglavnom potječu od roditelja, obuhvata rad Vijeća roditelja, konferencije i udruženja roditelja, poticanje roditelja na uključivanje u aktivnosti škole, partnerski odnos u donošenju odluka, zajedničke aktivnosti, zajedničku izradu projekata, i dr.

Sadašnja saradnja ima cilj da roditelji i nastavnici djeluju zajedno u kreiranju odgoja i obrazovanja.

DEFINIRANJE POTREBA I UTVRĐIVANJE PRIORITETA – PRAKTIČNI DIO RADA

Ciljevi:

- » Osposobljavanje učesnika da definiraju potrebe, odrede prioritete i izrade akcioni plan za rješavanje određenoga problema u zajednici
- » Razumijevanje uloge roditelja i škole u razvoju partnerskih odnosa

Metode: Razgovor, vježbe i igre, prezentacija

Oblici rada: Frontalni, rad u paru, grupni rad i individualni rad

Učesnici: Roditelji, nastavnici/odgajatelji, učenici

Materijal za radionicu: Prezentacijska ploča, papiri A4 – bijeli i u boji, voštane boje, flomasteri i markeri, fotokopije priloga za rad u grupi, jedan komad platna kao povez za oči

TOK RADIONICE

1. AKTIVNOST: UVOD U RADIONICU (10 minuta)

Igra orijentacije, predstavljanje učesnika – Moja najveća potreba

(Ciljevi, plan rada, uvodna igra)

Ciljevi vježbe su da se učesnici pripreme za međusobnu komunikaciju i razmjenu iskustava.

Voditelj/ica predstavi temu, ciljeve, način i plan rada. Učesnici zapišu pravila rada (naprimjer: isključimo mobitele, poštujujmo jedni druge, kad jedan/a govori ostali slušaju, budimo konkretni, itd.)

Predstavljanje učesnika – Moja najveća potreba

Podizanje nivoa energije i motiviranje grupe.

Svi učesnici sjede u krug. Voditelj/ica počne vježbu tako što kaže svoje ime i kaže jednu svoju potrebu (naprimjer: Ja sam Vesna i imam veliku potrebu za slobodom...), a onda se učesnici poredani u krug nastavljaju predstavljati.

Igra orijentacije

Potrebno je napraviti pistu od stolica i ljudi koja treba biti dovoljno široka da osoba može po njoj hodati. Jednom/j članu/ici grupe, “pilotu/kinji”, treba zavezati oči.

Na pistu treba staviti razne prepreke. Drugi/a član/ica grupe je kontrolor/ka, koji/a se postavlja na uzdignuto mjesto (npr. stolica), odakle ima kontrolu i pogled na cijelu pistu. Kontrolor/ka treba povesti pilota/kinju kroz pistu, a da on/a ne dodirne prepreke niti se spotakne o njih.

Nakon dolaska na cilj voditelj/ica postavlja pitanja.

Pilotu/kinji:

Kako ste se osjećali kada ste tražili put, a vodio/la vas je neko/neka drugi/a? Koje ste potrebe imali?

Kontroloru/ki:

Kako ste se vi osjećali, kakva su vaša očekivanja?

Koje su vaše potrebe?

Voditelj/ica zaključuje da se ovom igrom učesnici stavljaju u ulogu djeteta koje ima određene potrebe, povjerenja u one koji ih vode te kome su neophodni potpora i vodstvo roditelja/nastavnika.

2. AKTIVNOST: GLAVNI DIO (60 minuta)

- a.) Vizija idealne škole
- b.) Prepoznavanje potreba/rad u grupi (karte uma)
- c.) Utvrđivanje prioriteta/rangiranje i stablo problema
- d.) Određivanje resursa u zajednici
- e.) Izrada akcionog plana za jedan utvrđeni prioritet

Voditelj/ica govori da, ukoliko želimo biti dobri lideri, potrebno je znati kuda idemo, koje su naše potrebe i prioriteti. Zato je važno imati viziju škole koja će zadovoljiti potrebe naše djece.

a.) Naša vizija

Kroz vježbu se trebaju dobiti odgovori na pitanja:

Gdje bismo željeli biti u budućnosti?

Kako treba izgledati škola u budućnosti?

Koje rezultate ćemo time postići?

Koje karakteristike škola treba imati kako bi ostvarila ove rezultate?

Koji su naši prioriteti?

Voditelj/ica treba podijeliti učesnike u tri grupe.

Prva grupa dobija temu - *Kako vidim svoju školu za pet godina?*

Druga grupa dobija temu - *Moja škola u najtiražnijem časopisu*

Treća grupa dobija temu - *Da sam donator/ica, kakvu bih školu želio/la za partnera?*

Učesnici u svojoj grupi razgovaraju, a onda svaka grupa na kreativan način predstavi svoju viziju (učesnici mogu pisati, crtati, pjevati...).

Vrijeme za rad u grupi je 15 minuta, a za prezentaciju svaka grupa ima 5 minuta. Nakon prezentacije grupa, voditelj/ica nastavlja pojašnjavati razlike između potreba i želja.

Kako se vratiti u sadašnjost?

Kao aktivan/a roditelj/ica vjerojatno ste osoba koja se ne miri s postojećim stanjem. Želite mijenjati, kreirati i poboljšati uslove rada u školi te svojoj djeci osigurati školovanje kakvo zaslužuju.

Želja za promjenama je značajna, ali ne i dovoljna za postizanje promjena.

Jedino vaša i aktivnost vaših saradnika – partnera u ovom procesu jeste garancija da će se promjene desiti.

b.) Prepoznavanje potreba

Voditelj/ica kaže da nije jednostavno prepoznati potrebe. Veoma je važno, prije nego što pustimo mašti na volju, ipak se ograničiti na one potrebe škole čije je zadovoljenje izvjesno, moguće i realno.

Razmislite:

- » Je li vaša škola otvorena za primjenu novih znanja i iskustava?
- » Je li komunikacija između nastavnika, učenika, roditelja i uprave škole dobra?
- » Ima li vaša škola kompjutere, salu za tjelesni odgoj, biblioteku...?
- » Podržava li lokalna zajednica inicijative za poboljšanje odgojno-obrazovnog procesa u vašoj školi?

Kada razmislimo o navedenim pitanjima pristupamo analizi problema, primjenjujući metodu “Karte uma”. Veoma je važno da svi imaju pravo iznijeti potrebe. Voditelj/ica treba podijeliti velike papire na kojima je u sredini nacrtan krug u kojem je napisana tema: *Potrebe*.

Učesnici trebaju iz kruga povući crte koje predstavljaju grane i na svakoj grani napisati jednu od potreba koju imaju, kako bi ostvarili viziju koju su naveli u prethodnoj vježbi. Tako će se dobiti popis potreba.

Nakon toga slijede prezentacije grupa. Tokom prezentacije je potrebno pojasniti svaku utvrđenu potrebu.

c.) Utvrđivanje prioriteta

Voditelj/ica kaže da popis potreba (problema) roditelji mogu napraviti putem ankete, na roditeljskim sastancima ili sastancima Vijeća roditelja.

Kada imamo popis potreba i popis problema, pristupamo određivanju prioriteta.

Popis prioriteta se, također, može utvrditi anketiranjem, na roditeljskim sastancima i sastancima Vijeća roditelja.

Određivanje prioriteta može se vršiti primjenom sustava bodovanja. Učesnici vrše bodovanje svake potrebe.

Voditelj/ica kaže učesnicima da svaki/a iz grupe treba izaći i na “Kartu uma” staviti svoju oznaku ili broj za jednu potrebu. Voditelj/ica kaže da svaki/a učesnik/ca ima naprimjer pet bodova koje može rasporediti za određene potrebe ili dati svih pet jednoj potrebi. Nakon sabiranja bodova, koje su učesnici dali prepoznatim potrebama, voditelj/ica saopćava kako su prioritet potrebe koje su dobile najveći broj bodova.

Nakon što su određeni prioriteti, neophodno je svoje aktivnosti prvo usmjeravati na one koji su rješivi.

Voditelj/ica će zamoliti učesnike da potpišu izjavu o prepoznatim potrebama i utvrđenim prioritetima. (1. Prilog)

Kako riješiti probleme (zadovoljiti potrebe)?

Voditelj/ica kaže da, kada se odlučimo koji problem ćemo rješavati, obavezno trebamo raščlaniti taj problem. Svaki utvrđeni problem neophodno je razmotriti na temelju kriterija – važnosti, hitnosti i rješivosti.

Šta to znači?

To znači da trebamo sagledati problem u potpunosti da saznamo koji su uzroci tog problema, da sagledamo koje su posljedice ukoliko taj problem ne riješimo (koliko je problem VAŽAN i koliko je HITNO njegovo rješavanje). Postavlja se pitanje trebamo li uraditi “Stablo problema” ili diskutirati o tome šta su uzroci, a šta posljedice rješavanja problema te šta će se dogoditi ako ne riješimo taj problem?

Problemsko stablo je dijagramsko predstavljanje negativnih aspekata problema. Predstavlja vezu između uzroka i posljedica.

To je metoda kojom se postiže detaljnija analiza problema u odnosu na uzroke i posljedice. Problemsko stablo se koristi u procesu upravljanja projektnim ciklusom, no može biti korisno i prigodom dogovaranja o rješavanju problema. Prednost izrade problemskog stabla je što predstavlja dobru osnovu za osmišljavanje projekta.

Na velikom papiru, obično, nacrtamo stablo s korijenjem i granama. Na taj način je vizuelno lako razvrstati uzroke i posljedice. Ako zamislimo drvo, ono ima korijenje (uzrok) te veće i manje grane (posljedice). Korijenje označava i daje krajnji odgovor na pitanje o uzroku. Grane daju krajnji odgovor na pitanje zašto je “nešto” problem. Napraviti “drvo” znači grafički i hijerarhijski predstaviti razumijevanje uzroka i posljedica nekog problema.

Kada uradimo “Stablo problema” ponovno analiziramo mogućnost rješavanja tog problema.

Voditelj/ica ukazuje na to da pri sljedećem koraku učesnici trebaju odgovoriti na pitanja:

- » Je li problem rješiv, tj. je li promjena moguća?
- » Možemo li problem riješiti sami ili se trebamo usmjeravati na lobiranje?
- » Ko nam može pomoći u rješavanju tog problema i na koji način?

Važno je da učesnici razlikuju direktnu od indirektnu odgovornosti za rješavanje problema, a kako ne bi došli u poziciju da rade tuđi posao, umjesto da LOBIRAJU da drugi RADE svoj posao.

Ova se vježba može uraditi u grupama ili kroz diskusiju, a voditelj/ica treba zapisivati odgovore na papir.

Zatim će uslijediti donošenje odluke o pristupanju rješavanju problema.

d.) Određivanje resursa u zajednici

Voditelj/ica kaže da je sljedeći korak da prepoznamo resurse u okruženju/zajednici.

Znači, da prikupimo informacije o tome:

- » Ko nam može pomoći u rješavanju problema, organizacije ili pojedinci?
- » Zašto nam žele pomoći?
- » Kako će nam pomoći, na koji način?
- » Ko su kontakt osobe?

U istim grupama učesnici popunjavaju tabelu (2. Prilog), vodeći računa o tome da prepoznaju resurse u školi i zajednici koji se mogu uključiti u rješavanje njihovog problema.

e.) Izrada akcionog plana

Kada smo prikupili sve te informacije, pristupamo izradi strateškog ili bar akcionog plana za rješavanje problema.

Učesnici rade u grupama i u formi za Akcioni plan (3. Prilog) trebaju razraditi jedan prioritet, koji je utvrđen na prethodnoj vježbi. Grupa treba jasno definirati naziv aktivnosti, ciljeve, odgovorne osobe, vremenski okvir i potrebne materijale. Voditelj/ica treba napomenuti da kada određujete odgovorne osobe, obvezno trebate birati one koji su prisutni na radionici. Ne dopustite da to bude neki tim ili svi prisutni, već pojedinci – tako ćete znati ko je tačno odgovoran za određenu aktivnost.

- » Dobro osmišljen akcioni plan je uvjet za rješavanje tog problema
- » Praćenje i procjenjivanje svih aktivnosti iz akcionog plana je obavezno
- » Preporuka je da za rješavanje problema prvo odaberete one probleme koje ćete lakše riješiti
- » Uspješno riješeni problemi su najbolja motivacija za dalji rad

Na kraju, voditelj/ica treba ponoviti zaključke:

- » Vizija nam pomaže da saznamo šta želimo
- » Popis potreba nam pomaže da znamo šta je neophodno uraditi
- » Prioriteti nam pomažu da znamo šta je moguće prvo riješiti
- » Popis za resurse u zajednici će odrediti osobe/ustanove/organizacije koje nam mogu pomoći u rješavanju problema
- » Akcioni plan nam pomaže da razradimo korake u rješavanju problema

3. AKTIVNOST ZAVRŠNI DIO (20 minuta)

Završna igra: afirmacija, zaključci, procjena i dogovor za sljedeću radionicu

a.) Završna igra “Afirmacija”

Učesnici rade u paru i svako svom/joj partneru/ici treba uputiti jednu rečenicu u kojoj izgovara njegovu/njenu pozitivnu osobinu.

b.) Zadatak za učesnike

- » U svojoj školi zajedno s roditeljima, upravom, učenicima i nastavnicima treba prepoznati potrebe i utvrditi prioritete
- » Treba napisati akcioni plan sa grupom

c.) Procjena

Voditelj/ica pita učesnike:

- » Šta vam se dopalo na radionici?
- » Šta biste promijenili?
- » Je li radionica primjenjiva u praksi?
- » Imate li i koje su poruke/sugestije voditelju/ici?

IZVOR: “Priručnik za rad vijeća roditelja”, Udruga Naša djeca

Dostupno na:

<http://www.nasadjeca.org/attachments/article/14/Prirucnik%20za%20rad%20Vijeca%20roditelja.pdf>

1. PRILOG

Saglasnost roditelja s navedenim prioritetima

Dana _____ mi, roditelji u školi _____ razreda svojim potpisom potvrđujemo da dolje navedeni popis predstavlja potrebe naše škole, iskazane po prioritetima.

Prioriteti su:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Roditelji ___ razreda:

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

2. PRILOG

Tabela: Određivanje resursa u zajednici

Ime/Organizacija	Zašto ih zanima problem?	Kakve izvore za rješavanje problema oni mogu imati?	Kontakt osoba/osobe

3. PRILOG

AKCIONI PLAN ZA REALIZIRANJE UTVRĐENIH PRIORITETA

Aktivnost/ naziv i kratak opis	Ciljevi	Vrijeme realiziranja (kada)	Odgovorna osoba (ko)	Potrebna sredstva/ materijali

PRIČAONICA-STVARAONICA-MAŠTAONICA

PRIPREMNA RADIONICA ZA BOLJU SARADNJU SA RODITELJIMA

(RAD SA UČENICIMA)

Cilj: Poboljšati komunikaciju između roditelja i djece, djece i nastavnika te nastavnika i roditelja.

Tok rada: U učionici je potrebno napraviti raspored sjedenja u zatvorenom krugu. Voditelj/ica radionice pozdravlja i pita učenike kako se oni danas osjećaju. Učenici koji žele reći će, a ostali učenici ih saslušaju. (Napomena: Veoma je važno na početku uspostaviti pravila kako bi se radionica nesmetano odvijala.)

1. AKTIVNOST: VOĐENA FANTAZIJA

Zamoliti ćemo sve učesnike, naše učenike, da se što udobnije smjeste u stolice te ako mogu da zatvore oči. Ako to ne mogu onda neka ih drže otvorenima usmjeravajući pogled prema svojim koljenima.

Napomene:

Putem vođene fantazije “Ugodno mjesto” učenici će se moći opustiti, prepoznati i znati izreći svoje osjećaje te će se stvoriti atmosfera prisnosti među članovima.

IZVOR: K. Bunčić, Đ. Janković, A. Penava (1994) *Igrom do sebe*, Alinea, Zagreb, str. 119.

Učenici vole vođene fantazije i kada se primjenjuju u toku nastavnog procesa i integriraju u nastavne sadržaje daju dobre rezultate koji su vidljivi u boljitku pojedinaca, ali i razreda kao životne, školske zajednice koja nauči pratiti svoje potrebe i osjećaje. Nastavniku/ci daju mogućnost boljeg upoznavanja učenika.

Nastavnici koji prvi put primjenjuju ovakav vid vježbe trebaju pripremiti učenike, a to podrazumijeva:

- » Da se učenici udobno smjeste u svojim stolicama: stopalima dodiruju pod, ruke su opuštene spuštene na noge odnosno na koljena...
- » ...“Sada ću vam pročitati jednu priču/jedan tekst, a vi ga pažljivo slušajte... Ne razgovaramo, ne postavljamo pitanja, ne gurkamo se... Opušteno sjedimo u stolici i dok slušamo priču ‘samo smo u priči’... Kada završim dat ću vam znak da otvorite oči...”

Čitanje koje je opušteno, pravilno i jasno je ujedno i “uvjerljivo” čitanje koje daje najbolji efekat.

2. AKTIVNOST: KRATKA REFELKSIJA

Nakon čitanja, svaki/a učenik/ca – ako to želi – može reći kako se osjećao/la, gdje je bio/la...

3. AKTIVNOST: PISANJE PISMA/PORUKE ČLANOVIMA PORODICE

Učenicima se može pomoći ako im se kaže da pismo koje roditelji – možda i ostali članovi porodice – budu čitali može puno toga promijeniti ako bude najiskrenije. Potrebno je da napišu ono šta bi željeli da bude bolje, da se zahvale na ljubavi i

podršci, da zatraže strpljenja, razumijevanja i slično. Nastavnik/ca treba dati samo kratke upute koje neće narušiti dječiju maštu i kreativnost. Nakon pisanja slijedi izrada crteža, ukrasnog rama, itd.

4. AKTIVNOST: ANALIZA

Nastavnik/ca i učenici ponovo sjede u krugu. Učenici dobrovoljno čitaju dijelove pisma/poruke. Nakon čitanja, nastavnik/ca se zahvaljuje na povjerenju. (Ovo pravilo treba biti primjer svakodnevne učiteljske prakse kako bi učenici cijenili naše povjerenje i našu otvorenu komunikaciju s njima. Kada se učenici naviknu da slobodno mogu iskazati svoje mišljenje i iznijeti svoj stav, uz riječi zahvalnosti prijatelju/ici daju i zagrljaj prijateljstva i podrške. Tako stvaramo krug povjerenja i prijateljstva koji jača motivaciju za rad i samopouzdanje.)

Nastavnik/ca pita učenike kako se osjećaju nakon pisanja pisma? Dok se učenici javljaju za riječ važno je da nastavnik/ca vodi računa da prednost iskaže onima koji manje govore o svojim emocijama, koji žive s jednim/om roditeljem/icom ili učenicima čiji roditelji su na radu u inostranstvu.

5. AKTIVNOST: IZRADA PANOJA

Nastavnik/ca upoznaje učenike s tim da će na jednom velikom papiru ispisati poruke za roditelje, a na drugom za sve učitelje škole. Pomaže im tako što ih navodi da razmisle šta bi bilo najbolje da poruče roditeljima i učiteljima pitanjima poput “koliko vam znače, šta bi vi željeli a oni mogu ispuniti, šta bi voljeli promijeniti a ne uspijevate im reći” i sl.

Nastavnik/ca dijeli grupu na dvije manje. Jedna grupa piše poruke za roditelje, a druga za učitelje.

Nakon što svi u grupi ispišu poruke, zamijene mjesta s učenicima iz druge grupe.

6. AKTIVNOST: OSVRT NA URAĐENO

Nastavnik/ca poziva sve učenike da sjednu u krug. Na magnetnoj tabli ili zidu nalaze se istaknuta dva papira sa porukama. Nastavnik/ca zamoli učenike da ih pročitaju. Mogu čitati onako kako su poredani u krugu, jedno po jedno ili kako se dogovore. Poruke se ne komentiraju i ne analiziraju, ali se može istaći ideja ili motivacija njihovog stvaranja.

Ukoliko se svi učenici slažu, nastavnik/ca organizira malu izložbu ovih poruka u školskom holu.

Za potrebe evaluacije, na kraju radionice, nastavnik/ca na tabli može zalijepiti jedan veći papir na kojem učenici mogu pisati kako se osjećaju nakon održane radionice (mogu i nacrtati simbolom) i navesti preporuke za dalji rad.

NAPOMENA: Ova radionica je uvod i priprema radionice za roditelje.

PRIČAONICA-STVARAONICA-MAŠTAONICA

(RADIONICA ZA RODITELJE)

Cilj: Poboljšati komunikaciju između roditelja i djece. Poboljšati komunikaciju te partnersku saradnju između roditelja i škole.

Pripremne radnje:

- » Uraditi radionicu za učenike
- » Izraditi ulaznice za radionicu
- » Pripremiti materijale za rad

Tok rada:

1. AKTIVNOST: UVOD

Roditelji dolaze u dogovoreno vrijeme. Dok čekaju, u hodniku, mogu pogledati izložene likovne i literarne radove učenika.

Potrebno je roditeljima reći da je izložba postavljena upravo da bi je oni, ali i drugi roditelji i posjetoci mogli vidjeti. Roditelju/ici se i na ovaj način "otvaramo" za dijalog i dogovor te partnersku saradnju a sve za dobrobit djeteta.

2. AKTIVNOST: ULAZNICE

Roditelji ulaze u učionicu. Nastavnik/ca ih dočekuje opušteno i nasmiješeno kako bi se stvorila prijatna atmosfera.

Napomena: Ukoliko smo učenicima dali da izrade pozivnice u boji to može poslužiti kao ulaznica za grupu. Roditelji sjedaju za sto označen bojom na pozivnici. Na svakoj pozivnici se nalazi jedna od šest boja koja ih upućuje na mjesto sjedenja. Stolovi svake grupe su označeni nekom od šest boja i to u obliku različitih trouglova. Roditeljima je saopćena simbolika tog trougla: roditelj/ica – učenik/ca – nastavnik/ca.

Ukoliko nismo dali pozivnice u boji, roditelji na ulazu uzimaju ulaznice sa označenom bojom.

(Sama izrada pozivnice ili ulaznice ili i pozivnice i ulaznice ukazuje roditeljima da nam je stalo do partnerske saradnje i da smo uložili truda i ljubavi u ono što slijedi.)

3. AKTIVNOST: MEĐUSOBNO UPOZNAVANJE

Nastavnik/ca se obraća roditeljima, zahvaljuje na odazivu za učešće u radionici i radi ugodnije atmosfere moli sve roditelje da flomasterom napišu svoje ime (sav potreban materijal za rad je na stolovima) i zalijepe ga na svoju odjeću kako bi se u komunikaciji oslovljavali imenima.

Nakon prvog koraka, slijedi upoznavanje u paru. Parovi su za kratko vrijeme trebali razmijeniti informacije i to: da li su zaposleni i gdje rade, njihovi hobiji i interesovanja, omiljeno jelo, zemlja koju bi posjetili, itd. Poslije tog razgovora slijedi predstavljanje – svaki/a od roditelja/ica će predstavljati svog/ju sagovornika/cu.

(Na početku iznenađene, znatiželjne, možda zabrinute poglede zamijenit će opuštena, nasmijana lica... jer će se svi roditelji truditi da što bolje predstave

svog/ju sagovornika/cu – osobu s kojom su razgovarali. Stvorit će se ugodna i prijatna atmosfera i roditelji će biti spremni za dalji rad na “Čarobnom štitu”.

4. AKTIVNOST: ČAROBNI ŠTIT

Roditelji će dobiti kopirani materijal i upute za rad. (Upute za rad možemo napisati i na tabli ili većem papiru.)

Potrebno je da roditelji “popune” riječima ili crtežom šest polja koja predstavljaju tzv. “Čarobni štit”.

- 1. Prikažite riječima ili crtežom Vaš najveći uspjeh.**
- 2. Prikažite riječima ili crtežom najveći uspjeh Vaše porodice.**
- 3. Nacrtajte simbol ili riječ koja Vas podsjeća na prošlu godinu.**
- 4. Odaberite najsretniji trenutak u prošloj godini, nacrtajte ili napišite riječi.**
- 5. Nacrtajte šta bi željeli ubrzo ostvariti u svojoj porodici.**
- 6. Poruka za dobar život i ostvarenje snova... (crtežom ili riječima).**

Nakon završenog rada, roditelji mogu uporediti svoj radni list sa istim radnim listom koje je uradilo njihovo dijete (na času odjeljenske zajednice ili radionici).

Unutar grupe roditelji mogu razmijeniti mišljenja o urađenom. Oni mogu pročitati neko od polja “čarobnog štita” sa učeničkog rada (npr. polje 4 ili 5) a zatim, putem vođene diskusije, iznijeti mišljenje pred velikom grupom ili svim učesnicima. (Cilj je ostvarivanje pozitivne komunikacije, da roditelji mogu otvoreno razgovarati o potrebama djeteta, njegovom viđenju porodice i života i iznijeti svoj stav...)

5. AKTIVNOST: PODJELA UČENIČKIH PISAMA

Potrebno je roditeljima podijeliti pisma koja su im napisala njihova djeca. Roditelji čitaju. Ukoliko roditelji žele mogu iznijeti svoje mišljenje, podijeliti emocije... Od nastavnika se očekuju empatija i razumijevanje.

6. AKTIVNOST: RODITELJI PIŠU PORUKU

Roditelji pišu – crtaju poruku svom djetetu. Napisane poruke odlažu u učeničke portfolije. Nastavnici mogu očekivati da će neki roditelji brzo uraditi pismo-poruku, dok će drugi puno pisati, čitati napisano, provjeravati i ukrašavati bojama.

Napomena: Roditeljima reći da će njihova poruka biti iznenađenje za djecu i da će je oni pročitati čim dođu u školu i otvore svoje portfolije.

7. AKTIVNOSTI: NAŠE PORUKE I ŽELJE

Nastavnik/ca pita učesnike kako su se osjećali tokom radionice i sada, koje teme bi voljeli imati za predmet radionice, šta misle o ovakvom načinu rada te ih zamoli da to napišu i zalijepu na veliki papir. Na kraju radionice je planirana i zajednička fotografija. Ipak, prije zajedničkog fotografiranja je potrebno roditeljima podijeliti upitnik koji će popuniti, a sadrži tri pitanja (prilog radionici). Cilj upitnika je poboljšati saradnju roditelja i škole. Upitnik je anoniman i od roditelja se traži potpuna iskrenost (ne samo hvaliti i kritikovati već i ponuditi konkretne prijedloge i mjere za poboljšanje postojećeg stanja).

U cilju poboljšanja saradnje roditelja i škole roditeljima treba predložiti da se mogu uključiti, u skladu sa svojim mogućnostima, u neke od aktivnosti npr. pomoć u organizaciji izleta, prisustvovanje časovima na određenu temu, uključivanje u razredne i školske projekte i sl.

Nakon toga slijedi zajedničko fotografiranje za razredni album, ljetopis škole ili školski časopis.

Napomena:

- » Nastavnik/ca bi trebao/la i pismeno pohvaliti roditelje koji se uključuju u školske aktivnosti i pismo zahvalnosti istaknuti u kutku za roditelje gdje ga mogu svi pročitati.
- » Do sledećeg roditeljskog sastanka ili radionice potrebno je da nastavnik/ca obradi podatke i roditeljima da povratnu informaciju. Povratna informacija treba biti jedan od pokazatelja kako unaprijediti partnersku saradnju roditelja i škole konkretnim prijedlozima.

UPITNIK ZA RODITELJE

U cilju poboljšanja partnerske saradnje molimo Vas da odgovorite na slijedeća pitanja:

1. Koliko ste zadovoljni školom?

Procijenite i zaokružite broj na ponuđenoj skali.

1   2   3   4   5

2. Navedite šta Vam se najviše sviđa u školi:

POTEŠKOĆE U UČENJU³²

CILJ RADIONICE:

- » Roditelji bolje razumiju djecu koja imaju poteškoće u učenju
- » Roditelji uviđaju druge kvalitete djece koja imaju poteškoće u učenju
- » Roditelji su spremniji na razvijanje jakih strana djeteta
- » Roditelji shvataju da školski uspjeh nije uvijek odraz stvarnih sposobnosti djece

UKUPNO TRAJANJE: 90 minuta

MATERIJAL: Papiri, stikeri, flomasteri, tehnika za video projekciju

1. AKTIVNOST: KOD SVOJIH RODITELJA NAJVIŠE VOLIM...

Predstavljanje i uvod u radionicu kroz konkretno pojašnjenje osnovnih ciljeva radionice.

Voditelji ispričaju priču i zamole roditelje da ispune Radni list 1:

“Kod svojih roditelja najviše volim one rijetke trenutke kada me razumiju. Oni ponekad žele da ja nemam svoje ja, kada želim napraviti nešto drugačije od svoje prijateljice, oni mi kažu kako to može ona, a ja ne mogu. Prigovaranje zbog odjeće, a sami se ne sjećaju da se ni oni nisu oblačili kao njihovi roditelji. Ne shvataju da se u školi može dobiti jedinica, da se neke stvari jednostavno zaborave. Pa i oni su išli u školu i imali loše ocjene, a kada im to spomenem, kažu kako ja imam bolje uvjete, ukratko sve bolje i kako nema nikakve zapreke za učenje.” Snježana, 13 godina

2. AKTIVNOST: PREDAVANJE NA TEMU “(NE)USPJEH U ŠKOLI”

Za ovu aktivnost je potrebno da voditelj/ica prije same realizacije radionice pripremi predavanje o školskom (ne)uspjehu kojeg čine slijedeći elementi:

Zbog čega je djetetu važno imati dobre ocjene?

Iz kojih razloga je loša ocjena djetetu stres?

Uzroci školskog neuspjeha

Konkretni savjeti kako pomoći djetetu u učenju

Konkretni savjeti kako razvijati djetetovo samopoštovanje

Važno je tokom predavanja, rasprave i vremena za pitanja roditelje poticati na saradnju sa školom!

Diskusija završava pričom:

Lekcija zvana leptir

Jednog dana pojavio se maleni otvor na čahuri. Čovjek je sjedio i gledao kako se leptir nekoliko sati muči da bi kroz maleni otvor izvukao svoje slabašno tijelo. Onda je

.....

32 Radionica preuzeta iz publikacije “Projekt MPPI – Radionice i letak”

Dostupno na:

http://udrugaignra.hr/wpcontent/uploads/2011/03/MPPI_radionice_i_letak-opisi-radionica.pdf

stao, činilo mu se da ne može dalje. Čovjek je odlučio pomoći leptiru: uzeo je makaze i razrezao je čahuru. Leptir je s lakoćom izašao. Ali je imao krhko tijelo i smežurana krila. Čovjek je nastavio posmatrati leptira očekujući da će se krila svakog trenutka otvoriti, povećati i raširiti se kako bi podržala leptirovo tijelo i osnažila ga. Međutim, ništa se nije dogodilo. Cijeli je svoj život leptir proveo puzeći okolo sa svojim krhkim tijelom i nerazvijenim krilima. Nikada nije poletio. Unatoč svojoj ljubaznosti i dobrim namjerama, čovjek nije razumio da su poteškoće, kroz koje je leptir morao proći izlazeći iz čahure, osmišljene kako bi krv iz tijela leptira potekla u krila onda kad se oslobodi čahure i kada bude **SPREMAN** poletjeti. **PONEKAD SU TEŠKOĆE UPRAVO ONO ŠTA TREBAMO U ŽIVOTU. KADA NE BISMO U SVOM RAZVOJU IMALI NIKAKVE PREPREKE BILI BISMO OSAKAĆENI.** Nikada ne bismo postali onoliko snažni koliko možemo biti. Nikad ne bismo mogli letjeti.

IZVOR: “Projekt MPPI - Radionice i letak”

Dostupno na:

http://udrugaignra.hr/wp-content/uploads/2011/03/MPPI_radionice_i_letak-opisi-radionica.pdf

Radni list 1: **RAZMISLITE!**

ŠTA OČEKUJETE?

Kakve ocjene očekujete od svog djeteta?

KAKVI STE VI BILI U ŠKOLI?

Kakve su bile Vaše ocjene?

Šta je za Vas značio uspjeh u školi?

Kako ste se Vi osjećali kada ste dobili lošu ocjenu?

Kako su reagirali Vaši roditelji?

Kako ste Vi željeli da reagiraju?

Kako Vi reagirate kada Vaše dijete dobije lošu ocjenu?

Nakon što su roditelji ispunili radni list, voditelji ih pozivaju da kažu kako im je bilo promišljati o navedenim pitanjima i do kojih uvida su došli.

ROBENI SU SVI JEDNAKO, NAKO OD NAS KAO
 ČOVJEK - NI MANJE NI VIŠE. OGRANIČENI
 PRAVOM NA RAZUMIJEVANJE, RAZUMIJEVANJE I
 PRIHVATANJE.
 KOJE ČEMO DIO NISE, MJESTO U SRCU I DOMU
 DATI, U KOJA ČEMO SE UČEŃJA ZAKLJUČATI -
 NISE STVAR RASPRAVE!
 BODA KOŽE KOJOM SE DUŠA PERVENA - RUKU
 NE MOŽE BITI! SPOLJN MIERILO SPOSOBNOSTI
 VALJANO NISE !..

...ALI, LUDNI INAK I OVIKLOZI I RASPRAVU...
 NABILJE, U SMOO REČI NE SHVATAJU I NAGLU
 MOGU BITI SVI IZLOŽENI. NIJE OGRANIČENO
 NA SPOL, GODINE NI BILU BTA DOKO-
 ŠENI, MOGU KOLIKO I MUŠKARCI POSTIĆI, ALI
 I MUŠKARCI MOGU BITI IZLOŽENI OPAKOSTI OD
 NAKOJA, FIZIČKOG I PSIHČKOG, KOLIKO I ŽENE?
 SVI ZA JEDNO SE MORAMO SUPROSTAVITI
 NAKOJU I KAO ŽALIBNICA...

ZAUZETI STAV I BORITI SE ZA VAŠU
 ODLUKU - IZABRAJU I PRIRODOM DATU.
 LJUDI SU ONI KOJI ZNAJU BITI OBLIŠNI, ALI
 ONI SU JEDINI KOJI NAMA MOGU PRUŠTI
 RUKU, PRIHVATITI NAS U ZAGRACI
 RAZUMIJEVANJA I SNAGA ZA NOLBU U
 POMOĆ I ONA ZA PRUŽANJE POMOĆI -
 ZAISTA SU VELIČANSTVENE MOĆI!

...OZBIRA
 NA TO KO SI, PAKAN
 NI PAKO IZGLEDAS,
 NE DOPUŠTI IKADA
 DA TE OSUĐUJU NI
 DA TRIS "BILO

POKRETO
 NI OVI
 NEVAU UFFI
 SDA DA NAMA
 DOSAO NMA
 NI NEPET

...AHO, ŽAO MI JE!
 MALO BOLI UFFU

Travnik

PR BUDI
P KRENI
PR MIJENI

Riječi možda zaboravim, ali
osjećaje nikada.

Autor: Neven Misaljević

JAČANJE KOMUNIKACIJE RODITELJA I NASTAVNIKA

Privedile: Edna Haznadarević i Berminka Hrelja

Sanjin je učenik koji je svako jutro dolazio u školu i jedva čekao da iz nje izađe jer mu ni tu nije bilo dobro. Nastavnici su ga stalno opominjali, drugovi ismijavali, drugarice izbjegavale. Sanjin ima majku koja nosi tugu u očima i sestru koja ima karcinom.

Jedan dan, u školskoj radionici, Sanjin je uzeo veliku ručnu pilu i počeo mahati njom. Svi su se razbježali u strahu, a jednog druga je vrhom pile ozlijedio.

Rekao je da je to uradio jer ga mrze i da bi mogao ubiti čovjeka bez razmišljanja.

Rekao je da u školi to ne bi uradio samo zbog toga što bi ga izbacili. O tome da bi jedan život bio ugašen nije ništa rekao niti je bilo šta osjećao u vezi s tim.

Od svih identiteta koji su mu bili nadohvat ruke Sanjin će najlakše formirati identitet delikventa.

Sanjin nikada nije upoznao svog oca. On ne zna niti kako izgleda njegov otac. Otac se odrekao Sanjina i njegove sestre jer nije volio majku sa tužnim očima. Majka nikada nije razgovarala sa Sanjinom o tome. I Sanjin nije nikada pitao ništa o ocu. Zavrjeva šutnjom kidala je dušu djeteta, a mislili su, ako se o tome ne priča da to i ne postoji.

Majka je shvatila da mora progovoriti. I razgovarati. I da zajedno plaču. Da počnu osjećati, razgovarati i živjeti zajedno a ne jedni pored drugih.

Neko iz Sanjinove škole je promijenio život porodice. Jer ga se ticalo.

.....

Nerijetko smo u procjepu između poštovanja porodičnog integriteta te privatnosti i potrebe da se dijete zaštiti. Isto tako, često se mnoge stvari koje primijetimo drže kao porodične i tajne društvenih grupa (npr. škola).

Zataškavanjem, nerazgovaranjem i ignoriranjem ništa nećemo riješiti, osim što možemo poteškoću produbiti i otežati rješavanje.

Problemi nastaju kada loše komuniciramo!

Obrazovni sistem je, na ljestvici značaja, u vrhu kada su u pitanju prevencija i otkrivanje različitih poteškoća. Također, ima ulogu u prikupljanju podataka i predstavlja značajan izvor informacija o djetetu za socijalni i pravni sistem.

Među roditeljima postoje velike individualne razlike. Razlikuju se po sposobnostima, temperamentu, interesima, starosti, socijalnom i ekonomskom statusu, itd.

Za nastavnika/cu je vrlo važno da te razlike prepozna, poštuje, da svakog/u roditelja/icu što bolje upozna i komunikaciju prilagodi svakome individualno.

Svaki roditelj/ica (ne)poznaje svoje dijete

Nastavnik/ca učenika/cu poznaje po učenju i ponašanju uglavnom u školi, dok roditelj/ica poznaje djetetov ukupan razvoj, od rođenja. Roditelj/ica je duboko emocionalno vezan/a za dijete, iako postoje i drugačiji slučajevi. Uprkos velikoj ljubavi prema djetetu, roditelji nekada mogu biti nekritični i nerealni pa očekuju previše ili premalo. Vrlo često se dešava da ne primijete probleme koji se javljaju kod djece, a ponekad ni prednosti.

“Imajući u vidu različite tipove roditeljstva, kao i mnoštvo individualnih razlika među ljudima općenito, nastavnik bi u građenju odnosa trebao voditi računa da ne prevlada nesklad u komunikaciji o kojem govore Intihareva i Kepec (2002).

» Roditelji se <u>moraju</u> suočiti sa problemom	» Učitelji se <u>žele</u> suočiti s problemom
» Imaju osjećaj da su prisiljeni otkriti intimnu sferu svog života	» Postavlja se u profesionalnu poziciju
» Napola izgovorena istina roditelje najčešće opterećuje	» Učitelji daju nepotpune informacije
» Vrlo često i bez razloga pretpostavljaju da ih se testira	» Povrijedi ih roditeljsko nepovjerenje
» Očekuju posebnu pažnju za svoje dijete	» Nije lako zadovoljiti potrebe pojedinca unutar veće skupine

Loša komunikacija je uzrok brojnih nesporazuma na relaciji roditelj – škola (razredni starješina, stručni saradnik, predmetni nastavnik, direktor, drugi roditelj) a moć dobre komunikacije je u vještini uživljavanja u tuđi ugao jer različite perspektive jednoj istoj priči daju potpuno drugačija značenja.”³³ Ovo je naročito izraženo u komunikaciji između dva roditelja čija su se djeca našla u problemu, posebno ako je u pitanju nasilje, jer se to bitno razlikuje od običnog razgovora. Stoga od vještine uživljavanja zavisi uspješnost zajedničkog rješavanja nastalog problema.

Otuđenje, frustriranost, problemi ličnog identiteta, problemi unutar porodice, nezaposlenost, siromaštvo, osjećaj besperspektivnosti i slično predstavljaju samo neke od šumova u komunikaciji... Nastavnici često ne vide razlog dobre saradnje sa roditeljima, roditelji pak često nemaju vremena za dodatni angažman u školi dok

.....
 33 JU MSS “Musa Ćazim Ćatić” Kladanj, Saradnja porodice i škole
http://www.msskladanj.com.ba/objave/Saradnja_porodice_i_%9Akole.pdf (30.10.2017)

učenici u najvećem broju slučajeva nemaju povjerenja ni u jedne, ni u druge. I svi griješe.

.....

Kada sam tražila da Damirov otac dođe u školu, nastalo je negodovanje, ljutnja.

- Zašto otac, zašto ne majka? - uporno je pitao.

- Zbog toga što želim da upoznam i tvog oca - odgovorila sam.

- Ali, on neće doći, da znate da neće, njega nije briga, on kaže da je moja škola moj problem.

- Tvoja škola je naš zajednički interes, a ne problem - odgovaram Damiru.

Damir i njegov otac su došli.

Ne gledaju jedan u drugog. Ne vide se. Čini se, ni ne osjećaju se. Između njih je daljina.

- Što ste me zvali? Šta je problem? Vidite gospođo, nemam ja vremena za gubljenje. ..nemam... nemam... ne mogu... mene ne interesuje...

- Željela sam Vas upoznati, porazgovarati o nečem za šta sam procijenila da mi je potrebno Vaše mišljenje - odgovaram.

Sluša me pažljivo. Led se počinje topiti. Povremeno pogleda Damira, ali im se pogledi ne susreću.

- Znae, ja sam bio prvak države u karateu, one države, Jugoslavije - počinje Damirov otac.

Gledam Damira. Prvi put to čuje. Tako nešto nije znao o svom ocu. I kod Damira se počinje led otapati. Ispravlja glavu i ramena. Pažljivo sluša oca.

- Zašto mi to nikada nisi ispričao? Damir pita tiho. Otac šuti. U tom momentu vidim da kod oca nedostaju tri prsta na lijevoj šaci.

Za Damira je otac invalid, ljut i prijekoran. Ja pred sobom vidim prvaka Jugoslavije u karateu.

I počinje pravi razgovor.

.....

Dok sam razgovarala trudila sam se praviti kontakt očima s obojicom. Nasmiješila sam se pri upoznavanju i pozdravu, predstavila se i pokazala mjesto na kojem će sjediti. Rukovala sam se s ocem, bila glasna i jasna. Nisam davala vlastito tumačenje sadržaju koji sam slušala. Prijateljski sam šutila, poticala gestama i odobravala glavom. Opažala sam emocije koje se neverbalno mogu opaziti, pratila neverbalne geste te i sama pokazivala prikladne emocije. Kao da sam govorila: “Imam vremena za vas, slušam vas a ne sebe, pitam da provjerim da li sam razumjela, čekam kada treba, uvažavam stanovište drugog, izbjegavam da dajem konstatacije i mogu samo da postavljam pitanje o uzrocima”.

Ovaj put sam uspjela da spojim nespojivo.

ŠTA NE ČINITI PRILIKOM RAZGOVORA

- » NE držati pridiku
- » NE kopati po sadržajima o kojima roditelj/ica ne želi govoriti
- » NE moralizirati
- » NE davati rješenja
- » NE laskati
- » NE brbljati
- » NE navijati
- » NE davati dijagnoze
- » NE hrabriti površno
- » NE plašiti

ŠTA ČINITI PRILIKOM RAZGOVORA

- » DA razgovarati
- » DA slušati u miru
- » DA odbiti slušati “istu priču”
- » DA osloboditi se ljutnje ako smo ljuti
- » DA obraćati se JA porukama, tako dijelimo odgovornost

KOMUNIKACIJA ILI RAZGOVOR?

Nikada se ne smije zanemariti razlika između prvog razgovora i njegovog početka.

Značenje tih pojmova se mijenja u ovisnosti od situacije. Prvi razgovor se može smatrati početkom niza razgovora koji slijede iza njega i u odnosu na njih i ima uvodni karakter. S tim u vezi, mnogi smatraju da je za dalji tok razgovora često presudan početak prvog razgovora. Loš početak, ipak, može biti uvod u dobru saradnju, kao što dobar početak može imati loš ishod ne vodimo li računa o etapama razgovora.

Nije ista pozicija kada nastavnik/ca pozove na razgovor i kada ga iniciraju dijete ili roditelj/ica.

Kada roditelj/ica ili učenik/ca imaju ulogu inicijatora razgovora očekujemo da sami kažu šta ih je na to navelo. Situacija u kojoj računamo da unaprijed znamo o čemu se radi može imati dvije posljedice. Ukoliko se desi da je naša pretpostavka ispravna, prva posljedica se manifestira demonstracijom naše vlastite oštroumnosti i “sveznanja”. Ukoliko pak naša pretpostavka nije tačna, druga posljedica može

navesti roditelja/icu ili učenika/cu na razmišljanje i nepotrebnu brigu o našoj krivoj pretpostavci, umjesto da se u komunikaciji usmjere na ono zbog čega su zapravo došli. Da bismo vješto izbjegli sve potencijalne komunikacijske šumove najbolje je da ne provjeravamo vlastitu "vidovitost". **Najbolja pomoć koju možemo pružiti u takvim uslovima je pažljivo slušati.**

Postoje i situacije u kojima nećemo odmah razumjeti razlog nečijeg dolaska, osobito kod učenika koji ne znaju jasno verbalizirati određeni razlog ili situaciju zbog koje dolaze. U ovim situacijama najmanje pomažu ustaljene matrice pitanja: "A zašto si onda došao/la?" ili "Imaš li neki problem?" Učenici na riječ problem najčešće reaguju stidom i izbjegavanjem jer u njihovom iskustvu ona nosi negativnu konotaciju. Roditelji imaju podjednako negativne konotacije kada je u pitanju ovaj pojam što potencijalno može razgovor usmjeriti u neželjenom pravcu.

Poziv koji nastavnik/ca usmjeri ka roditelju/ici ili učeniku/ci uvijek krije zamku upadanja u monolog. "U posljednje vrijeme... Tvoje ponašanje... Ponašanje Vašeg djeteta... Pregledao sam dokumentaciju moram da Vam/ti saopštim..."

Ovi i slični uvodi u razgovor kriju zamku "držanja predavanja", prezentacije vlastite informiranosti, sveznanja i moći. Umaknut ćemo vlastitoj zamci samo ako pazimo da se zaustavimo nakon što smo ukazali na svrhu razgovora. Često tišina može biti neugodna pa potiče da i dalje govorimo što može biti kontraproduktivno. Nasuprot tome, nelagodu tišine je moguće prevladati strpljivošću i neverbalnom komunikacijom.

O problemima je potrebno razmišljati i govoriti u terminima situacije i akcije koju treba poduzeti, a ne u terminima nepoželjnih osobina koje se iskazuju ustaljenim rečeničnim frazama: "Pretpostavljam da znate/znaš zašto ste/si ovdje", "I vi/ti i ja znamo zašto smo ovdje", "Možete li/možeš li pogoditi zašto ste/si ovdje", itd. Ovo su pitanja koja najčešće stvaraju nepovjerenje i različite sumnje. To je slučaj posebno kod učenika koji zaista samo naslućuju i u mislima tragaju za razlogom poziva na razgovor. Ovakva pitanja učenike više spremaju za "borbu" nego saradnju.

Potrebno je vrijeme...

Uspostavljanje dobrog odnosa traži stalno razmatranje vlastitih stavova i osjećanja. Neovisno o tome ko je zatražio razgovor, početak mora odgovarati nekim općim zahtjevima i specifičnostima koje školsko okruženje podrazumijeva: vrijeme, adekvatan prostor, mir i stabilnost. Prvi razgovor i prvi kontakti mogu početi uz tjeskobu. Ona prouzrokuje tišinu koja može biti korisnija od riječi. Težišne tačke razgovora uvijek je dobro prepoznati da bi se izbjeglo lutanje i rasplamsavanje razgovora ili skretanje s teme koja je razlogom razgovora. Svaki razgovor ove vrste treba imati strukturu. Neki smatraju da struktura ovakvih razgovora nastaje i razvija se pod utjecajem ličnog sistema samog/e učenika/ce (roditelja). Lični sistem se shvata kao način kojim osoba percipira ili konstruira stvarnost. Napredovanje u razgovoru je uveliko određeno sistemom ličnosti roditelja, učenika i nastavnika. Struktura razgovora koju daje nastavnik/ca je zapravo njegova/njena koncepcija razgovora.

Boja glasa, dinamika govora, govor tijela i tempo, doprinose da se savladaju barijere koje mogu sputati u iznošenju problema te da se prepoznaje značenje svakog koraka u razgovoru i da se s njim usklađuje stepen podržavanja i olakšavanja razgovora.

Često se za vrijeme razgovora može doći u iskušenje da se koristimo ličnim primjerima i iskustvima. Treba pažljivo procijeniti da li se trebamo izdići iznad svog iskustva ili postupiti u skladu sa njim. Mnogi/e smatraju da ličnom iskustvu ne treba popustiti i da naša iskustva nisu uvijek u vezi s iskustvima učenika i roditelja.

Glavni dio razgovora treba posvetiti temi. Tada se “problem” analizira i stvaraju zaključci. Najkorisniji/a voditelj/ica u ovoj fazi razgovora je razmišljanje, ponekad iskustvo iz prethodnih razgovora i pronicljivost. Ipak treba voditi računa da glavni dio razgovora ne treba biti u znaku prepričavanja naših prethodnih iskustava sa drugim roditeljima.

Dobro je prepoznati potrebe...

Potrebe mogu biti različite i često ih definiramo kroz određene informacije, donošenje odluke o nekom izboru, razjašnjenja, plan ili samo podršku ili kombinaciju svega navedenog. Ponekad možemo prepoznati da potrebe učenika/ce prevazilaze kapacitete školskog ambijenta i u tom slučaju nastavnik/ca treba učenika/cu odnosno roditelja/icu uputiti ili mu/joj osigurati kontakt za dalje. Bez obzira da li je to slučaj ili ne, razgovor treba dovesti do kraja koji podrazumijeva situaciju u kojoj se intenzitet razgovora smanjuje i eventualno usmjerava na neke manje bitne aspekte. Razgovor se može privesti kraju i tako što će uslijediti kratka evaluacija ili rezime.

POJMOVNIK POZITIVNE DVOSMJERNE KOMUNIKACIJE

KOMUNIKACIJA

Komunikacija je osnova međuljudskih odnosa, pa tako i odnosa između roditelja i škole, a sve u najboljem interesu djeteta. Način na koji se komunikacija odvija najčešće definira odnos roditelja prema školi što se uveliko odražava i na odnos djeteta prema učitelju/ici ili nastavniku/ci, pa i prema školi općenito. Zbog toga je najbitnija komunikacija koja se odvija između nastavnika/ce i roditelja.

AKTIVNO SLUŠANJE

Često smo svjedoci situacija u kojima ni roditelji ni nastavni kadar nisu dovoljno pripremljeni za odgovarajuću, konstruktivnu komunikaciju. Jasno da ne postoje obavezne škole roditeljstva te mnogi očevi i majke nerijetko funkcioniraju intuitivno i pomoću metoda koje su naučili u primarnim porodicama. Neke od tih odgojnih metoda su dobre, ali neke i ne. Mnogi roditelji nisu svjesni činjenice da je potrebno vladati osnovnim komunikacijskim vještinama ukoliko žele da im dijete bez trauma prođe kroz obrazovni proces. Nasuprot tome, uz izuzetke, čini se da postoji znatan broj obrazovnih djelatnika koji i dalje smatraju da komunikacija sa roditeljima nije najvažnija stvar u poslu kojim se bave. Ipak, činjenica je da sve savremene metode podučavanja podrazumijevaju dvosmjernu komunikaciju između nastavnika/učitelja i roditelja.

Prva pretpostavka dobre komunikacije jeste aktivno slušanje koje podrazumijeva dobru pripremu i kreiranje opuštene atmosfere koju karakteriziraju razumijevanje i otvorenost.

“Aktivno slušanje se sastoji iz nekoliko faza:

- » Čujemo
- » Pažljivo obrađujemo informacije
- » Pamtimo i o njima razmišljamo
- » Zainteresirani smo i naposljetku
- » Razumijemo

Aktivno slušanje za cilj ima razumijevanje onoga što nam neko govori. Ukoliko prođemo kroz sve faze koje podrazumijeva aktivno slušanje, a i dalje ne razumijemo sagovornika, subfaza koja se odnosi na našu zainteresovanost će nas podstaknuti da pitamo ono što nismo odmah shvatili. Sve pobrojane faze, pored autentične zainteresovanosti za sadržaj koji sagovornik iznosi, podrazumijevaju strpljenje. Budući da su ljudi danas sve nezadovoljniji, logično je da su i nestrpljiviji.”³⁴ Međutim, treba imati na umu da je sasvim logično da nestrpljiva osoba ne može pažljivo slušati pa samim tim ni komunicirati. **Koraci su jednostavni i potrebno je preispitati sebe i sopstvene želje.** Uvijek trebamo krenuti od sebe. Aktivno slušanje se završava razumijevanjem. Podpitanja, u toku razgovora, omogućavaju razumijevanje i (samo) provjeru onoga što je sagovornik/ca želio/željela prenijeti.

.....
34 Pejčić, A. Aktivno slušanje <http://www.pozitivnapsihologija.rs/aktivno-slusanje/> (24.10.2017)

Podrška dobroj komunikaciji podrazumijeva

» **Govor tijela:**

Nagnuti se blago naprijed, imati kontakt očima, povremeno klimati glavom, ne vrpolti se, ne raditi druge stvari, sjediti relativno blizu, eventualno povremeno dodirivati.

» **Autentičnu zainteresiranost:**

Pokazati da nam je stalo, posvetiti vrijeme i pažnju, slušati sagovornika/cu, a ne sebe, ne razmišljati o tome kako bismo se mi ponašali, ili o tome šta ćemo sljedeće da kažemo, zaboraviti svoja očekivanja, negirati sopstvene procjene koje nas ometaju u slušanju, osloboditi se predrasuda i stereotipa.

» **Ne vršiti selekciju podataka:**

Baviti se onim šta se dogodilo, a ne svojim tumačenjem, ne birati selektivno dijelove koji su nama interesantni ili lično važni, slušati i ono šta je “između redova”, saslušati do kraja, dopustiti ponekad i “ventiliranje”, pričanje manje relevantnih sadržaja

» **Parafraziranje i sumiranje:**

Pomagati sagovorniku/ci da održi pažnju, sažimati, ponoviti rečeno drugim riječima, čuvajući autentičnost rečenog, ali ne ponavljati kao papagaj, izdvajati najbitnije aspekte odnosno rezimirati.

» **Postavljanje dodatnih pitanja:**

Težiti što boljem shvatanju situacije, provjeravati da li smo dobro razumjeli, pojašnjavati događaje, motive učesnika i sl.

» **Pružanje konstruktivne podrške:**

Pomagati sagovorniku/ci u razumijevanju suštine problema, stavljati se u njegovu/njenu poziciju, pomoći mu/joj da uvidi i druga gledišta, pokazati poštovanje, ne nuditi gotove recepte i opšta mjesta, već ideje i prijedloge, izbjegavati kritiku “ubicu” razgovora, davati dobar feedback.

» **Pružanje emocionalne podrške, ohrabivanje:**

Pokazati prihvatanje, podsticati na priču, ali dozvoliti i pauze i ćutanja, pomagati sagovorniku/ci da ostane u kontaktu s vlastitim osjećajima, da ih prepozna i iskaže kao i potrebe i očekivanja te ono što zaista želi i što mu/joj u suštini predstavlja problem, pratiti neverbalnu komunikaciju, reflektirati i verbalizirati emocionalni sadržaj, ali ne preuzimati njegovu/njenu odgovornost.

» **Upućivanje JA-poruke**

Umjereno pričati o ličnom iskustvu, mišljenju, osjećanjima, ali se oduprijeti tome da se sopstvenom pričom “popunjava” prostor.

Poželjno je iskazivati:

- » Iskrenost
- » Zainteresiranost
- » Spontanost

- » Povjerenje
- » Pažnju
- » Opuštenost

Poželjno je izbjegavati:

- » Stalno kritiziranje
- » Napadanje
- » Nametanje svoje volje i mišljenja
- » Davanje savjeta kada se ne traže
- » Procjenjivanje i etiketiranje
- » Interpretaciju tuđih riječi i postupaka
- » Naređivanje
- » Sumnjičavost
- » Nejasno izražavanje
- » Negiranje lične odgovornosti

Barijere u komunikaciji...

Opšti tipovi barijera:

- » Razlike u opažanju
- » Nekorektno “filtriranje”, prevođenje
- » Jezički problemi
- » Različita emocionalna stanja
- » Različit “background” porodica
- » Stereotipi u shvatanju i razumijevanju
- » Fizičke barijere

“Barijere vezane za primatelja ili pošiljatelja poruke...”

Primatelj:

- » Žuri sa zaključcima
- » Čuje i vidi ono šta želi
- » Odbija da čuje ono šta se ne slaže sa njegovim mišljenjem
- » Ima emocionalne probleme kojima je okupiran
- » Ne pita ako ne razumije, već sam ‘popunjava’ rupe

Barijere pošiljalca vezane za one koje ima slušatelj:

- » Ne uviđa otpor slušatelja
- » Uviđa, ali ne zna šta bi s tim
- » Ne sviđa mu se primatelj ili on slušatelju
- » Uviđa otpor, ali ne želi ništa preduzeti

Pošiljalac:

- » Ne objašnjava ili ne precizira ono šta primatelj treba da čuje
- » Neopravdano pretpostavlja da primatelj ima znanja da razumije poruku
- » Upotrebljava riječi i izraze koje primatelj ne razumije
- » Nastavlja priču i kada slušaočeva pažnja biva ometena
- » Šalje poruku tako da primatelj pogrešno shvati ili shvati tako da izazove neprijateljstvo
- » Iste riječi znače različito i u istom jeziku
- » Upotrebljava se obično više riječi nego što treba za razumijevanje poruke, pa primatelj treba otkriti koje nose glavnu poruku
- » Jedna poruka nosi više aspekata, što zbunjuje slušatelja
- » Ilustracije i primjeri možda nisu pogodni za tog slušatelja
- » Namjerno okoliša i izbjegava suštinu

Kada pošiljalac prouzrokuje barijere:

- » On to možda radi jer nije svjestan barijera
- » Svjestan je, ali ne zna šta bi s njima
- » Uviđa ih, ali procjenjuje da nema vremena za njihovo otklanjanje
- » Možda je u superiornoj poziciji i vjeruje da je razumijevanje poruka slušaočeva odgovornost
- » Primatelj možda nije svjestan postojanja barijera
- » Primatelj shvata da je pošiljalac uzrok, ali oklijeva da mu to pomene”³⁵

Pored aktivnog slušanja postoje i različiti stilovi komunikacije, a jedan od najefektivnijih (posebno u kontekstu unapređenja komunikacije nastavnika/škole i roditelja) je tip asertivne komunikacije.

.....
35 Alibabić, Š., Avdagić, E., Popović, K. Naknadno sticanje osnovnog obrazovanja – Andragoški priručnik za nastavnike, Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Sarajevo, 2012, str. 18.

ASERTIVNA KOMUNIKACIJA

Karakteristike asertivne komunikacije su: izravnost, iskrenost, inkluzivnost, odgovornost i spontanost.

Postoji šest glavnih **karakteristika** asertivne komunikacije:

- » “Kontakt očima: demonstrira zainteresiranost, pokazuje iskrenost
- » Držanje tijela: odgovarajući govor tijela će pojačati značenje poruke
- » Gestovi: odgovarajući gestovi pomažu da se istakne značaj
- » Glas: visina, dobro podešen ton je ubjedljiviji i prihvatljiviji, i ne zastrašuje
- » Izbor trenutka: upotrijebite vaše prosuđivanje da bi povećali prijemčivost i utjecaj
- » Sadržaj: kako, gdje i kada izaberete da objašnjavate, vjerovatno je važnije od onoga ŠTA kažete

Šest tehnika asertivne komunikacije

1. Proba ponašanja: bukvalno predstavlja uvježbavanje onoga kako želite da izgledate i da zvučite. Ovo je veoma korisna tehnika kada po prvi put želite da koristite ‘JA’ rečenice, jer pomaže da rastjerate bilo koju emociju povezanu sa iskustvom i dozvoljava vam da precizno identifikirate ponašanje kojem želite da se suprotstavite.

2. Ponavljanje potvrđivanja (“pokvarena ploča”): ova tehnika vam dozvoljava da opušteno ignorirate manipulativne verbalne usputne zamke, polemička izazivanja i irelevantnu logiku, dok se držite onoga šta želite da kažete. Radi najuspješnije upotrebe ove tehnike, koristite mirno ponavljanje, recite šta želite i ostanite fokusirani na temu. Vidjećete da nema potrebe da uvježbavate ovu tehniku, niti da budete uznemireni zbog obraćanja drugima.

3. Zamagljivanje: ova tehnika vam omogućava da bez problema prihvatite kritiku, bez da se uznemirite, zauzmete odbrambeni stav ili odgovorite na manipulativni kriticizam. Da bi uspjeli u tome, kritiku treba da primite k znanju, da se složite sa tim da u njoj može biti neke istine, ali da i dalje sami procjenjujete svoj izbor akcije. Naprimjer: ‘Slažem se sa tim da se vjerovatno ponekad dešava da vam ne pružim odgovore na vaša pitanja.’

4. Negativno raspitivanje: da bi se poboljšala komunikacija, ova tehnika zahtijeva da u bliskim odnosima sami sebe kritizirate, podstičući izražavanje iskrenih negativnih osećanja. Da bi je uspješno koristili, treba da saslušate kritičke komentare, u potpunosti razumijete kritiku i dobijene informacije koristite ukoliko su od pomoći ili da ih ignorišete ako su manipulativne.

5. Negativno potvrđivanje: ova tehnika vam dopušta da lakše prihvatite ono negativno vezano za vaše ponašanje ili ličnost, bez da osjećate potrebu da se branite ili da vas to uznemiri. Ona takođe umanjuje neprijateljstvo vaših kritičara. Trebalo bi da prihvatite vaše greške ili krivicu, ali ne i da se izvinjavate. Umesto toga, na kratko i sa razumijevanjem se složite sa neprijatnim kritikovanjem vaših loših osobina.

6. Izvodiv kompromis: kad osjetite da vaše samopoštovanje nije ugroženo, razmotrite mogućnost izvodivog kompromisa sa drugom osobom.”³⁶

.....

36 Asertivna komunikacija – 6 saveta

http://old.skills.rs/sr/E-Zine-MANAGEMENT_News_and_Views/2007/mart/asertivna-komunikacija.html (20.10.2017)

PRIJEDLOG RADIONICA ZA RAD NASTAVNIKA SA RODITELJIMA

ŠTA JE KOMUNIKACIJA?

CILJ: Pобољшanje uspostavljanja kontakta, uočavanje važnosti slušanja, uvježbavanje metoda slušanja, učimo slušati, učimo razgovarati

Organizacija: Učionica, stolice poredane u krug, stolovi u grupe po 4 ili 6

VRIJEME: 45 - 50 minuta

PRIBOR: Listići, olovke, Dječiji memorandum za svakog/u učesnika/cu, kartice sa riječima osjećaja

UVODNA AKTIVNOST: 5 minuta

Svi roditelji sjede u krugu. Nakon pozdrava najavimo današnju temu. Rad započinjemo igrom tako da učitelj/ica započne svojim primjerom rečenicu: Ja sam Sanja, volim govoriti o školi. Slijedeći/a roditelj/ica u krugu ponovi ono šta je rekao/la učitelj/ica i završava rečenicu Sanja voli govoriti o školi, a ja sam Melika i volim govoriti o kuhanju.... Potom ide naredni/a roditelj/ica i tako dok se svi ne izredaju.

1. AKTIVNOST: ŠTA JE KOMUNIKACIJA? (10 minuta)

Podijelimo roditelje na četiri grupe i damo im radni listić S UPUTAMA te objasnimo da ćemo u grupama napisati ČINKVINU ili petostih na temu KOMUNIKACIJA.

LISTIĆ:

1. RED: (Imenica) KOMUNIKACIJA
2. RED: (Opis teme u dvije riječi - dva pridjeva)
3. RED: (Tri riječi koje opisuju radnju)
4. RED: (Četiri riječi koje izražavaju osjećaje u vezi s temom)
5. RED: (Jedna riječ koja ponovo sažima bit teme)

Kada roditelji završe, svaka grupa čita svoj petostih sa listića.

2. AKTIVNOST: MINI LEKCIJA (10 minuta)

Komunikacija roditelja i djece se najvećim dijelom odvija pomoću govora i slušanja. Pri govornom komuniciranju, osim samih riječi, postoje još tri komponente koje će utjecati na to kako će drugi razumjeti našu poruku:

- a) Naš glas (ton, boja, brzina govora, glasnoća, izgovor, pauze)
PRIMJER: Zamolimo četiri roditelja da dođu i izvuku ceduljicu s rečenicom koju moraju glasno izgovoriti pred drugima:
"Ja sam tata/mama" - veselo, tužno, ljutito, uplašeno
Ostali roditelji pokušavaju odgonetnuti osjećaje koje su prepoznali.

- b) Korištenje tijela (naše neverbalno, mimika i gestikulacija). Zamolimo jednog/u roditelja/icu da nam pomogne tijelom pokazati šta da činimo. Pokretom pokazujemo: ustanite, sjednite, dođi ovamo, tišina!
- c) Okolina gdje se komunikacija odvija.

3. AKTIVNOST: AKTIVNO SLUŠANJE (10 minuta)

Da bismo mogli dobro komunicirati moramo znati aktivno slušati sagovornika/cu. Podijelimo roditelje na parove razbrajanjem i zadajemo im zadatak.

Prvi par govori 2 minute o svom djetetu, drugi par ima zadatak gledati sagovornika/cu u oči, povremeno klimnuti glavom, postaviti pitanja, ne prekidati.

Nakon 2 minute, drugi par govori o svom djetetu slijedeće 2 minute, dok sagovornik/ca ima zadatak zijevati, upada u riječ, gleda na sat, okretati glavu u stranu, pretjerano klimati glavom.

Nakon aktivnosti zamolimo roditelje odnosno prvi par da kažu kako su se osjećali kad su govorili o svom djetetu i šta su uočili? Zatim drugi par daje osvrt na svoj govor i kako su se oni osjećali? Šta im je smetalo?

Zaključujemo šta je važno za aktivno slušanje.

- » Odlučite da ćete slušati i usmjerite pažnju na sagovornika/cu
- » Gledajte osobu u oči
- » Postavljajte pitanja
- » Parafrazirajte (Vi kažete da, ako sam dobro razumio/la...)
- » Nemojte previše govoriti
- » Nemojte prekidati
- » Naučite šutjeti
- » Izbjegavajte ometajuće pokrete

4. AKTIVNOST: VERBALNA I NEVERBALNA KOMUNIKACIJA (10 minuta)

PRIMJER: Zamislimo sljedeću situaciju. Otac umoran dolazi kući nakon posla i devetogodišnja Tea mu, sva sretna što ga vidi, dotrči u zagrljaj. Otac joj izmigolji iz zagrljaja, rastreseno je potapša po glavi, istovremeno joj govoreći: "Ej zlato, drago mi je što te vidim". Tea je pomalo zbunjena, istovremeno osjeća da je otac ne želi zagrliti i da nije baš najsretniji što je vidi, ali govori joj suprotno. Budući da je Tea dijete, teško je zamisliti da će znati šta je tačno zbunjuje u cijeloj priči, a i ako shvati, teško da će svoju zbunjenost reći ocu jasno i glasno.

Očeva odgovornost je da se zapita šta je Tea zapravo čula? Kako je to razumjela? Na šta sam je svojim neverbalnim ponašanjem usmjerio? Koliko sam bio iskren prema njoj?

Iskrena komunikacija s nekim znači da su naše misli, osjećaji, djela i riječi koji idu van usaglašeni. Tein otac bi bio iskren prema da je rekao: "Tea, jako sam umoran, imao sam težak dan na poslu. Vidim da si sretna što me vidiš i da bi se rado družila sa mnom, samo te molim pola sata da se najedem i vratim snagu. Pa idemo u šetnju

nakon toga da mi ispričaš kako si provela dan, a i ja tebi. Može?” Raskorak između verbalnih i neverbalnih poruka dovodi do dvostrukih poruka.

Zapamtimo: Razgovor nije samo sadržaj koji izgovaramo. Razgovoru pripada i sve ono što ostaje neizgovoreno za vrijeme razgovora (kontakta). Dijete to dobro razumije.

Kako djeca slušaju? Zapamte sve šta ste izgovorili i to onda reproduciraju u najnezgodnijem trenutku:

PRIMJER: Krava?!

Ima raznih krava

Tako ima jedna krava

Što uvijek dođe kad imamo goste

Da traži nešto od mame

Roditelji ne moraju uvijek biti spremni i raspoloženi za razgovor sa svojom djecom. Ono šta ipak moraju činiti ukoliko žele jasnu i nemanipulativnu komunikaciju koja će njegovati zdrave odnose unutar porodice jest da se ponašaju u skladu sa samima sobom. To bi značilo da vježbaju biti svjesni svojih trenutnih potreba, želja i osjećaja i da ih direktno i jasno izraze drugima. Roditelji često puta iako vole svoju djecu i dobronamjerni su, svojoj djeci:

ZAPOVIJEDAJU

“Smjesta pokupi te stvari i pospremi sobu!”

UPOZORAVAJU

“Jesam li ti govorila da ćeš dobiti jedinicu, no ti mene uopće ne slušaš!”

PROPOVIJEDAJU

“Kad sam ja išao/la u školu, morao/la sam do 8 sati ići u krevet.”

DAJU GOTOVE SAVJETE

Savjeti u kojima roditelj/ica govori gotova rješenja i odgovore, razvijaju ovisno dijete koje smatra da je gubitak vremena da samo smišlja rješenja, a ako savjet ne “upali” ono ionako nije odgovorno!

KRITIZIRAJU I OKRIVLJAVAJU

“Ti si u krivu, nemaš pojma!”

KRIVO RAZUVJERAVAJU

“Nije to ništa, svi imaju takve probleme.”

ISPITUJU

Ispitivanje je vrlo neugodno, dijete se osjeća napadnutim i zbunjenim pa se brani.

ODBIJAJU

“Nemoj ponovno o tome, sada nemam vremena.”

ISMIJAVAJU

“Pametnjakoviću/ko, ovako se samo kreten/ka ponaša, glupane/glupačo jedan/a!”

Gdje početi ako želimo poboljšati komunikaciju s djetetom?

Za početak je potrebno iskreno preispitati vlastite reakcije jer roditelji su primarni uzori od kojih djeca uče. Svako dijete je slika roditelja.

KOMUNIKACIJA KAO OSNOV ODNOSA³⁷

Cilj radionice: Uvod u komunikaciju

Ukupno trajanje radionice: 90 minuta

1. AKTIVNOST: NEPRIJATNE PORUKE

Voditelji traže od učesnika da uzmu vremena i skoncentriraju se na sebe, te da se sjete komunikacije/razgovora koji im nije prijao. Nakon toga učesnici treba da odaberu jednu situaciju kad su razgovarali sa nekom osobom (to može biti neko od članova njihove porodice, prijatelj/ica, partner/ica, kolega, slučajni/a prolaznik/ca...). Treba da se sjete jednog karakterističnog iskaza te osobe koji ih je povrijedio. Doslovno treba da zapišu taj iskaz/rečenicu. Nakon toga treba da napišu kako su oni na to odgovorili.

Učesnicima je potrebno objasniti da budu što iskreniji u pisanju iskaza i odgovora.

Nakon toga slijedi kategoriziranje neprijatnih poruka:

Prezentirati listu kategorija neprijatnih poruka:

Naredba/Dijagnoza/Osuda/Kritika/Etiketiranje/Interpretacija/Prijetnja

- » Učesnici čitaju neprijatne poruke koje su primili i svrstavaju ih u kategorije
- » Razmjena ide u krugu: U koju kategoriju su svrstali svoju poruku?

Materijal: Listovi papira, olovke, lista kategorija primanja i davanja poruka

Važno je da svi pronađu u kojoj su kategoriji. Ukoliko su u dilemi pomoć mogu tražiti od grupe.

Kategoriziranje reakcija:

Učesnici, svako za sebe, pročitaju svoj odgovor na negativnu poruku i pronalaze se na listi reakcija.

Nakon čitanja odgovora, voditelj/ica radionice postavlja pitanje: "Šta najčešće radimo kad nam neko uputi negativnu poruku?"

LISTA KATEGORIJA

1. PREVEDEMO PORUKU i vidimo je kao izraz nezadovoljenih potreba našeg/e sagovornika/ce.
2. UZVRAĆAMO ISTOM MJEROM jer smo je primili kao napad.
3. POVLAČIMO SE jer smo nezadovoljni.
4. PRIHVATAMO negativnu poruku i OSUĐUJEMO SAMI SEBE.

Slijedi razmjena u krugu - u koju kategoriju su učesnici svrstali svoju reakciju na negativnu poruku. Ko želi može pročitati svoj iskaz, pojasniti osjećaj i kako sada gleda na to.

IZVOR: "Projekt MPPI - Radionice i letak"

Dostupno na:

http://udrugaignra.hr/wp-content/uploads/2011/03/MPPI_radionice_i_letak-opisi-radionica.pdf

.....

³⁷ Radionica preuzeta iz publikacije: "Projekt MPPI - Radionice i letak"

Dostupno na:

http://udrugaignra.hr/wp-content/uploads/2011/03/MPPI_radionice_i_letak-opisi-radionica.pdf

KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE³⁸

Ciljevi:

- » Poboljšanje uspostave kontakata
- » Uočavanje važnosti slušanja i uvježbavanje aktivnog slušanja
- » Promicanje komunikacije u timu

Metode rada: Praktični rad, usmeno izlaganje, diskusija

Oblici rada: Frontalni, grupni, rad u parovima

Materijal za radionicu: Papiri, olovke, flomasteri

Vrijeme trajanja: od 75 do 90 minuta

1. AKTIVNOST: UVOD U RADIONICU 1 (15 minuta)

Upoznavanje sa ciljevima i planom rada

2. AKTIVNOST: GLAVNI DIO (45 minuta)

Samoprocjena komunikacijskih vještina

3. AKTIVNOST: ZAVRŠNI DIO (15 minuta)

Razmisli - razmijeni. Zaključci, procjena i dogovor za sljedeću radionicu

4. AKTIVNOST: UVOD U RADIONICU (15 minuta)

Sve moje aktivnosti (Ciljevi, plan rada)

5. AKTIVNOSTI: GLAVNI DIO (70 minuta)

- a) Zajedničko - različito
- b) Zašto slušati?
- c) Kako slušati?

6. AKTIVNOSTI: ZAVRŠNI DIO (15 minuta)

Zaključci, procjena i dogovor za sljedeću radionicu

Cilj: Upoznavanje učesnika radionice

Vrijeme: Šest minuta za upoznavanje + jedna minuta po osobi (predstavljanje)

Učesnici se razvrstavaju u parove, tako da za svoj par biraju nepoznatu osobu.

Za međusobno upoznavanje su potrebne tri minute (npr. odgovori na pitanja - gdje živim, šta volim raditi, šta ne volim...). Poslije tri minute učesnici mijenjaju uloge. Poslije šest minuta parovi se vraćaju u krug i svaki/a učesnik/ca predstavlja onog/u drugog/u (iz para). Podatke koje su čuli od sagovornika govore u prvom licu, ...

³⁸ Radionica je preuzeta iz publikacije: "Priručnik za rad vijeća roditelja", Udruga Naša djeca
Dostupno na:

<http://www.nasadjeca.org/attachments/article/14/Prirucnik%20za%20rad%20Vijeca%20roditelja.pdf>

naprimjer, par Ivan i Sanja.

(Sanja: “Zovem se Ivan i idem u drugi razred gimnazije...”)

Pitanja voditelja/ice:

Je li neko/a promijenio/la informaciju?

Zašto ju je promijenio/la?

Šta sve nedostaje u odnosu na prvobitnu poruku?

Sve moje aktivnosti

Cilj: Međusobno upoznavanje članova grupe, upoznavanje različitih interesa učesnika

Vrijeme: 15 minuta

Voditelj/ica formira grupe. Svaki/a član/ica grupe upoznaje ostale članove s onim šta ga/ju interesira. Na hamer papir svaka grupa piše imena svojih članova i uz svako ime navodi iskazane pojedinačne interese. Ispisani hamer papiri se lijepe na zidove učionice.

Grupe se kreću prostorijom i komentiraju ono šta je napisano.

Pitanja voditelja/ice:

Koje ste interese imali, a niste ih razvijali?

Čemu sada dajete prednost?

Čime biste se još voljeli baviti?

Zajedničko - različito

Cilj: Uzajamno upoznavanje sličnosti i različitosti članova grupe i razvijanje povezanosti.

Vrijeme: 20 minuta

Članovi jedne grupe tokom razgovora otkrivaju šta im je zajedničko, a po čemu se razlikuju svako ponaosob. Na hamer papiru je nacrtan krug u koji upisuju šta im je zajedničko, a uz svako ime člana grupe, uz rub kruga se navodi po čemu se ta osoba razlikuje od ostalih.

Hamere treba zalijepiti na zid.

Grupe obilaze učionicu komentirajući ono šta je napisano na papirima.

Pitanja voditelja/ice:

Poznajemo li se sada bolje?

Šta vas je iznenadilo prilikom čitanja onoga šta je napisano na papirima?

Biste li voljeli još nešto saznati o drugim učesnicima u grupi?

Voditelj/ica napomene da kriteriji zajedničko – različito omogućavaju i dobru saradnju, ako se prije početka rada u grupi upoznamo s njima.

Razmisli i razmijeni

Cilj: Poboľšavati vještine govora i slušanja

Vrijeme: 15 minuta

Učesnici sjede ukруг. Voditelj/ica kaže da sljedeću minutu razmisle o odgovorima na pitanje: dok ste u prethodnoj vježbi razgovarali o onome šta imate zajedničko i po čemu se razlikujete od drugih članova grupe, kada ste se bolje osjećali – dok ste govorili? Ili dok ste slušali?

Svaki/a učesnik/ca objašnjava onom/j drugom/j, s kojim/om radi u paru, svoj odgovor. Poslije dvije minute mijenjaju uloge.

Poslije četiri minute vraćaju se u grupu i razmjenjuju iskustva.

Pitanja voditelja/ice:

Kako se osjećate dok govorite?

Kako sebe doživljavate kao slušatelja/icu?

Zašto slušati?

Cilj: Poboľšati vještinu aktivnog slušanja

Vrijeme: 20 minuta

Učesnici sjede ukруг. Voditelj/ica kaže da svako zapiše dva razloga zbog kojih je važno slušati.

U sljedećem koraku učesnici trebaju – u paru – razmijeniti odgovore, navodeći četiri razloga zašto je važno slušati.

Parovi se vraćaju u krug i zajedno na papiru zapisuju sve argumente. Važno je da se papir postavi na vidno mjesto u prostoriji.

Pitanja voditelja/ice:

Jeste li, radeći u paru, navodili slične razloge zbog kojih je važno slušati?

Šta ste novo otkrili o važnosti slušanja?

Kako slušati?

Cilj: Upoznavanje s načinima slušanja

Vrijeme: 30 minuta

Voditelj/ica čita priču po odlomcima. Priča mora biti podijeljena na logične dijelove. Voditelj/ica upoznaje učesnike s načinom čitanja priče. Poslije svakog odlomka voditelj/ica traži da učesnici pokušaju predočiti, vizuelizirati ono šta su čuli (kako zamišljaju, kakav kraj zamišljaju, vide li oči glavnog lika, kako lik izgleda, itd).

Voditelj/ica kaže učesnicima da poslije prvog odlomka u tablicu Predviđanja (1. Prilog) kratko navedu šta misle da će se dogoditi i razloge zašto tako misle, tj. kojim dokazima raspolažu.

Voditelj/ica, zatim, čita sljedeći odlomak i ponovno postavlja učesnicima isti zadatak. Provjeravaju svoja predviđanja u trećem dijelu tablice (šta se zaista dogodilo).

Na temelju sadržaja, koji dalje slušaju, učesnici predviđaju tok događaja u bajci, priči.

Voditelj/ica ih vodi do kraja priče na isti način, služeći se tablicom Predviđanja.

Pitanja voditelja/ice:

Jeste li griješili u predviđanju toka radnje?

Zašto?

Kada ste pogodili tok događaja?

Šta je ometalo vaše predviđanje?

Samoprocjena komunikacijskih vještina

Cilj: Utvrditi stanje poznavanja i ovladavanja pojedinim komunikacijskim vještinama

Vrijeme: 45 minuta

Voditelj/ica treba podijeliti učesnicima upitnik Samoprocjena komunikacijskih vještina

(2. Prilog). Kada ispune Upitnik, učesnici se trebaju podijeliti u grupe od po četiri i razmijeniti iskustva, a onda izvještavati o utvrđenom stanju sopstvenih komunikacijskih vještina te koji su problemi i mogućnosti napredovanja.

Na nivou velike grupe razvija se diskusija o tome šta treba mijenjati, a šta razvijati i jačati.

U diskusiji se nastoje ustanoviti potrebe i mogućnosti rada na promicanju komunikacijskih vještina. Potiču se iskrenost, briga za druge i uopće kreativnost.

IZVOR: “Priručnik za rad vijeća roditelja”, Udruga Naša djeca

Dostupno na:

<http://www.nasadjeca.org/attachments/article/14/Prirucnik%20za%20rad%20Vijeca%20roditelja.pdf>

1. PRILOG

Tabela: Predviđanja

Šta misliš da će se dogoditi?	Kakvim dokazima raspolažeš?	Šta se zaista dogodilo?

2. PRILOG

UPITNIK: **Samprocjena komunikacijskih vještina**

1. Kakav/a ste slušatelj/ica?
2. Imate li dojam da Vas dobro razumiju kad nešto objašnjavate?
3. Kako često i u kojim situacijama ostajete bez riječi?
4. Uspijevate li održati ravnotežu između onoga šta i koliko govorite Vi i Vaši sagovornici?
5. Šta činite, mislite i osjećate kada je sagovornik/ca agresivan/a?
6. Šta činite, mislite i osjećate kada sagovornik/ca uporno šuti?
7. Šta činite, mislite i osjećate kada sagovornik/ca uporno i jako plače?
8. Koje ljude niste u stanju slušati?
9. Kako se osjećate, šta mislite i radite kada sagovornik/ca ne prestaje govoriti?

10. Kako se osjećate, šta mislite i činite kada sagovornik/ca govori o svemu, samo ne o problemu?
11. Šta Vas kod sagovornika/ce nervira i kako s tim izlazite na kraj?
12. U kojoj ulozi se bolje osjećate – onog/e koji/a vodi razgovor ili onog/e koji/a odgovara?
13. Koja je Vaša poštapalica i gesta?
14. Na kojoj ste udaljenosti, obično, od sagovornika/ce?
15. Koji položaj tijela zauzimate tokom razgovora?

PR BUDI
P KRENI
PR MIJENI

Ljubav i vrijeme provedeno
s roditeljima ne mogu zamijeniti
skupocjeni telefoni i patike.

Autor: Neven Misaljević

NAJČEŠĆI OBLICI NASILJA U I OKO ŠKOLE

Priledile: Amra Delić, Nermina Kravić, Monja Šuta-Hibert i Mario Hibert

RODNO-ZASNOVANO NASILJE

Rodno-zasnovano nasilje predstavlja bilo koji modalitet nasilja nad nekom osobom samo zbog njene/njegove pripadnosti određenom rodu. Provodi se upotrebom fizičke ili psihičke sile i uključuje: fizičko i verbalno zlostavljanje, seksualni napad ili uznemiravanje, silovanje, incest, pedofiliju, kontrolu društvenih kontakata, manipulacije, ekonomsku i obrazovnu deprivaciju i druge oblike zlostavljanja.

Rodno-zasnovano nasilje je rasprostranjeno diljem svijeta i glavna je prepreka rodnoj jednakosti. Dosadašnja istraživanja pokazuju da su najčešće žrtve rodno-zasnovanog nasilja pripadnice ženskog spola, a da su muškarci najčešći počinitelji. To proističe iz patrijarhalnog sistema vrijednosti koji karakterizira nejednak odnos društvene moći između žena i muškaraca, odnosno dominacija muškaraca nad ženama, čime se žene prisiljavaju da budu u podređenom položaju u odnosu na muškarca. Nasilje nad ženama svojevrsan je primjer zloupotrebe moći jednog spola koja rezultira diskriminacijom.

Za rad na prevenciji rodno-zasnovanog nasilja potrebno je, prije svega, istraživati i osvjestiti vlastite predrasude i rodne stereotipe.

Nasilje na osnovu spola i roda uključuje: nasilje u partnerskim vezama (partnersko nasilje), prisilno razdjevičenje, seksualno zlostavljanje u djetinjstvu (pedofilija, incest), silovanje i seksualne napade, trgovinu ljudima, seksualno nasilje/zlostavljanje/torturu u ratu, genitalnu mutilaciju žena, ubistvo iz časti i smrt zbog miraza (npr. mladih žena koje su ubijene ili prisiljene na suicid pod stalnim pritiskom i torturom muževa s ciljem iznuđivanja većeg miraza).

NAJČEŠĆI OBLICI RODNO-ZASNOVANOG NASILJA

Partnersko nasilje predstavlja svaki oblik ponašanja u intimnoj ili emocionalnoj vezi koje uzrokuje fizičku, psihološku ili seksualnu povredu onih koji su u vezi ili braku, a uključuje i nasilje nad i među bivšim supružnicima ili partnerima.

Fizičko nasilje se ispoljava kao guranje, šamaranje, štipanje, šutanje, zadavanje boksaerskih udaraca, napadi oružjem, čuvanje/držanje i/ili vezivanje (kontrola kretanja), ostavljanje žrtve na opasnom mjestu te odbijanje pomoći kad je osoba bolesna ili povrijeđena.

Psihičko nasilje uključuje prijetnju povređivanjem, fizičku i socijalnu izolaciju, ekstremnu ljubomoru i posesivnost, deprivaciju, zastrašivanje, degradaciju i ponižavanje, stalno kritiziranje i vrijeđanje, lažne optužbe i okrivljavanje za sve, ignoriranje i/ili ismijavanje, laganje, neispunjavanje obećanja i narušavanje povjerenja te brzu vožnju i izlaganje drugim vidovima zastrašivanja.

Seksualno nasilje obuhvata sljedeće modalitete nasilja: prisiljavanje na seksualni odnos bez pristanka osobe ili kada osoba nije potpuno svjesna ili nije upitana ili se plaši da kaže ne, fizičko povređivanje u toku seksualne aktivnosti i/ili povređivanje genitalija, primoravanje na seksualni odnos bez zaštite od trudnoće ili seksualno-prenosivih bolesti, kritiziranje ili nazivanje pogrđnim imenima u toku seksualne aktivnosti.

Rodno-zasnovano vršnjačko nasilje definira se kao “čin seksualnog, fizičkog ili psihičkog nasilja nad djecom u i oko škole, zbog stereotipa i uloga ili normi koje im se pripisuju ili se od njih očekuju po osnovu njihovog spolnog ili rodno identiteta.”³⁹ Također, ono “uključuje različite elemente agresivnog ponašanja, kao što su: fizičko (guranje, udaranje, šutanje), verbalno ili psihičko zlostavljanje ili zastrašivanje s ciljem izazivanja straha, uznemirenosti ili povređivanja žrtve; neravnotežu moći (psihičke ili fizičke) između žrtve i počinitelja (jače dijete ili djeca zlostavljaju slabije dijete ili djecu) i ponavljanje ovih incidenata među istom djecom kroz duži vremenski period.”⁴⁰ Tu spada i upotreba pogrđnih imena, ogovaranje, upućivanje prijetnji, provociranje, oduzimanje ličnih stvari te odbacivanje ili isključivanje iz aktivnosti slabijeg djeteta (ili djece) od strane jačih. Seksualno uznemiravanje ili tzv. “zadirkivanje” ili insinucije, dodirivanje bez pristanka ili seksualni napadi, seksualne usluge u zamjenu za dobre ocjene ili plaćanje školarine, zavođenje ili seksualno uznemiravanje učenika od strane nastavnog osoblja. Toleriranje ili poticanje muške dominacije ili agresivnosti u školskoj sredini također predstavljaju modalitete rodno-zasnovanog nasilja u i oko škole. U skorije vrijeme sve učestaliji su i homofobno zlostavljanje, vršnjačko nasilje zasnovano na stvarnoj ili zamišljenoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu drugoga/e i zlostavljanje putem interneta.

Posljedice rodno-zasnovanog nasilja

Posljedice rodno-zasnovanog nasilja mogu se javiti na tjelesnom, seksualnom i reproduktivnom planu te psihičkom i ponašajnom (bihevioralnom) planu. Nasilje može imati i fatalan ishod (rezultirati smrću). Obzirom na finansijske resurse koje

39 WHO, Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, 2013. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf?ua=1 (20.10.2017)

40 Ttofi, M., Farrington, D. Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review <http://njbullying.org/documents/ttofigarrington2011.pdf> (19.10.2017)

zahtijeva liječenje posljedica nasilja može se reći da nasilje, kao širi društveni problem, ima i ekonomske posljedice. Negativan je utjecaj rodno-zasnovanog nasilja i na djecu, kako zbog mogućnosti “učenja po modelu” kada je nasilje prisutno u porodici (“nasilje rađa nasilje”), tako i zbog mogućnosti intergeneracijskog prenosa traume nastale kao posljedica kućnog ili porodičnog nasilja.

PREGLED KLJUČNIH POJMOVA

SPOL – biološke karakteristike ljudske vrste na osnovu kojih se određuje muški ili ženski spol. Iste su u cijelom svijetu što znači da djeca muškog i ženskog spola u Africi, Bosni i Hercegovini i Kanadi imaju iste biološke karakteristike. Dakle, na osnovu bioloških karakteristika kao što su hormoni, tjelesna građa i reproduktivni organi, ljudska bića dijelimo na muški i ženski spol.

ROD – je koncept koji se odnosi na očekivana, nametnuta ili usvojena društvena ponašanja muškaraca i žena, koja su određena kulturom, tradicijom, religijom, vremenom i dr. Ovaj koncept određuje međusobne odnose muškaraca i žena, njihove odgovornosti, mogućnosti i ulogu u društvu. U svakodnevnom govoru koristi se u istom značenju kao spol, ali se u nauci ova riječ koristi da bi označila socijalne razlike, kao što je rodni identitet.

RODNA RAVNOPRAVNOST – podrazumijeva ravnopravnost muškog i ženskog roda u pravima, odgovornostima i mogućnostima. Rodna ravnopravnost ne promovira jednakost muškarca i žene, jer oni nisu jednaki, već uvažava njihove specifičnosti kao dva različita spola, ali traži ravnopravan tretman u pravima, obavezama i mogućnostima oba roda u svim segmentima društva.

RODNE ULOGE – šablon ponašanja (zbir karakteristika, načina ponašanja, stavova, aktivnosti, normi, obaveza i očekivanja) koje nameće društvo i postavlja zahtjeve prema osobama obzirom na spol. Na osnovu toga nam se određuju ekonomske uloge, zaposlenje, profesija, kućni poslovi i vrsta zabave.

RODNI STEREOTIPI – termin koji se odnosi na uobičajena stanovišta vezana za muški, odnosno ženski rod. Riječ je o generaliziranim uvjerenjima o “tipično” ženskim ili muškim karakteristikama žena ili muškaraca.

RODNE PREDRASUDE – predstavljaju određenu izjavu ili ponašanje zasnovano na stereotipima o odvojenim ulogama namijenjenim muškarcima i ženama, dječacima i djevojčicama. U pitanju je najčešće negativan društveni stav koji se temelji na pogrešnoj generalizaciji i vrednovanju, a ne na stvarnom iskustvu.

RODNA DISKRIMINACIJA – namjerno negativno postupanje te isključivanje, ograničavanje ili iskorištavanje osobe na temelju njene pripadnosti rodnoj grupi.

Rodnu diskriminaciju dijelimo na:

1. **Neposrednu** – podrazumijeva nepovoljan tretman osobe ili grupe, npr. odluka poslodavca da pri raspoređivanju zaposlenika i zaposlenica rasporedi žene na blagajne jer na tom radnom mjestu mušterije preferiraju žene zbog njihovog uslužnog karaktera.
2. **Posrednu** – podrazumijeva primjenu tzv. “neutralnih” propisa ili mjera s negativnim učinkom za diskriminirane grupe, npr. neprodužavanje ugovora na određeno vrijeme tokom trudnoće ili korištenja porodijskog odsustva.
3. **Sistemsku** – podrazumijeva društvene i kulturalne vrijednosti i norme (javne politike).

SEKSIZAM – diskriminiranje ili segregiranje osobe suprotnog spola (najčešće ženskog). Temelji se na spolnim predrasudama (stavovima o različitim sposobnostima osoba koje su određene njihovim biološkim spolom).

HOMOFOBIIJA/BIFOBIIJA – iracionalan strah, mržnja, predrasude ili diskriminacija prema osobama koje jesu ili za koje se pretpostavlja da su homo/biseksualne orijentacije.

HETEROSEKSIZAM – stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignoriranja lezbijki, gejeva i transrodnih osoba.

SARADNJA ŠKOLE I RODITELJA U RJEŠAVANJU PROBLEMA RODNO-ZASNOVANOG NASILJA

Rodno-zasnovano nasilje dešava se na različitim mjestima u i oko škole: u učionicama, prostorijama za nastavno osoblje, toaletu, fiskulturnim salama, svlačionicama, na školskim hodnicima, u dvorištu, te na putu do i od škole. Može biti direktno i indirektno i tu postoje određene razlike. U literaturi se navodi da su dječaci češće aktivni počinitelji vršnjačkog nasilja i da to čine na direktniji način, npr. guranjem i udaranjem, dok djevojčice više koriste indirektnu načine zlostavljanja, npr. ogovaranje, isključivanje drugih i sl. (Fekkers, Pijpers i Verloove Van-Horick 2005). No, ova podjela prema spolu mogla bi biti posljedica i rodni stereotipa prema kojima su djevojčice manje sklone eksplicitnom agresivnom ponašanju.

Obzirom da se najčešće radi o skrivenoj pojavi koju karakterizira šutnja svih aktera, ključnu ulogu u prepoznavanju vršnjačkog i rodno-zasnovanog nasilja u i oko škole imaju roditelji i nastavno osoblje. Svako odstupanje od uobičajenog ponašanja djeteta, u formi povlačenja ili pojačane agresivnosti, iziskuje potrebu za otvorenim razgovorom, a ponekad i stručnom pomoći.

Svi segmenti školske zajednice moraju zajednički raditi i surađivati u rješavanju i sprečavanju problema rodno-zasnovanog nasilja u i oko škole, uključujući i problem vršnjačkog nasilja. Saradnjom nastavnog i administrativnog osoblja, roditelja i učenika, svaka škola može procijeniti prisustvo i izraženost problema rodno-zasnovanog i vršnjačkog nasilja u svojoj sredini (putem anonimnih anketa) te prilagoditi pristup prevenciji svojim potrebama. Prije toga, neophodno je da roditelji prihvate i pripreme se za partnersku ulogu u tom procesu. Veoma je važno pomoći roditeljima da razumiju da su rodno-zasnovano i vršnjačko nasilje u i oko škole problem svih – a ne samo djece koja su žrtve zlostavljanja – i da škola mora biti dio rješenja. Jedan od načina da se započne ova praksa jeste upoznavanje roditelja sa politikom odnosno Protokolom postupanja u slučajevima vršnjačkog nasilja u školi, bilo putem konferencije za roditelje, učenike i nastavnike bilo na roditeljskim sastancima. Svaki/a roditelj/ica trebao/la bi imati po jedan primjerak ovog sporazuma, kao i vodič za roditelje sa smjernicama za prijavljivanje vršnjačkog nasilja i zlostavljanja u školi, kao i načinima na koje će škola odgovoriti na prijavu o nasilju.

Za roditelje koji su manje upućeni u ovu problematiku – putem edukativnih programa – potrebno je osigurati optimalan nivo znanja i razumijevanja osnovnih koncepata o rodu, spolu, rodnoj jednakosti i rodno-zasnovanom nasilju, omogućiti razumijevanje vršnjačkog nasilja kao modaliteta rodno-zasnovanog nasilja u i oko škole, upoznati ih sa postojećim pravnim okvirom koji adresira problem ove vrste nasilja, osigurati da

kao učesnici edukacije steknu solidno razumijevanje osnovnih principa koji zabranjuju vršnjačko i druge oblike nasilja te implikacije ovih principa na ponašanje djece, roditelja, nastavnog i administrativnog osoblja u školama. Također, neophodno je osigurati da roditelji prepoznaju i identificiraju potencijalne ranjivosti svoje djece za vršnjačko nasilje u okviru školskih programa prevencije ili multisektorskih programa, kako bi mogli predlagati i konkretne strategije prevencije i odgovora, tj. reakcije na specifične ranjivosti.

Rodne razlike često se smatraju “prirodnim” i koriste u svrhu negiranja ili ignoriranja problema nasilja zasnovanog na spolu i rodnoj nejednakosti. U nekim kulturama i etničkim grupama to predstavlja faktor rizika za izloženost rodno-zasnovanom nasilju, kako djece tako i odraslih. Stoga je potreban kontinuirani rad na podizanju svijesti nastavnog i administrativnog osoblja, učenika i roditelja o prisutnosti problema rodno-zasnovanog i vršnjačkog nasilja u i oko škole, uz provođenje edukacije o različitim oblicima i postupanju u slučajevima nasilja, uključujući i obavezu prijavljivanja nasilja u skladu sa važećim zakonskim propisima i protokolima. Pri tome ne treba zanemariti činjenicu da edukacija i diskusije na temu nasilja mogu biti emocionalno i lično obojene, imajući u vidu da su mnogi ljudi imali ili imaju lično iskustvo nasilja i zlostavljanja ili je, pak, neko njima blizak trpio i/ili još uvijek trpi nasilje. U slučaju da se neko od roditelja tokom edukacije o rodno-zasnovanom nasilju jako uznemiri, potrebno je osmisliti plan djelovanja i u takvim slučajevima (npr. nakratko prekinuti razgovor i uputiti osobu u odgovorajuću ustanovu ili organizaciju u kojoj može dobiti stručnu pomoć i podršku). Jako je važno da edukator/ica potakne i osnaži osjećaj poštovanja za sve učesnike edukacije, da ima razvijenu sposobnost aktivnog slušanja i da obezbijedi sigurno mjesto za razgovor/diskusiju i refleksije.

Nasilje, kao društveni fenomen, ima korijene u rodnoj nejednakosti. Patrijarhalna kultura koju karakteriziraju dominacija muškarca i rigidna hijerarhija prema autoritetu (moći) i dobi, društveni je mehanizam koji se često koristi kako bi se opravdala upotreba nasilja nad “slabijima”, najčešće ženama i djecom. Stoga je veoma važno inkorporirati rodnu perspektivu u aktivnosti i programe koji imaju za cilj efikasnu prevenciju i adekvatan odgovor na vršnjačko nasilje, kao jednu od formi rodno-zasnovanog nasilja u i oko škole.

PRIJEDLOG RADIONICE ZA RAD NASTAVNIKA SA RODITELJIMA

ROD

1. Uvod i otvaranje radioničkih vježbi na temu "Rod"

1.1. Pregled dnevnih cljeva

Voditelj/ica radionice treba učesnicima pojasniti ciljeve edukativne sesije i odgovoriti na pitanja koja bi učesnici mogli imati.

Ciljevi učenja u ovoj sesiji su:

- » Produbiti razumijevanje razlike između spola i roda
- » Osvijestiti pretpostavke i očekivanja učesnika muškog i ženskog ponašanja

1.2. Učesnici se pozovu da podijele svoje strahove i očekivanja od radionice

- » Svaki/a učesnik/ca se zamoli da napiše, na dva zasebna samoljepljiva papirića (stick-it), jedno očekivanje i jedan strah vezano za radionicu
- » Učesnici zatim postavljaju papiriće na tablu ili flip-chart u pročelju prostorije, a jedan/a član/ica grupe se zamoli da sve naglas pročita
- » Potom slijedi opća diskusija koja bi trebala sumirati strahove, brige i područja za koja učesnici izraze da im treba više znanja

1.3. Vježba "Probijanje leda"

Vježba 1.3. Igra imena: Značenje naših imena

Vrijeme: 30 minuta

- Ciljevi**
- » Međusobno upoznavanje participanata
  - » Uspostaviti atmosferu povjerenja i uzajamnog poštovanja
  - » Izvući različitosti ličnog i kulturološkog porijekla učesnika

- Materijal**
- » Flip-chart, samoljepljivi papirići (stick-it), olovke

- Metoda**
(25 min.)
1. Koristiti flip-chart na stalku ili podu. Zamoliti učesnike da na flip-chartu napišu svoje ime i objasne značenje svog imena i asocijacije koje imaju vezano za svoje ime ili njegovo značenje. Voditelj/ica treba da se uključi u igru sa svojim imenom.

Ime može biti ili puno ime i prezime ili ime kojim učesnik/ca želi da ga/ju zovu tokom radionice. Imajte u vidu i kulturološke implikacije datih imena, koje mogu reflektirati klasne, etničke ili druge razlike.

2. Tokom kratke diskusije identificirati rodne specifičnosti imena, koje posebno upućuju na rodno-zasnovane asocijacije o značenju i porijeklu imena.

**Napomene za
facilitatora/icu****(15 min.)**

U većini kultura ženska imena se razlikuju od muških. Čak i tamo gdje se imena isto pišu, obično se to (isto) muško i žensko ime drugačije izgovara (npr. Bahrija). Često se značenju imena pridaje veliki značaj. Na primjer, na jednoj radionici sa ženama u Keniji, svaka žena objasnila je značenje svoga imena i zašto, tj. po čemu je dobila ime. Neka imena odnosila su se na to šta je majka radila sve do rođenja djeteta, neka su se odnosila na uloge žene ili ženske poslove ili na njihov odnos/vezanost sa nekim od muških rođaka.

Potrebno je, tokom diskusije, naglasiti da se imena daju u skladu sa rodnom i da njihova značenja često reflektiraju društveno prihvatljive uloge i očekivanja. Na primjer, ženska imena će češće imati značenja poput "ljubaznost", "nježni cvijet", "nježna" ili "poslušna/pokorna", dok će muška imena, više je vjerovatno, imati značenja "veliki ratnik" ili "hrabar i snažan" ili "veliki dar" ili "vođa". Ovo je značajna diskusija jer ima za cilj da naglasi da se još od trenutka rođenja naš identitet, kao i očekivanja od ponašanja, počinju oblikovati na osnovu spola.

Izvor

UNICEF Training of Trainers on Gender-Based Violence/Varijacija The Oxfam Training Manual, Oxfam UK & Ireland 1994.

2. Uvod u "Rod": Kako gledati svijet kroz prizmu "Roda"**Vježba 2.1:** Igra "Rod": Razlikovanje spola i roda**Vrijeme:** 40 minuta**Radni list:** Igra "Rod"**Cilj**

» Postići razumijevanje razlike između spola i roda

Materijali

» Papir, olovka

Metoda**(5 min.)**

1. Pitajte članove grupe da li razumiju razliku između spola i roda.
2. Brzo i jednostavno objasnite razliku (npr. spol je biološka datost, dok je rod društveni konstrukt).
3. Podijelite učesnike u male grupe i svakoj grupi podijelite radni list Igra "Rod".

(15 min.)

4. Zamolite ih da u svojim grupama pročitaju jednu po jednu tvrdnju i da međusobno diskutiraju u grupi da li misle da se određena tvrdnja odnosi na spol ili rod, upisujući "R" za one tvrdnje za koje misle da se odnose na rod i "S" za tvrdnje za koje misle da se odnose na spol. Ako postoji neslaganje ili nesigurnost unutar grupe oko pojedinih tvrdnji, neka to naznače.
5. Pročitajte odgovore naglas i diskutirajte o tome sa cijelom grupom.

Tačni odgovori:

- a) Žene rađaju djecu, muškarci ne. (S)
- b) Djevojčice su slabe, dječaci su jaki. (R)
- c) U Indiji, žene koje rade u oblasti poljoprivrede zarađuju 40-60% plate muškarca. (R)
- d) Žene mogu dojiti, muškarci mogu hraniti bebu na flašicu. (S)
- e) Većina građevinskih radnika u Bosni i Hercegovini su muškarci. (R)
- f) U Starom Egiptu muškarci su ostajali kod kuće i tkali. Žene su vodile porodične poslove. Žene su naslijeđivale imovinu, a muškarci nisu. (R)
- g) Glas muškarca mijenja se u pubertetu, glas žene ne. (S)
- h) U jednom istraživanju provedenom unutar 224 različite kulturne zajednice, bilo je 5 zajednica u kojima su muškarci oni koji uvijek kuhaju, a 36 zajednica u kojima su žene radile sve poslove pri izgradnji kuće. (R)
- i) Prema podacima UN-a, žene obavljaju 67% svjetskog rada, a ipak za to dobijaju samo 10% svjetskog prihoda. (R)

(20 min.)**Fokusirati se na ova pitanja i ključne ideje:**

- a. Da li vas je ijedna od ovih tvrdnji iznenadila?
- b. Da li tvrdnje upućuju na to da je rod urođen ili naučen?
- c. Rodne uloge se razlikuju u različitim društvenim zajednicama, kulturama i periodima historije.
- d. Dob, rasa i društvena klasa također su značajni faktori koji određuju naše rodne uloge.
- e. Žene u različitim zemljama različito doživljavaju moć i ugnjetavanje (opresiju).

Napomene za voditelja/icu radionice

Ova aktivnost se provodi sa učesnicima koji vrlo malo znaju ili ne znaju ništa o konceptu roda ili koji osjećaju da je potrebno da se vrate na osnove znanja o rodu da bi bili sigurni u vlastito razumijevanje ovog koncepta.

Prilagodba: Druga mogućnost je da učesnici slušaju dok voditelj/ica radionice čita jednu po jednu tvrdnju i zapisuju na papir slovo "R" za one tvrdnje za koje misle da se odnose na rod i "S" za one tvrdnje za koje misle da se odnose na spol. Voditelj/ica radionice zatim podijeli radni list za igru "Rod", čita naglas odgovore učesnika i nastavlja dalje sa diskusijom.

Izvor

Varijacija Class, Gender and Race Inequality and the Media in an International Context. Focus for Change, 1992 u: The Oxfam Gender Training Manual, Oxfam UK & Ireland

Radni list: IGRA “ROD”

- a) Žene rađaju djecu, muškarci ne.
- b) Djevojčice su slabe, dječaci su jaki.
- c) U Indiji žene koje rade u oblasti poljoprivrede zarađuju 40-60% plate muškarca.
- d) Žene mogu dojit, muškarci mogu hraniti bebu na flašicu.
- e) Većina građevinskih radnika u Bosni i Hercegovini su muškarci.
- f) U Starom Egiptu muškarci su ostajali kod kuće i tkali. Žene su vodile porodične poslove. Žene su naslijeđivale imovinu, a muškarci nisu.
- g) Glas muškarca mijenja se u pubertetu, glas žene ne.
- h) U jednom istraživanju provedenom unutar 224 različite kulturne zajednice, bilo je 5 zajednica u kojima su muškarci oni koji uvijek kuhaju, a 36 zajednica u kojima su žene radile sve poslove pri izgradnji kuće.
- i) Prema podacima UN-a, žene obavljaju 67% svjetskog rada, a ipak za to dobijaju samo 10% svjetskog prihoda.

Vježba 2.1: Propitivanje rodnih stereotipa i pretpostavki

Vježba 2.1: “Žena treba... Žena ne treba... Muškarac treba... Muškarac ne treba...”

Vrijeme: 30 minuta

- Cilj** » Izvući pretpostavke i očekivanja učesnika od muškog i ženskog ponašanja i demonstrirati da su i muškarci i žene odgovorni za stvaranje rodnih uloga i stereotipa.
- Materijali** » Flip-chart, olovke
- Metoda**
- 1) Postavite 4 flip-chart papira na pod i na svakom napišite po jedan od ovih naslova: a) “Žene trebaju” b) “Žene ne trebaju” c) “Muškarci trebaju” i d) “Muškarci ne trebaju”
  - 2) Podijelite učesnike u četiri grupe i dajte svakoj grupi jedan od flip-chart papira, sa po jednim od ovih naslova. Zamolite ih da napišu sve šta su ikada čuli iz bilo kojeg izvora vezano za njihov naslov. Zatim neka svaka grupa naglas pročita ono što su napisali ispod svog naslova.
  - 3) Diskutirajte u grupi spiskove upoređujući šta žene/muškarci trebaju ili ne trebaju. Razgovarajte o tome kako to izgleda kad imamo tako mnogo pravila, pretpostavki, stereotipa i kontradiktornosti koji određuju kako ćemo se ponašati kao muškarci ili žene. Diskutirajte o tome šta participanti misle o ovim porukama. Kako se ove ideje stvaraju i održavaju u određenom društvu ili zajednici?

Izvor *Institute for Development Studies, Gender Workshop, Brighton, UK, Oktobar 2001.*

3. Propitivanje rodno-zasnovanog nasilja: Uzroci i posljedice

Vježba 3.1: Stablo rodno-zasnovanog nasilja: Uzroci i posljedice

Vrijeme: 2 sata

- Ciljevi**
- » Identificirati više oblika rodno-zasnovanog nasilja
  - » Razumjeti uzroke i posljedice rodno-zasnovanog nasilja
  - » Prepoznati da je rodna nejednakost korijen/temeljni uzrok rodno-zasnovanog nasilja

Materijal » Flip-chart, olovke

1. korak

Oblici rodno-zasnovanog nasilja

- 1) Pitati učesnike šta mislimo kad kažemo “rodno-zasnovano nasilje”? Objasniti da je rodno-zasnovano nasilje bilo koji oblik nasilja koji se provodi nad osobom (muškarcem ili ženom) po osnovu pripadnosti određenom spolu ili rodu upotrebom fizičke, psihičke i/ili druge sile (fizičko, psihčko, seksualno ili ekonomsko nasilje), a uključuje i prijetnju silom.
- 2) Zamoliti participante da identificiraju neke oblike rodno-zasnovanog nasilja. Na flip-chartu nacrtajte obično stablo - koristite za to samo gornje 2/3 flip-chart papira, a donju trećinu ostavite za faktore/uzroke koji doprinose rodno-zasnovanom nasilju i koji će se kasnije unositi. U skladu sa onim kako učesnici identificiraju različite oblike rodno-zasnovanog nasilja voditelj/ica radionice upisuje svaki primjer na trupu stabla.

Napomene za voditelja/icu radionice

Neki oblici rodno-zasnovanog nasilja koji bi trebali da se identificiraju:

kućno nasilje, tjelesne povrede, emocionalno zlostavljanje, seksualni napad, silovanje ili pokušano silovanje, seksualno uznemiravanje, pedofilija, incest, pritvor, ograničenja ili restrikcije slobode kretanja, trgovina ljudima, manipulacije u kući, na radnom mjestu ili u školi, prostitucija, pornografija, štetne tradicionalne prakse i običaji (npr. obrezivanje žena), zlostavljanje vezano za miraz, kažnjavanje usmjereno na žene koje se suprotstavljaju kulturološkim normama, uskraćivanje obrazovanja/školovanja, uskraćivanje hrane i odijevanja ženama/djevojčicama zbog njihovog spola.

Podstaknite sve ideje i primjere. Osigurajte da su obuhvaćeni svi oblici rodno-zasnovanog nasilja. Također, važno je objasniti da i muškarci i dječaci mogu biti meta seksualnih napada, obično od strane drugog muškarca/grupe muškaraca, ali da su žene i djevojčice neproporcionalno pogođene tim problemom.

Sumirati i izvući zaključke:

- » Naglasiti da iako nasilje ima više različitih oblika, temeljni uzrok je rodna nejednakost.
- » Naglasiti da iako se kultura često koristi da bi se opravdala upotreba nasilja prema ženama, pravo na život bez nasilja je osnovno/temeljno i univerzalno pravo svake osobe.
- » Naglasiti da otvoreno/očigledno nasilje ne mora uvijek biti prisutno. Prijetnje i prisiljavanje također su oblici nasilja.

2. korak

Posljedice

(30 min.)

- 1) Objasniti da posljedice rodno-zasnovanog nasilja mogu biti podijeljene na četiri oblasti ili sistema:
  - a) Zdravstveni
  - b) Emocionalni, socijalni i psihosocijalni
  - c) Zakonski/pravosudni sistem
  - d) Zajednica i tjelesna sigurnost i bezbjednost
- 2) Podijeliti učesnike u 4 grupe od kojih će svaka predstavljati jedan od navedenih sektora i zamoliti ih da u grupama urade sljedeće:
  - a) Pregledati svaki od oblika nasilja navedenih u 1. koraku
  - b) Nabrojati i diskutirati posljedice odnosno ishode rodno-zasnovanog nasilja, svaka grupa iz svog sektora/domena. Uključiti individualne posljedice kod žrtava, ali i ishode, odnosno posljedice koje to nasilje ostavlja na druge - zajednicu, porodicu, vladu, itd.
  - c) Pripremiti na flip-chart papiru spisak posljedica (svaka grupa zasebno)
    - » Kako koja grupa naglas čita spisak, tako voditelj/ica radionice upisuje primjere na vrhu stabla, crtajući grane.

3. korak

Uzroci i faktori koji doprinose nasilju

Pitati grupu da identificira uzroke i faktore koji doprinose rodno-zasnovanom nasilju. Koristiti za to donju trećinu papira ispod stabla, upisivati uzroke i faktore koji doprinose nasilju onako kako ih učesnici navode, a zatim sve podijelite sa grupom (iščitati).

Napomene za voditelja/icu radionice

Neke posljedice rodno-zasnovanog nasilja:

Zdravstvene:

Individualne posljedice po žrtvu:

- » Tjelesne povrede, hronična bol, depresija i emocionalne smetnje; onesposobljenja ili smrt; neželjena trudnoća, nesigurni abortusi, infekcije, različita tjelesna oboljenja i tjelesne smetnje, itd.

Ujecaj na širu zajednicu:

- » Problem se rješava u okviru zdravstvenog sistema.

Emocionalne/psihološke:

Individualne posljedice na žrtvu:

- » Emocionalne smetnje uključujući strah, ljutnju, bijes, ponekad i mržnju prema sebi. Sram, nesigurnost, gubitak sposobnosti funkcioniranja ili obavljanja aktivnosti svakodnevnog života. Depresivnost, osjećanje izolacije. Problemi sa spavanjem i poremećaji ishrane. Mentalna oboljenja, osjećanje bespomoćnosti ili suicidalnost. Ogovaranje i kritiziranje žrtve, okrivljavanje žrtve, izopćenje i dr.

Utjecaj nasilja na širu zajednicu:

- » Skup problem koji dovodi do iscrpljivanja društvenih resursa: porodice, komšija, prijatelja, škole, lokalnih vođa (u zajednici), službi socijalne zaštite, itd. Žrtva nije u stanju da daje doprinos zajednici niti da vodi brigu o djeci, nije u stanju ni da radi i zaradi. Ako počinitelj/ica nije zatvoren/a ili uhapšen/a, to šalje snažnu poruku – da je takvo ponašanje prihvatljivo što vodi daljim incidentima nasilja.

Pravni/pravosudni sistem:

- » Nedostatan pristup pravnom sistemu, nedostatak znanja o postojećim zakonskim propisima/pravnom lijeku, zbrka u vezi s najadekvatnijim kanaliziranjem problema (npr. krivično, tradicionalno, itd.) Žrtve izbjegavaju prijaviti nasilje zbog stigme. Ovdje je najveći teret na policijskim/sudskim resursima koji su već preopterećeni. Nedostatak senzitivnosti sudija za probleme nasilja.

Sigurnost, fizičko okruženje/zajednica

- » Žrtva se osjeća nesigurnom, ugroženom, preplašenom. Klima straha i nesigurnosti utječe na žensku slobodu i percepciju lične sigurnosti. Nedostatno žensko učešće u životu zajednice. Strah od odlaska u školu ili na posao.

Neki od potencijalnih uzroka/doprinosećih faktora koje treba naglasiti:

Rodna nejednakost, neravnoteža moći između muškaraca i žena. Muški stavovi omalovažavanja i nepoštovanja prema ženama, uključujući i nepoštivanje ljudskih prava žena i djevojčica. Neupitne pretpostavke o adekvatnom muškom i ženskom ponašanju. Želja za moći i kontrolom. Politički motivi, uključujući oružje rata kako bi se ulio strah i postigli moć/kontrola. Tradicionalne tenzije, svađe. Kolaps tradicionalnog društva i porodične podrške. Kulturne i tradicionalne prakse, vjerska ubjeđenja. Siromaštvo. Upotreba alkohola/droga. Dosada, nedostatak servisa, aktivnosti i programa. Gubitak muške moći odnosno uloge u porodici i zajednici, vraćanje ili potvrđivanje moći. Pravni/pravosudni sistem – zakoni prešutno opraštaju nasilje nad ženama i djevojčicama, nedostatnost zakona kojima se procesuiraju slučajevi rodno-zasnovanog nasilja. Nekažnjivost počinitelja.

Napomene za voditelja/icu radionice

Šta treba naglasiti prilikom sumiranja rada:

- » Rodno-zasnovano nasilje je bilo koji oblik nasilja koji se provodi nad osobom zbog njene pripadnosti određenom spolu ili rodu upotrebom psihičke, fizičke ili ekonomske sile (uključujući i samu prijetnju silom) i ima svoje korijene u rodnoj nejednakosti. Zato je jako važno inkorporirati rodnu perspektivu u aktivnosti i programe koji imaju za cilj efikasnu prevenciju i adekvatan odgovor i na nasilje među mladima, uključujući i prevenciju vršnjačkog nasilja.
- » Rodno-zasnovano nasilje ostavlja dalekosežne posljedice, kako na žrtvu tako i na čitavu zajednicu. Strategije odgovora, tj. intervencije na različite oblike rodno-zasnovanog nasilja moraju imati holistički i multisektorski pristup, uključujući i sektor obrazovanja.
- » Veliki je obim faktora koji doprinose rodno-zasnovanom nasilju, ali rodna nejednakost igra glavnu ulogu u svim oblicima nasilja. Zbog toga, strategije prevencije moraju obuhvatiti čitav niz kontribuirajućih faktora, sistematski adresirajući rodnu nejednakost na svim nivoima.

Izvor

Varijacija Class, Gender and Race Inequality and the Media in an International Context. Focus for Change, 1992 u: The Oxfam Gender Training Manual, Oxfam UK & Ireland

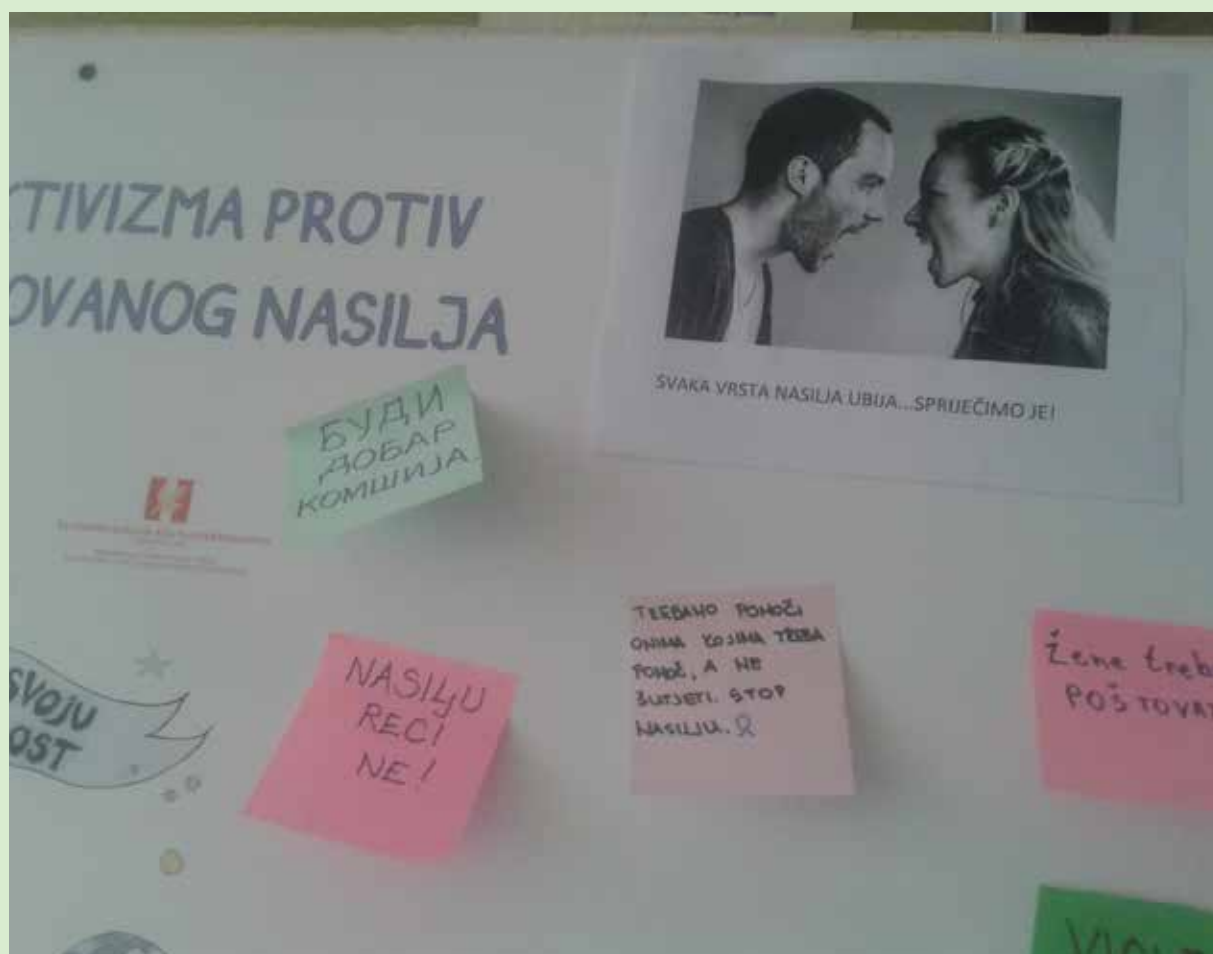
VRŠNJAČKO NASILJE U ŠKOLI

Vršnjačko nasilje je naziv za događanja u širem okviru škole u kojima pojedini učenici, ili još češće grupa učenika, izvodi trajno nasilje nad svojim/om vršnjakom/injom ili mlađim djetetom. Nasilje može biti fizičke, seksualne, psihičke, socijalne ili materijalne prirode.

Proganjano dijete je žrtva ponavljajućih ili dugotrajnih negativnih postupaka od strane drugih učenika. Radi se o ponašanju kojim drugi namjerno prouzrokuju ili nastoje prouzrokovati djetetu bol, tjelesne neugode, emotivnu, socijalnu, moralnu ili materijalnu štetu.

OBLICI NASILJA MEĐU DJECOM U ŠKOLI

- » Često dijete doživljava fizičko nasilje. Guraju ga/ju, štipaju, tuku ili se progonitelji služe drugim okrutnim ili sadističkim načinima mučenja.
- » Proganjanje i maltretiranje može se izraziti **verbalnim porukama**. To mogu biti prijetnje, izrugivanje, ponižavanje, klevetanje, intrigiranje. Proganjanje i nasilje se mogu iskazivati i bez riječi ili tjelesnog kontakta, naprimjer **mimikom ismijavanja ili vulgarnim gestama**.
- » Značajan, bolan i mučan oblik proganjanja je **isključivanje djeteta iz grupnih aktivnosti** (naprimjer iz igre, sportskih aktivnosti, drugih oblika druženja) i sprečavanje djeteta da u školi radi ono šta želi.

KO SU ŽRTVE?

Žrtve su, uglavnom, djeca koja se češće osjećaju ugrožena i u običnim životnim okolnostima, ona sa više tjeskobe ili plašljiva. Često je njihova slika o sebi slaba. Neka djeca su poslušna i pasivna. Neka svoju nemoć očito pokazuju i proganjačima je jasno da se ne mogu odupirati.

Proganjano dijete je često manje samostalno i u porodici jako zaštićeno. Mnogi roditelji pretjerano štite dijete, pošto osjete koliko je osjetljivo, ranjivo i time povećavaju djetetovu nesnalažljivost i nesposobnost samozaštite. U većini primjera radi se o kombinaciji jednog i drugog – osobina karaktera i porodičnih utjecaja.

Druga grupa žrtava podrazumijeva djecu koja na neki način nehotimično provociraju nasilje drugih. Među njima su nezrela, hiperkinetična i agresivna djeca.

Među progonjenom djecom mogu biti i djeca koja se **razlikuju** po izgledu ili etničkoj pripadnosti, to mogu biti novopridošla djeca, naprimjer djeca izbjeglice ili drugi migranti. Mogućim pojavama vršnjačkog proganjanja nastavnici moraju obraćati posebnu pažnju na teritorijama na kojima postoje etničke napetosti i gdje ima mnogo doseljenih lica, progonnika ili povratnika.

SPECIFIČNI SIMPTOMI:

- » Poremećaji sna, noćna mora
- » Žalost
- » Smetnje apetita
- » Slabiji školski uspjeh
- » Razmišljanja o samoubistvu ili, čak, pokušaj samoubistva
- » Dijete je strah da ide u školu i može razviti pravu školsku fobiju
- » Nekad je dijete strah puta u školu gdje očekuje da će biti napadnuto, služi se neobičnim i dugim putevima do škole ili želi da ga/ju roditelji prate u školu
- » Plaši se izleta i drugih školskih aktivnosti van razreda, u kojima je smanjena kontrola nastavnika
- » Vraća se iz škole potrgane ili uprljane odjeće i uništenog školskog pribora, često mu/joj nestane kakav predmet
- » Neobično često moli roditelje za novce, često ih "gubi". Nekada krade roditeljima novce ili vrijedne predmete da bi moglo podmiriti nasilnike
- » Često se vraća kući s modricama i drugim manjim tjelesnim povredama
- » Vršnjaci ga/ju ne posjećuju i socijalno je izolirano
- » Neće govoriti o tome šta mu/joj se dešava ili daje neubjedljiva objašnjenja

Ukoliko postoje sumnje da je učenik/ca žrtva zastrašivanja i nasilničkog ponašanja u školi potrebno je da se:

- » Djetetu omogući prilika da ga se sasluša, tokom razgovora ne prekida i uvjeri da ne snosi krivicu za eventualno nasilje koje trpi te da je učinilo pravu stvar rekavši svoju priču

- » Dijete potakne na druženje s postojećim prijateljima u školi i na putu do škole
- » Eventualni znakovi i simptomi zastrašivanja ne zanemaruju već da se ODMAH reagira
- » Eventualni problemi ne taje
- » Okupe roditelji radi konstruktivnog razgovora o eventualnom problemu i načinu njegova suzbijanja
- » Po potrebi dogovori pratnja za dijete ukoliko se nasilničko ponašanje događa na putu prema školi
- » Roditeljima predloži da se dijete uključi na tečaj samoodbrane ukoliko se procijeni da bi to moglo pomoći njegovom/njenom samopouzdanju i osjećaju sigurnosti
- » U postojeće Protokole bilježe svi incidenti i o tome obavijeste nadležne službe i profesionalci

KO SU POČINITELJI NASILJA

Proganjači su najčešće:

- » Djeca agresivnijeg ponašanja
- » Djeca koja imaju pozitivne stavove prema nasilju i nasilnom ponašanju
- » Djeca koja ne dolaze nužno iz disfunkcionalnih porodica. Također treba imati na umu da agresivno ponašanje kod većine proganjača nije nužno posljedica frustracija, školskog ili socijalnog neuspjeha
- » Snažni dječaci ili dominantne i govornjive djevojčice
- » Djeca koja imaju srazmjerno dobar socijalni položaj u razrednoj zajednici i bar nekoliko djece ih poštuje. Njima se nerijetko dive, mnogi ih poštuju radi njihove socijalne moći, a drugi ih se pak boje. Njihova uloga nasilnika im često donosi finansijske koristi, bilo da od potencijalnih žrtava iznuđuju novce ili interesantne predmete, bilo da ih vršnjaci "časte" kako bi im se umilili i izbjegli proganjanje
- » Grupa djece koja dijele vlastiti dogovoreni sistem vrijednosti prema kojem su agresivno ponašanje i proganjanje junačka djela, zabavni i cijenjeni oblici ponašanja. Grupa djece koja dijeli ovakav ili sličan vrijednosni sistem ujedno dijeli određenu vrstu kolektivne odgovornosti u proganjanju što smanjuje lični osjećaj odgovornosti i strah od mogućih posljedica. Naime, članovi ovakvih grupa se uzajamno podupiru i u pravilu izbjegavaju bilo kakvo djelovanje u ulozi pojedinaca.

U slučaju da nastavnici sumnjaju da neki/a učenik/ca postupa nasilnički prema ostaloj djeci ili pojedincu/ki u školi, važno je odmah potražiti pomoć, prije nego dođe do većih obrazovnih, socijalnih, emocionalnih i zakonskih teškoća. Potrebno je razgovarati s djetetom i roditeljima te ih uputiti da potraže pomoć od nadležnog/e direktora/ice škole, školskog/e pedagoga/ice, psihologa/inje, pedijatra/ice, defektologa/inje ili psihijatra/ice.

U procesu razgovora i rada važno je roditeljima dati do znanja da je:

- » Potrebno da svi članovi porodice budu pozitivan primjer jedni drugima
- » Nedopustivo da dijete svjedoči nasilničkom ponašanju kod kuće
- » Potrebno pokazati interes za društveni život djeteta
- » Potrebna intenzivna saradnja i komunikacija sa školskim nastavnicima, direktorom/icom, pedagogom/icom...
- » Potrebno poticati i razvijati u kontinuitetu komunikacijske sprege s djetetom

Preporuke za zaposlenike škole u radu s djecom

- » Očekivanja osoblja škole o ponašanju učenika u školi treba jasno izložiti u školskim pravilima ponašanja i svu djecu treba upoznati s tim pravilima
- » Djeci treba omogućiti da učestvuju u pisanju pravila o ponašanju u školi jer će ih na taj način, participirajući, bolje razumjeti i poštovati
- » Povratna informacija uprave škole i način kako učitelj/ica ili nastavnik/ca upravlja razredom vrlo su važni u smanjenju nasilja među djecom
- » Ako na nivou škole želimo raditi na smanjenju nasilja važno je da se uključe svi zaposleni
- » Važno je u čitavoj školi raditi na stvaranju klime koja će propagirati nultu toleranciju na nasilje
- » Znajući gdje se najčešće nasilje dešava (razred, igralište...) možemo poduzeti adekvatne mjere i korake. Važno je voditi računa o tome da se obezbjeđuju sigurna mjesta u i oko škole
- » Djeca u školi moraju znati kome se mogu obratiti za pomoć
- » U razredima u kojima razrednik/ca više radi s djecom pokazalo se da je manje nasilja
- » Svako dijete je na svoj način učestvovalo u nekom obliku nasilja, bilo da se radi o napadaču/ici, žrtvi, pomagačima, navijačima, posmatračima ili onima koji su pokušali da ih brane i svi oni trebaju stručnu pomoć
- » O nasilju se mora govoriti na odgovarajući način
- » Važno je graditi otvoren odnos među učenicima i nastavnicima jer to umnogome smanjuje nasilje u školi
- » Dobri i kvalitetni odnosi doprinose smanjenju nasilja

Preporuke za zaposlenike škole u radu sa roditeljima

- » Potrebno je sinergijski raditi s učenicima, roditeljima i lokalnom zajednicom
- » Važno je razgovarati s roditeljima i upozoravati ih na zajedničku odgovornost oko pitanja nasilja među učenicima

- » Potrebno je uvijek iznova roditelje informirati da se pitanja nasilja u pravilu rješavaju zajedno sa razrednikom/com, pedagogom/icom i po mogućnosti roditeljima čija su djeca žrtve ili počinitelji nasilja
- » Iznimno je važno barem dva puta u toku školske godine održati tematski roditeljski sastanak ili radionicu s fokusom na uzroke nasilja koje se javlja u porodici ili školi. Na taj način roditelji mogu steći bolji uvid u vlastito ponašanje i razumjeti važnost uloge koju ono ima u životu djeteta
- » Potrebno je da školsko osoblje upozna sve roditelje s postojećim **protokolima o postupanju u slučaju nasilja u školi i zakonskim uporištima koja obavezuju uposlenike škole i roditelje na međusobnu saradnju**

SARADNJA ŠKOLE I RODITELJA U RJEŠAVANJU PROBLEMA VRŠNJAČKOG NASILJA U ŠKOLI

Sprečavanje pojave nasilja gradi se prije svega na strategiji **smanjivanja faktora rizika i jačanja zaštitničkih faktora**.

ZAŠTITNIČKI FAKTORI U ŠKOLI

Zaštitnički faktori su najčešće suprotni faktorima rizika, ali mogu biti i posve drugačijih kvaliteta. Najvažniji su:

- » Dobar odnos učenika/ce sa učiteljem/icom
- » Dobar odnos sa školskim drugovima
- » Školska uspješnost
- » Uspješnost u barem nekom predmetu
- » Uspješnost u vannastavnim aktivnostima koje se izvode u okviru škole (npr. sport, kultura, prosocijalne djelatnosti)

DOBRA PSIHOSOCIJALNA KLIMA ŠKOLE JE OD NAROČITOG ZNAČAJA ZA PREVENCIJU NASILJA U ŠKOLAMA

- » Obezbjedivanje prijateljske, nagrađujuće i podržavajuće klime
- » Podržavanje saradnje i aktivnog učenja
- » Zabrana fizičkog kažnjavanja i nasilja
- » Netoleriranje bilo kojeg vida nasilnog ponašanja
- » Omogućavanje rekreacije i kreativnih aktivnosti
- » Povezivanje škole i porodičnog života uključivanjem roditelja
- » Obezbjedivanje jednakih mogućnosti i ravnopravnog učešća u procesima odlučivanja kako za učitelje tako i za učenike
- » **Različiti metodi grupnog rada** u kojem se razvijaju emocionalna inteligencija, sposobnost rješavanja konflikata, menadžment ljutnje, socijalne i vještine rješavanja problema, vještine slušanja, asertivnost i moralni razvoj

- » Dobro školsko iskustvo djeluje kao protuteža lošim porodičnim ili drugim iskustvima
- » Negativnim moralnim vrijednostima, koje prevladaju među mladima u kvartu u kojem dijete živi, škola može i treba suprotstaviti pozitivne moralne vrijednosti.

SPECIFIČNI PRISTUPI U PROCESU PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA

- » Informiranje i obučavanje svih školskih uposlenika o vršnjačkom nasilju. Temu nasilja je korisno ugraditi u različite psihosocijalne seminare za učitelje, kao i u nastavne programe na pedagoškim akademijama. To je dobar način informiranja koji otvara vrata prepoznavanju, spremnosti za razradu preventivnih strategija škole i adekvatnom reagiranju kada se nasilje pojavi
- » Jasni stavovi škole prema nasilnom ponašanju i dosljedna primjena postojećih zakonskih okvira i propisa
- » Uključivanje teme nasilja u školama u formalne (npr. maternji jezik, građanski odgoj, itd.) i neformalne sadržaje pedagoškog rada i različite vannastavne djelatnosti u okviru škole (sport, umjetničke djelatnosti, socijalne djelatnosti, itd.)
- » Prepoznavanje i reagiranje na prve indikatore nasilnog ponašanja u školi
- » Priprema strategija odazivanja na identificirano nasilno ponašanje
- » Saradnja djece i mladih u razvoju preventivnih strategija u okviru škole
- » Pružanje adekvatne pomoći žrtvi
- » Odaziv na specifične potrebe mladih sa nasilnim ponašanjem i ulaganje dodatnog napora za njihovu resocijalizaciju

- » Senzibilizacija i odgovornost ukupnog školskog kolektiva za sprječavanje nasilja i odaziv na nasilje
- » Saradnja sa roditeljima tokom cijele školske godine
- » Saradnja sa centrima za socijalni rad, policijom i zdravstvenom službom kada je to potrebno
- » Saradnja sa civilnim društvom (volonteri, nevladine organizacije)

PRISTUPI SPREČAVANJA VRŠNJAČKOG NASILJA

- » **Situacijski:** sprečavanje situacija koje potencijalno potiču na nasilno ponašanje (na primjer, kontrola prostora video nadzorom ili prisustvom osobe zadužene za bezbjednost)
- » **Represivni:** jasne sankcije i njihovo izvođenje
- » **Korektivni:** korekcija negativnog psihosocijalnog razvoja, utjecanje na faktore rizika i uvođenje zaštitnih faktora unutar škole
- » **Socijalni:** utjecaj na šire socijalne okolnosti koje predstavljaju faktore rizika
- » **Integrativni modeli prevencije** uključuju sve nabrojane pristupe i najučinkovitiji su

INTERVENCIJE NA ODJELJENSKOM NIVOU

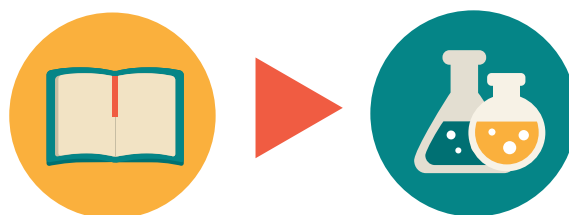
- » Jasna razredna pravila u pogledu ponašanja
- » Razgovori o vršnjačkom nasilju u okviru sastanka odjeljske zajednice
- » Tretiranje teme u okviru pojedinih predmeta, naročito literarnih tekstova
- » Stimuliranje saradnje u grupnom radu na pojedinim projektima
- » Prisutnost sadržaja u različitim djelatnostima kao što su sportske aktivnosti ili izleti
- » Predstavljanje teme na roditeljskim sastancima

ZAŠTITNI FAKTORI UNUTAR ŠKOLE

- » Jasno postavljena i predstavljena pravila djeci i roditeljima u vezi sa međusobnim odnosima i ponašanjem i dosljedno izvođenje tih pravila od strane učitelja i školske uprave
- » Nastavnik/ca kao model korektnog ponašanja
- » Pošten i korektan odnos učitelja/ice prema učeniku/ci
- » Dobra psihosocijalna klima škole i razreda
- » Zainteresiranost škole i nastavnika za međusobne odnose učenika i spremnost da im se pomogne u izgrađivanju dobrih odnosa

17 NAČINA KAKO EDUCIRATI RODITELJE O VRŠNJAČKOM NASILJU U ŠKOLI (Michele Borba)⁴¹

1. Rana organizacija konferencija roditelji – nastavnici
2. Označavanje prostora upozorenjima (školskih učionica, hodnika, zidova, školskih glasila, mrežnih stranica, biblioteka, klubova, itd.)
3. Organiziranje sesija na mjestima okupljanja učenika (sportski klubovi, muzički klubovi, pozorišta, itd.)
4. Radionice nakon škole
5. Poticaj djeci koja dovedu roditelje na organizirane događaje
6. Anketiranje roditelja i njihovo uključivanje u radionice i sesije
7. Organiziranje učionica u kojima će djeca učiti roditelje
8. Organiziranje sesija na kojima će roditelji i djeca zajedno raditi na osmišljavanju savjeta o nasilju
9. Napraviti podsjetnike/male postere (npr. magnete za frižider) i u školi ih podijeliti svim roditeljima
10. Organizirati webinare ili načiniti video prezentacije
11. Organizirati večeri filma s roditeljima i nastavnicima
12. Organizirati školska vijeća, zagovarati prikazivanje video radova na lokalnim TV stanicama, objaviti ih na web stranicama škole
13. Inicirati edukacije o prevenciji nasilja u lokalnoj zajednici (npr. sa bibliotekarima i u bibliotekama organizirati promoviranje naslova o prevenciji nasilja)
14. Dati učenicima zadatke da istraže simptome nasilja i objave svoja istraživanja u školskim novinama ili na posterima
15. Organizirati vikend događaje o prevenciji nasilja (animirati mlade lidere, mlade političare, ali i vlasnike restorana, kafana, slastičarni, itd.)
16. Uspostaviti partnerstva sa lokalnim medijima
17. Organizirati jednom u mjesecu književne klubove u kojima roditelji u školi čitaju na temu nasilja

.....
 41 Borba, M. 17 Ways Schools Can Educate Parents About Bullying. <http://micheleborba.com/17-ways-schools-can-educate-parents-about-bullying/> (20.06.2017)

PRIJEDLOG RADIONICE ZA RAD NASTAVNIKA SA RODITELJIMA

VRŠNJAČKO NASILJE (BULLYING)

CILJEVI RADIONICE:

- » Upoznavanje sa pojmovima NASILJA, ZLOSTAVLJANJA, VRŠNJAČKOG NASILJA (BULLYING)
- » Razvoj svijesti o različitim poimanjima nasilja
- » Razvoj svijesti o vršnjačkom nasilju s ciljem prevencije
- » Shvatiti koliko su posljedice vršnjačkog zlostavljanja ozbiljne, kako za onog/ onu koji/a ga trpi, tako i za one koji se nasiljem koriste
- » Prepoznati i usvojiti nenasilna pravila suočavanja sa maltretiranjem
- » Osposobiti roditelje da mogu posredovati u rješavanju vršnjačkog nasilja
- » Osvijetliti značaj ispravnog roditeljskog reagiranja kada je u pitanju vršnjačko nasilje
- » Osvijetliti vrijednosti roditeljskog odgoja i povezanosti istog sa prevencijom vršnjačkog nasilja

GLAVNA PITANJA O KOJIMA JE POTREBNO RAZGOVARATI TOKOM RADIONICE:

- » Nasilje – šta je to?
- » Koje vrste nasilja postoje?
- » Definiranje pojma vršnjačkog nasilja!
- » Ko su nasilnici?
- » Koje emocije prepoznajemo kod ljudi?
- » Šta raditi ako se nasilje dogodi (mehanizmi odbrane)?
- » Kako postupiti u situaciji nasilja – koje mehanizme ili pravila suočavanja koristiti?
- » Šta možemo učiniti u rješavanju ovog problema?

Materijal:

- » Flip-chart
- » Papiri i olovke
- » Tehnička oprema za video projekciju

UKUPNO VRIJEME RADIONICE: 85 minuta

AKTIVNOST 1 (10 min.)

Igra: “Pronađi slovo koje nedostaje”

CILJ AKTIVNOSTI: Uvođenje roditelja u temu te motivacija za dalji rad

Na hamer papiru su ispisane riječi u kojima nedostaje po jedno slovo.

IZOLIRA-OST

-GRESIVNOST

-TRAH

KR-VNJA

-UTNJA

OSJ-ĆAJ

Roditelji imaju zadatak upisati slova koja nedostaju. Postepeno uočavaju riječ: **NASILJE**.

Tokom aktivnosti voditelj/ica radionice motivira roditelje da svaki od navedenih pojmova veže za određene situacije i da ih prokomentira. Posebno je potrebno insistirati na prepoznavanju emocija i otkrivanju njihove pozadine u datoj situaciji.

AKTIVNOST 2 (10 min.)

Igra: “Brainstorming”

CILJ AKTIVNOSTI: Saznati informacije i asocijacije koje roditelji imaju na temu NASILJA.

Na hamer papiru je napisana riječ **NASILJE**. Roditelji imaju zadatak da na tzv. stikerima ispišu asocijacije koje im se bude na pomenutu riječ i iste nalijepe ispod riječi **NASILJE**. Nakon toga voditelj/ica radionice iščitava ispisane asocijacije i moderira diskusiju u čijem je fokusu pojam **NASILJA**.

AKTIVNOST 3 (20 min.)**Medijska pedagogija**

CILJ AKTIVNOSTI: Otvaranje diskusije kroz različite medijske sadržaje

Gledanje nekog od priloga (nastavnički filmovi, dramski izrazi ili učenički filmovi) koji su producirani u sklopu obrazovnog programa Medijske pedagogije čiji su brojni video materijali slobodno dostupni na web stranici TPO Fondacije www.tpo.ba ili direktno na linku <http://www.tpo.ba/b/MedijskaP/170501%20MedPed.html>

Nakon prikazanih video priloga voditelj/ica radionice s roditeljima moderira diskusiju fokusiranu na sljedeća pitanja: koje su najčešće karakteristike žrtve i nasilnika/ce, gdje se najčešće događa nasilje, čije su odgovornosti, šta učiniti u slučaju da svjedočimo nečijem nasilnom ponašanju, itd...

AKTIVNOST 4 (20 min.)

Teorijski aspekt na temu “Vršnjačkog nasilja”

Vršnjačko nasilje je naziv za događanja u širem okviru škole u kojima pojedini učenici, ili još češće grupa učenika, izvode trajno nasilje nad svojim/om vršnjakom/injom ili mlađim djetetom. Nasilje može biti fizičke, seksualne, psihičke, socijalne ili materijalne prirode.

Proganjano dijete je žrtva ponavljajućih ili dugotrajnih negativnih postupaka od strane drugih učenika. Radi se o ponašanju kojim drugi namjerno prouzrokuju ili nastoje prouzrokovati djetetu bol, tjelesne neugode, emotivnu, socijalnu, moralnu ili materijalnu štetu.

CILJ AKTIVNOSTI: Upoznavanje roditelja sa osnovnim teorijskim aspektima vezanim za pojmove nasilja, diferencijaciju pojmova sukob – nasilje – zlostavljanje, mjesto, vrijeme dešavanja nasilja...

Voditelj/ica radionice predstavlja kratku prezentaciju i predavanje na temu “Vršnjačko nasilje u školi.”

AKTIVNOST 5 (20 min.)

Riješiti problem – priču

Cilj aktivnosti: Konkretizacija teoretskog dijela uz praktičan pristup

KAKO BISTE ZAVRŠILI PRIČU I RIJEŠILI SLUČAJ?

Adi i Damir

U petom razredu u odjeljenje je došao novi učenik. Razrednica je predstavila Adija. Saopćila je da dolazi iz susjedne škole i da je od danas novi učenik u razredu. Poželjela mu je da se ugodno osjeća u novoj školi.

Učenici su sa zanimanjem posmatrali Adija. Bio je izuzetno krupan u odnosu na njih, ali je djelovao poštiđeno, crvenio se kao mak i brzo sjeo u klupu za kojom nije niko sjedio. Nije prošla ni sedmica, a Adi je počeo doživljavati različite neugodnosti.

Damir, učenik iz istog odjeljenja, stalno ga je zadirkivao ističući njegov krupan izgled. Nazivao ga je pogrđnim imenima. Čak se premjestio u klupu iza Adijeve i na časovima bi ga neprestano bockao olovkom u leđa. Kada bi Adi reagirao i okrenuo se prema njemu nastavnici bi ga opominjali, a Damir se pravio naivan da ne zna o čemu se radi. Ovakvim reakcijama Damir je svjesno zabavljao razred pri čemu se većina učenika smijala, a nastavni čas bi krenuo u sasvim drugom toku. Damir je vremenom bivao sve bezobzirniji dok jednog dana nije na malom odmoru udario Adija koji se pred svim učenicima rasplakao.

TOK AKTIVNOSTI: Roditelji rade u grupama. Svaka grupa dobiva po jedno pitanje na koje treba dati odgovor.

Pitanje za Grupu 1

1. Da li je u ovoj priči riječ o vršnjačkom nasilju? Ako da, koji oblik vršnjačkog nasilja je u pitanju?

Pitanje za Grupu 2

2. Šta mislite ko je sve odgovoran za situaciju u kojoj se Adi našao?

Pitanje za Grupu 3

3. Opišite osobine i jednog i drugog dječaka.

Pitanje za Grupu 4

4. Šta biste, kao Adijev roditelj/ica, uradili u ovoj situaciji?

Pitanje za Grupu 5

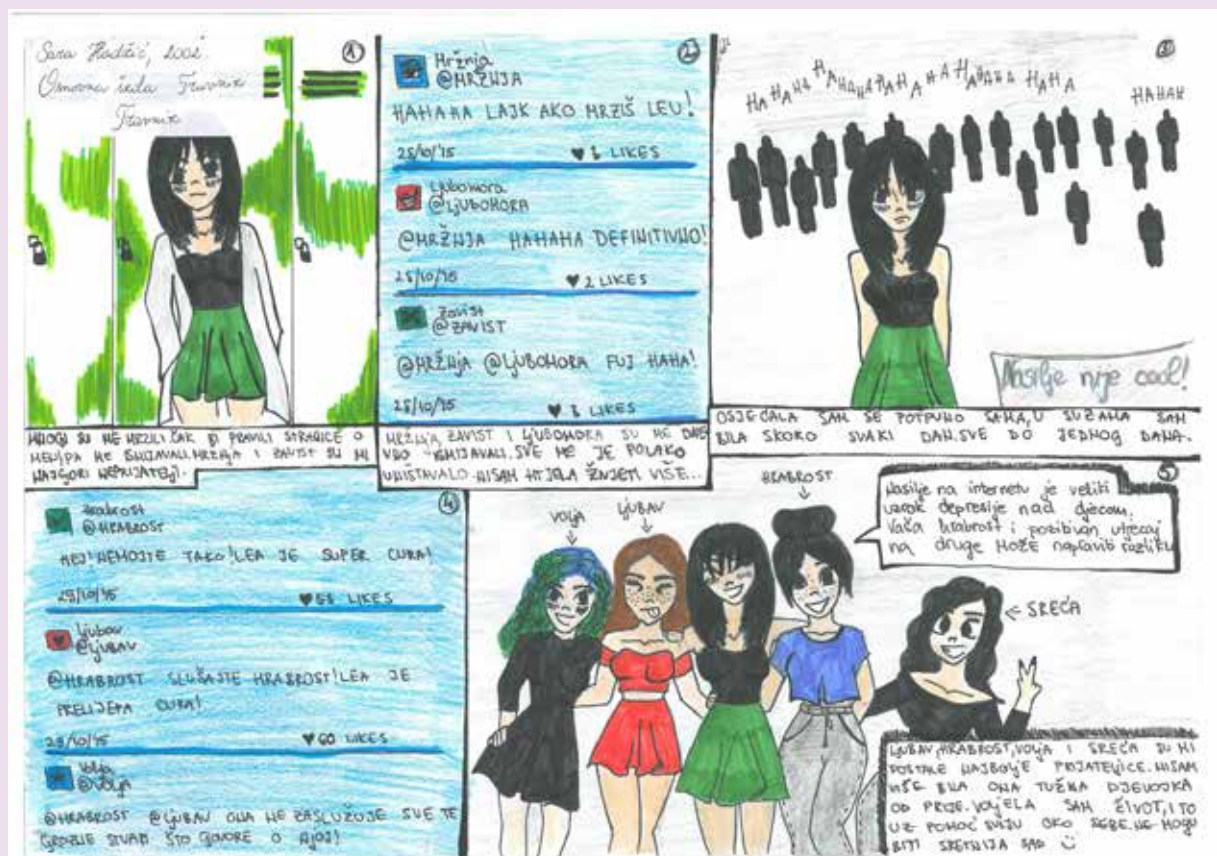
5. Šta biste, kao Damirov roditelj/ica, uradili u ovoj situaciji?

AKTIVNOST 6 (5 min.)

Završni dio

Evaluacija radionice

Evaluacija može biti pismena ili usmena – ovisno o profilu i raspoloženju radne grupe. Važno je napomenuti da je bilo koji vid evaluacije nužan kako bi se pozitivno zaključio započeti razgovor i otvorile nove mogućnosti za nastavak saradnje sa roditeljima.

Sara Hadžić, OŠ Travnik, Travnik

ONLINE NASILJE MEĐU MLADIMA

KIDS ON PARADE⁴²

Razumijevanje problematike nasilja na internetu izravno je povezano sa preoblikovanjem koncepta privatnosti, tačnije, nerazumijevanja značenja privatnosti generacije koju obično nazivaju digitalnim urođenicima (digital natives). Zaštita od nasilja na internetu prevashodno je uvjetovana razumijevanjem strukture novih medija a ne, kako se to uobičajava misliti, nastojanjima da se ono prevenira ili cenzuriranjem slobode izražavanja. Upotrebom tzv. paketa roditeljske kontrole (parental control packages), kojima se nastoji ograničavati pristup mrežnim informacijama na internetu, kako tvrdi Cory Doctorow⁴³ (popularni SF autor, blogger, tehno-aktivista, bivši direktor europskog ogranka Electronic Frontier Foundation, novinar te pisac nagrađivanih romana za mlade "Mali Brat" i "Homeland"), djecu učimo da prihvataju nadziranje kao normalno i neproblematično te ističe kako bismo umjesto uhođenja djece trebali mnogo više pažnje posvetiti tome da ih naučimo kako da izbjegnju tzv. nevoljno otkrivanje (involuntary disclosure) da bi rasli sa sposobnošću da preispituju konsekvence vlastitih akcija umjesto da prihvataju (auto)cenzuru kao način odgovornog korištenja digitalne tehnologije. Stoga je od presudne važnosti obrazovanje korisnika o (sigurnom) načinu korištenja društvenog softvera a ne – kako roditelji i nastavnici najčešće žele čuti – ovladavanje tehnikama instaliranja filtera kako bi se izloženost djece različitim oblicima mrežnih prijetnji kontrolirala upotrebom alata za blokiranje i prijavljivanje sadržaja. Ovakav obrat u mišljenju i zaštiti od nasilja na internetu direktno je povezan sa značajem sistemskog informatičkog/medijskog opismenjanja u školama.

KONCEPT OTVORENOSTI

Ako bismo pokušali biti krajnje precizni odnosno najjednostavnijim jezikom objasniti koncept otvorenosti koji čini sam "duh" interneta, onda bismo priču o strukturi novog medija (interneta) najprije trebali pozicionirati na plan njegove arhitekture. Naime, internet je prvi interaktivni (real-time) komunikacijski sistem koji omogućava izravnu razmjenu sadržaja (govora) u decentriranom, dehijerarhiziranom obliku (svako sa svakim, s kraja na kraj).

Za razliku od tradicionalnih medija (štampa, radio, televizija) odnosno tzv. masovnih medija čiji su sadržaji kreirani (uređeni, oblikovani i diseminirani) "odozgo", dakle iz pozicije autoriteta koji odlučuje kakva informacija će biti distribuirana u medijski prostor, novi mediji omogućavaju diseminaciju informacija "odozdo" budući da logika mrežne komunikacije dozvoljava svakom kompjuteru povezanom na internet da bude tzv. izvor informacija. Dakle, ne postoji barijera ili filter koji u tehničkom smislu prevenira distribuciju korisnički generiranog mrežnog sadržaja.

.....
42 Naslov ovoga teksta je inspiriran naslovom popularne pjesme iz sredine devedesetih, rap metal benda Rage Against the Machine "Bulls on parade" koja je, kako stoji u rječniku urbanih pojmova (<http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Bulls%20on%20parade>), metafora sjevernoameričkog slenga kojom se označava neposredna prisutnost policijske akcije koja traži odbrambeni stav. Namjera je ovakvim naslovom upozoriti na problematiku neposredne prisutnosti savremenih digitalnih tehnologija nadziranja i kontrole koje narušavaju privatnost dok ih djeca ne prepoznaju drugačije do kao benigni instrument socijalizacije.

43 Doctorow, C. How to Talk to Your Children About Mass Surveillance. Locus Online <http://www.locusmag.com/Perspectives/2014/05/cory-doctorow-how-to-talk-to-your-children-about-mass-surveillance/> (2.5.2014)

Internet čine tri sloja: fizički, logički i sadržajni.

Fizički sloj čini infrastruktura povezivanja telefona i kompjutera (telekomunikacijski operateri), **logički sloj** čine komunikacijski protokoli dizajnirani na način da omoguće tzv. neutralnu paketnu komutaciju (te je ova inovacija ključna odlika kompjuterske komunikacije obzirom da osigurava jednak pristup konzumaciji, proizvodnji i distribuciji informacija) i **sadržajni sloj** koji čine sami podaci (informacijski resursi koji se na Mreži uvijek pojavljuju kao autorski sadržaj tj. intelektualno vlasništvo koje podliježe zakonskim odredbama). Ako se fokusiramo na ključnu dimenziju Mreže, dakle njen logički sloj konstruiran tako da ne cenzurira odnosno da demokratizira proizvodnju i distribuciju sadržaja, onda bismo ovu njenu osobinu koja internet čini medijem drugačijim od svih prethodnih, trebali pokušati razumijevati kao temeljnu osobinu tzv. "arhitekture inovacije"⁴⁴.

Budući da bilo ko može dobiti pristup Mreži i dijeliti njezine resurse putem protokola dizajniranih u tu svrhu, **ovaj princip radikalne otvorenosti koji proističe iz strukture (Mreža ne obraća pažnju gdje se povezivanje događa) donosi promjenu u načinu na koji ljudi komuniciraju odnosno grade i šire kulturu, tzv. pismenost digitalnog doba.**

Korisnike Mreže moramo prestati posmatrati kao pasivne konzumente informacija te početi posmatrati kao aktivne stvaratelje, proizvođače i distributere mrežnih resursa budući da je upravo tu pozicionirana strukturalna promjena koja čini bit novih medija, a upravo ona često ostaje izvan konteksta razumijevanja odgovornosti u umreženom društvu.

PARTICIPACIJA I SOCIJALIZACIJA NA INTERNETU

Otvorene mrežne usluge čine bit participacije na Internetu. Otvorenost kao standard komunikacije nerijetko sprečava razumijevanje kako otvorenost usluga pretpostavlja naš implicitni pristanak da zauzvrat razmjenjujemo vlastitu privatnost (svaki naš kontakt sa Mrežom je zabilježen i nadziran).

Najveći rizici koji prate aktivnosti u virtuelnom okruženju vezani za nerazumijevanje ili pak potcjenjivanje problematike privatnosti – zbog čega odgovornosti i izazovi "podizanja" digitalnog građanstva počinju osvještavanjem kako naše aktivnosti na internetu – ostavljaju tzv. digitalni otisak (trag ili povijest naših interakcija u online okruženju koji nastaje korištenjem mobilnih telefona, društvenih medija, televizije na zahtjev, itd.) koji može biti permanentan.

Ova (prećutna) pogodba kojom se pretpostavlja kako je naš pristanak na gubitak privatnosti neminovan da bismo se mogli uključiti u digitalnu sferu postojanja, ujedno je i prijelomna tačka razumijevanja nasilja na Internetu. **Naime, niti jedan/a korisnik/ca Mreže nema mogućnost pregovarati o uvjetima zaštite vlastite privatnosti. Pristankom na korištenje otvorenih (besplatnih) usluga dominantnih online platformi (Google, Facebook, YouTube, Twitter, itd.) podaci o našim životima počinju "curiti" preko granica naših kapaciteta da spriječimo nekontroliranu diseminaciju podataka o našim lokacijama, interesima, prijateljima, preferencama i sl.**

Uobičajeni normativni mehanizam "borbe" kojim se roditelji, učitelji i pedagozi služe kada je u pitanju odnos prema novim medijima je tradicionalni oblik propovijedanja: **"Provodiš previše vremena pred ekranom!". Međutim, sve rasprostranjeniji oblik roditeljske (kao i školske) "preventivne" kontrole postaje praćenje aktivnosti djece uz pomoć tzv. spyware alata čime uhođenje postaje norma. Mogli bismo stoga reći**

.....
44 Lessig, L. Arhitektura inovacije. 2001. <http://www.gordogan.com.hr/gordogan/wp-content/uploads/2011/10/2009-Gordogan-15-18-127-135-Lessig-Arhitektura-inovacije.pdf> (2.6.2017)

kako djeca (kao i odrasli) bivaju uhvaćena u dvostruku zamku: bivajući uhođeni i sami na koncu postaju uhode.

Upravo iz tog razloga je problematiku privatnosti na Mreži potrebno postaviti na drugačije (pedagoške) temelje. Djeca i mladi uče kako postati odrasli na isti način kao što smo to činili i mi: praveći greške i učeći iz njih. Međutim, za razliku od odraslih, djeca uvijek imaju “alibi” odnosno izgovor kako još uvijek nisu naučili “lekciju”. Problem sa digitalnim urođenicima je što im roditelji (najčešće) ne mogu biti uzori kada je u pitanju odnos prema privatnosti budući da roditelji (a nerijetko i sami učitelji) niti razumijevaju niti ozbiljno shvataju vlastitu (online) privatnost. **Naime, privatnost ne znači da se nikoga ne tiču (niti trebaju ticati) “tvoje stvari” već slobodu da se izabere kome će se one “povjeriti”.** Prva lekcija bi, stoga, trebala biti zasnovana na našoj pogrešnoj percepciji da činjenica rođenja djece u digitalnom dobu biva garancija njihove “urođene” sposobnosti da se nose sa izazovima online prijetnji. Sintagma digitalni urođenici (digital natives) naprosto konotira potpuno nerealna očekivanja. Ipak, potpuno je pogrešno misliti da djeca ne cijene svoju privatnost. Mnogo je, zapravo, vjerovatnije da su mladi često vještiji od odraslih u korištenju društvenih mreža te da se odrasli i sami nerijetko nađu u situacijama da greške učinjene u virtualnom prostoru imaju nepovratne konsekvence.

Da bismo mogli uopće naučiti djecu da razmišljaju o privatnosti, moramo se suočiti sa činjenicom da je jedna od ključnih stvari iskrenost u komunikaciji sa njima. Koliko roditelja, učitelja i pedagoga uopće hoće ili smatra važnim razgovarati o tabu temama poput: špijuniranja, kontrole, nadziranja ili pak trolanja (trolling - online provociranje), sekstanja (sexting - razmjene seksualno eksplicitnog sadržaja), online sklapanja prijateljstava i uspostavljanja emotivne povezanosti sa djetetom (online grooming) da bismo uopće mogli otvoriti prostor za razumijevanje kako i zašto podaci o našim životima utječu na naše živote? Cory Doctorow ističe kako bi jedno od važnih pitanja trebalo biti: kako nas internet može učiniti slobodnima, umjesto, da li nas internet čini slobodnima?

Načini na koji se mladi danas socijaliziraju uvjetovani su okruženjem društvenih medija te bi ova kulturološka odrednica trebala biti jedna od osnovnih odgojno-obrazovnih tema. Digitalno postojati već odavno nije nikakva anomalija te bismo mogli reći kako odbijanje suočavanja sa činjenicom da online nasilje ne pogađa isključivo mlade već jednako odrasle, u začetku onemogućava ispravno tretiranje ovoga problema. **Naime, zlostavljanje na internetu je nemoguće prevenirati demoniziranjem tehnologije. Odrasli, jednako kao i mladi, teže pripadanju, a zavodljivost digitalne tehnologije proističe upravo iz potencijala slobodnog izražavanja kao oblika potvrđivanja vlastite osobnosti.** Izbjegavanjem suočavanja sa odrastanjima u digitalnom svijetu zapravo se odlaže suočavanje sa preuzimanjem odgovornosti. Online okruženje je produžetak naših interesa i želja, stavova i vrijednosti, te se digitalni mediji zapravo moraju razumijevati kao instrumenti (olakšanog) povezivanja sa osobama i sadržajima koji odgovaraju našim potrebama da se borimo za značenje i smisao u virtualnom prostoru koji oduzima privatnost. Odgovor ne može biti širenje panike, već kritičko medijsko opismenjavanje. Internet, naime, zrcali, uvećava i čini vidljivijim, kako dobre, tako i loše stvari koje se događaju u offline svijetu. U biti, naši društveni i kulturni obrasci su temelji oblikovanja naših života. Čini se kako je mnogo pouzdaniji pristup razumijevanju društvenih medija onaj kojim se ne odbacuje njihova značajna produktivna uloga u savremenom životu, kao i osvještavanje činjenice da će marginaliziranje onih koji nisu “na Mreži” imati dalekosežnije posljedice za mlade ljude koji iz socioekonomskih razloga ne mogu premostiti digitalnu podjelu ili digitalni jaz (podjela na one koji imaju i one koji nemaju pristup digitalnom svijetu).

Budući da ne postoji univerzalna definicija zlostavljanja, kako tvrdi Danah Boyd⁴⁵, jedna od najuvriježenijih je ona koju je sedamdesetih godina dao švedski psiholog Dan Olweus, a kojom se agresija, ponavljanje i nejednakost u moći uzimaju kao tri glavne komponente.

Cyber zlostavljanje je sistematsko nasilje putem elektronskih uređaja. Riječ je o zadirivanjima, laganju, ismijavanju, prijeljama i agresivnim komentarima koji se prenose i šire emailom, chatom, sms porukama, blogovima i društvenim mrežama. Potrebno je biti oprezan/a da se rasprava i razmjena argumenata između dvije suparničke strane jednakih snaga ne zamijeni online nasiljem koje nastaje onda kada grupa ili strana izdvoji jednu osobu kao metu i opetovano je ponižava, prijeli, uznemirava, i sl.

PRIMJERI ONLINE NASILJA:

1. Otkrivanje nećijih privatnih informacija na Mreži (npr. web stranici) u cilju izazivanja srama
2. Iznošenje neistina o nekome u javnom prostoru diskusionih grupa
3. Javno diseminiranje ili slanje elektronskom poštom nećijih fotografija
4. Preuzimanje tuđeg online identiteta u cilju distribucije sadržaja koji mogu povrijediti druge osobe

Ipak potrebno je biti izuzetno oprezan kada je u pitanju tretiranje ove problematike. Naime Danah Boyd upozorava kako su odrasli često skloni smatrati da dvosmjerna online komunikacija tinejdžera (social teens) predstavlja oblik oslobađanja od dosade, privlačenja pažnje ili pak testiranja odnosa sa drugima. Boydova napominje kako su tinejdžeri korištenjem društvenih mreža već razvili prakse skrivanja informacija (tzv. interpersonalne enkripcije) koje ni roditelji ni nastavnici ne mogu jednostavno i izvana razumjeti.

Potrebno je imati na umu kako algoritamsko filtriranje koje društvene mreže poput Facebooka koriste kako bi maksimizirali prisutnost pažnje svojih korisnika treba posmatrati u kontekstu eksploatacije “ekonomije pažnje” budući da alati društvenog softvera funkcioniraju upravo na način da stimuliraju one sadržaje koji se “viralno” šire.

Mogućnosti digitalne tehnologije da “izvozi” u virtuelnu javnu sferu sadržaje iz privatnog okruženja, kada su u pitanju mladi, dio su kulturalnih signala kojima se ohrabruje napuštanje granice između privatnog i javnog. Fenomen “mikroselebritizacije” (microcelebrity), koji uvodi Terri Senft⁴⁶, sa sobom nosi rizike kako pozitivnog tako i negativnog feedbacka čime se ismijavanje, ruganje, zadirivanje i sl. zapravo pojavljuju kao (ne)očekivana reakcija na sadržaje koji se nepromišljeno postavljaju na Mrežu. Istovremeno, zlostavljanje na Mreži je sada i mnogo jednostavnije uočiti budući da mu svjedoči mnogo šira publika. **Online nasilje ne bismo smjeli posmatrati izvan društvenog i kulturnog ekosistema “koji tvore novi mediji u kojem borba za reputaciju, status i popularnost nerijetko poprima dimenzije nenamjernog povrijeđivanja drugih, te je potrebno razumjeti kako sankcioniranje online**

⁴⁵ Boyd, D. It's Complicated: The social lives of networked teens. New Heaven/London: Yale University Press, 2014, str. 131. <https://www.danah.org/books/ItsComplicated.pdf>

⁴⁶ Vidjeti više u: Boyd, D. It's Complicated: The social lives of networked teens. New Heaven/London: Yale University Press, 2014, str. 150.

ponašanja nije rješenje za problematiku nasilja”⁴⁷ već, kako to potcrtava autorica, nova prilika za otkrivanje razloga zbog kojih mladi ljudi posežu za okrutnošću kako prema sebi, tako i prema drugima.

Jedan od temeljnih problema tzv. Y generacije, prema riječima Simon Sineka⁴⁸ jesu pogrešne strategije odgoja. Naime, roditelji koji svojoj djeci neprestano govore da su posebna kod njih stvaraju predodžbe koje ne korespondiraju sa stvarnošću. Na nesreću, ta se lažna predstava o sebi dodatno pogoršava jer djeca odrastaju u doba društvenih mreža putem kojih neprestano nastoje “uljepšavati” stvarnost odnosno stvarati filtere između sebe i stvarnosti, a da se pri tome novi mediji uopće ne percipiraju kroz mehanizme ovisnosti koje stvaraju. Sinek pojašnjava kako korištenje savremenih digitalnih tehnologija potiče lučenje hormona sreće (dopamin) zbog čega djeca jako brzo bivaju uhvaćena u vrtlog iščekivanja reakcije i komentara na sadržaje koje objavljuju na Mreži. Ukoliko pozitivan feedback izostane vrlo lako upadaju u depresiju iz koje se pokušavaju “izvući” stvaranjem novih sadržaja i provociranjem reakcije. Odrastanje u okruženju koje dodatno narušava lažno samopouzdanje kod djece – dakle u okruženju koje ne nudi “roditeljsko” instant nagrađivanje – nestrpljivost i nizak prag sposobnosti nošenja sa stresom jasno ukazuju kako olako mlade ljude prepuštamo tzv. dopaminskim uređajima. Pri tome uopće ne razmišljamo zbog čega ovisnosti poput pušenja, alkohola i kocke imaju starosnu granicu, dok se ona ne uspostavlja kada je riječ o novim medijima za koje veliki broj djece nije psihički zreo.

Istovremeno, ukoliko želimo djecu odgajati kao slobodne ljude onda ih je najprije potrebno poštovati odnosno ne demonizirati njihovu potrebu da odrastaju u (digitalnom) okruženju kao većina njihovih vršnjaka. Upravo je zbog toga izuzetno značajno ne zastrašivati ih niti odvrćati od njihovih potreba i nastojanja da se snađu u okruženju društvenih medija uz koje odrastaju.

Današnji tinejdžeri otkrivaju svijet posredstvom ekrana (*screenagers*). Stoga, ako već dobiju dozvolu (podršku) za korištenje Mreže, ona bi morala ići u smjeru razvoja kritičkog mišljenja o aktivnostima na Mreži.

Izgradnja međusobnog povjerenja pretpostavka je ovladavanja socijalnim vještinama koje djecu, kada se susretu sa stresnim situacijama, okreću osobama, a ne uređajima koji nude privremeno olakšanje. Roditelji nerijetko posežu za programima za praćenje čije instaliranje na uređajima djece priječi izgradnju povjerenja te se zaboravlja kako ova metoda nadziranja inhibira procese autonomnog odrastanja u umreženom kontekstu današnjice.

Apsolutne sigurnosti nema ni u zbilji ni online. Totalna sigurnost na Mreži nije moguća te je stoga naivno posezati za programima za uhođenje kao konačnom rješenju problema budući da to vodi njegovom daljem perpetuiranju. Drugim riječima, erozijom privatnosti krug nasilja se umnožava.

.....
47 Ibid. str. 151.

48 Sinek, S. Millennials in the Workforce, A Generation of Weakness. After Skool (5.1.2017) Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=QXWNCcholluo>

Karakteristike online nasilja (Cyber bullying)

- a. **ANONIMNOST** – u online komunikaciji nerijetko je teško jasno utvrditi identitet zlostavljača/ice, međutim treba imati na umu također da se određeni načini ponašanja na Mreži pojavljuju upravo zbog činjenice da akteri u online komunikaciji često gube inhibicije koje su prisutne u komunikaciji licem u lice.
- b. **DOSTUPNOST** – online nasilje se može dogoditi.
- c. **STRAH OD KAZNE** – žrtve nasilja se najčešće plaše odmazde zlostavljača, ali također se boje da će im roditelji ili nastavnici onemogućiti korištenje kompjutera.
- d. **POSMATRAČI** – pozicija posmatrača i svjedoka nasilja u online svijetu je različita posebno zbog činjenice da je njihov broj na Mreži izuzetno velik (što se može iskoristiti na način da se ohrabruju svjedoci online zlostavljanja da ne budu puki posmatrači – bystanders, već oni koji o tome izvještavaju i otvoreno govore odnosno ustaju – upstanders).

Forme online nasilja

- a) **UZNEMIRAVANJE**: opetovano slanje uvredljivih poruka, maliciozno ogovaranje, i sl.
- b) **KLEVETANJE**: distribuiranje informacija o nekome sa ciljem ponižavanja i širenja neistine putem Mreže (npr. objavljivanje putem društvenih mreža ili slanje e-mailom, sms-om i sl. digitalno izmijenjenih fotografija).
- c) **RASPIRIVANJE VATRE**: online svađe korištenjem elektronskih poruka ljutitim, vulgarnim jezikom.
- d) **LAŽNO PREDSTAVLJANJE**: otvaranje e-mail računa ili profila na društvenoj mreži te korištenje nečijeg online identiteta kako bi se sa njega slale pakosne i sramotne informacije ili takvi sadržaji prosljeđivali drugim osobama.

Tipovi online zlostavljanja

- a. Objavljivanje i distribuiranje sadržaja kojima se nekoga ismijava preko mrežnih stranica, blogova, društvenih mreža (Facebook, Twitter, Pinterest, YouTube, Google+, Flickr, itd.).
- b. Ohrabrivanje drugih osoba da se pridruže zlostavljanju objavljivanjem nečijih osobnih podataka ili povezivanjem sa njihovim društvenim mrežama.
- c. Isključivanje iz online igara.
- d. Slanje virusa i neautorizirano povezivanje sa tuđim korisničkim uređajima.

CYBERBULLYING POJMOVNIK⁴⁹:

- » **CATFISHING:** otvaranje lažnih profila putem kojih napadač/ica navodi drugu osobu na ljubavnu vezu putem interneta.
- » **CYBERSTALKING:** elektronsko zastrašivanje odnosno intenzivno online uznemiravanje koje uključuje brojne akcije poput prijetnji (npr. fizičkim ozljeđivanjem), a što može rezultirati dugotrajnim osjećajem straha.
- » **CYBER UHOĐENJE:** učestala radnja koja uključuje prijetnje i nanošenje štete nečijoj privatnosti.
- » **DEZINFORMIRANJE:** širenje neistinitih informacija preko elektronske pošte ili mrežnih stranica te objavljivanje izmijenjenih (preuređenih) fotografija.
- » **ELEKTRONSKO KLEVETANJE:** slanje ili objavljivanje tračeva ili glasina koje mogu naštetiti ugledu osobe (cyber denigration).
- » **FLAMING:** vrijeđanje porukama ili ratovanje tekstom. Namjerno slanje agresivnih, uvredljivih i neprimjerenih poruka s ciljem poticanja online svađa i nasilja.
- » **FRAPING:** izvedenica od riječi Facebook i silovanje kojom se opisuje nasilni upad “prijatelja/ice” na nečije mrežne stranice s kojih šalje neugodne poruke drugima kao da to čini vlasnik/ca profila.
- » **GROOMING:** mamljenje djece radi seksualnih potreba.
- » **HAPPY SLAPPING:** video snimanje napada. Grupa napada pojedinca/ku, nasilje snima mobitelom ili kamerom i kasnije snimku objavljuje na internetu.
- » **KRAĐA IDENTITETA:** krađa lozinki ili lažno predstavljanje, a zatim slanje materijala kako bi se žrtva dovela u opasnost ili se naštetilo njenom ugledu.
- » **MALWARE:** zlonamjerni programi koji mogu ugroziti kompjuter.
- » **ONLINE ISKLJUČIVANJE:** isključivanje iz online grupa ili brisanje sa popisa prijatelja (ostracizam – “odrežanost”, odbačenost, izbačenost tj. ignoriranje ili isključivanje pojedinaca i grupa).
- » **ONLINE UZNEMIRAVANJE:** opetovano slanje poruka kojima je cilj prisiliti nekoga da bude u ponižavajućoj situaciji ili prisilnoj podređenosti, dok počinitelj/ica demonstrira svoju moć i dominaciju.
- » **OUTING:** elektronsko razotkrivanje koje podrazumijeva otkrivanje tajni, dijeljenje osjetljivih, neugodnih privatnih informacija i fotografija koje su najčešće prikupljene dok su osobe bile u bliskom kontaktu.
- » **PHISHING:** prevara koja korisnika/cu navodi na otkrivanje korisničkog imena i lozinke i upisivanje u krivotvorenu internetsku stranicu.
- » **SEXTING:** slanje neprimjerenih seksualnih poruka i fotografija putem mobitela i interneta.

.....
49 Svijet Interneta na Dlanu. URL: <http://dkmk.hr/wp-content/uploads/2016/01/Svijet-interneta-na-dlanu.pdf> ;

Koji su sve oblici elektroničkog nasilja. URL: <http://www.medijskapismenost.hr/oblici-obiljezja-elektronickog-nasilja/>

- » **SPAM:** neželjena elektronička pošta, najčešće u obliku reklama i lažnih oglasa koja može biti i opasna ukoliko u sebi sadržava virus koji otvaranjem poruke može naštetiti kompjuteru.
- » **TROLLING:** namjerno učestalo širenje sarkastičnih komentara upućenih slučajno odabranom osobi s ciljem izazivanja sukoba.

Amina Ganić, Gimnazija Dobrinja, Sarajevo

KAKO PREPOZNATI SIMPTOME ONLINE NASILJA

- » Potištenost, anksioznost, depresija, promjene raspoloženja
- » Izbjegavanje školskih aktivnosti
- » Gubitak interesa za druženje i povlačenje u sebe
- » Uzrujanost prilikom ili nakon korištenja elektronskih uređaja
- » Izbjegavanje razgovora o internetu
- » Brisanje korisničkih računa
- » Otvaranje više različitih profila na društvenim mrežama
- » Raspitivanje o načinima blokiranja drugih korisnika
- » Oslabljeno samopoštovanje

- » Korištenje kompjutera ili mobitela noću (kada niko ne nadzire)
- › Najteža posljedica bivanja žrvom nasilja jeste “internaliziranje problema” što vodi negativnoj percepciji sebe, anksioznosti i depresiji.

KAKO SE ZAŠTITITI:

- » Podešavanjem postavki privatnosti (selekcijom ko može vidjeti vaše privatne informacije i objave) – potrebno je redovno provjeravati postavke zbog čestih izmjena pravila
- » Dva puta razmisliti prije objavljivanja tj. postavljanja nekog sadržaja na Mrežu – ne smije se zaboraviti da je internet javan i da ono šta se distribuira online ne može biti vraćeno nazad (drugim riječima, ako se nešto ustručavate reći među strancima onda to nemojte izgovarati ni online), čak i ono što se dijeli i razmjenjuje putem emaila može imati posljedice koje nije moguće unaprijed predvidjeti
- » Čuvati osobne informacije odnosno ne otkrivati online identifikacijske podatke (adresu, telefon, broj kreditne kartice) – ne dijeliti lozinke (imati na umu da je to isto kao davati ključeve od stana prijateljima, poznanicima, strancima). Jedine osobe kojima možete povjeriti lozinke su roditelji.

POGREŠKE KOJE MOGU DOVESTI DO NASILJA PUTEM INTERNETA:

- » Objavljivanje adrese i broja mobitela
- » Zanemarivanje pravila korištenja određene društvene mreže (eng. Terms of service)
- » Objavljivanje lokacija na kojima se trenutno nalazimo (eng. Check-in)
- » Prihvatanje nepoznatih ljudi za prijatelje
- » Prihvatanje automatski postavljenih postavki
- » Stalno objavljivanje fotografija, posebno neprimjerenih

SIGURNOSNE PREPORUKE ZA DRUŠTVENE MEDIJE⁵⁰

» NEADEKVATNI SELFJI

Pritisak vršnjaka i potreba za pažnjom potiču želju da se fotografije dijele sa online prijateljima bez da se nešto zna o toj želji odnosno potrebi kao i mogućim dugoročnim posljedicama (posebno ako se fotografije koriste odnosno dijele bez odobrenja autora/ice).

- » SAVJET:
  - › Ohrabivanje na dijeljenje sadržaja koji se fokusiraju na ono što osoba radi, a ne kako izgleda
  - › Poticanje na druženje i provođenje vremena sa prijateljima koji ne traže odobranje “lajkovima”
  - › LINK – Golišavi selfiji: razgovarati sa djetetom <https://www.thinkuknow.co.uk/parents/articles/Nude-selfies-a-parents-guide/>

.....
50 Share Safely on Social Media. URL: <https://www.internetmatters.org/advice/social-media/>

» **PREVIŠE VREMENA NA DRUŠTVENIM MREŽAMA (INTERNETU)**

Zajednički razgovor u porodici i donošenje “kućnih pravila” o tome kada, kako dugo i koje mrežne stranice posjećivati, trebao bi biti stalna aktivnost.

» SAVJET:

- › Korisno je da i roditelji, a ne samo djeca, poštuju “kućna pravila”
- › Uzeti u opciju instaliranje aplikacije Forest koja pokušava motivirati korisnike da se usredotoče na radne zadatke <https://www.forestapp.cc/en/>

» **DIJELJENJE GEOLOKACIJE**

Isključivanje geolokacije kako bi se podaci o kretanju držali u privatnosti je jedna od elementarnih mjera predostrožnosti.

» SAVJET:

- › Razgovarati sa djecom o razlozima zbog kojih je važno čuvati lične informacije i ne dijeliti ih sa nepoznatim osobama online
- › Otvoreno razgovarati sa djecom i objasniti im zašto je važno da se roditeljima povjere ako ih neko ili nešto na Mreži uznemirava
- › Biti siguran/a da se dijete nikada neće susresti s nekim licem u lice bez vašeg odobrenja ili prisustva tj. objasniti da “draga” osoba iz online svijeta može biti neko sa lošim namjerama

» **NEKONTROLIRANO DIJELJENJE PRIVATNIH INFORMACIJA ONLINE**

Razgovarati sa djetetom o sadržajima koji se dijele na Mreži te objasniti rizike. SAVJET:

- › Pomoći djeci da uklone određene sadržaje sa svojih profila (korisničkih računa)
- › Objasniti moguće posljedice dijeljenja online sadržaja, informirati djecu o oblicima zloupotrebe
- › Podesiti filtere privatnosti na korisničkim profilima te ograničiti sadržaje za razmjenu isključivo sa prijateljima
- › How to Guides / Share Aware - vodič za roditelje: <https://www.nspcc.org.uk/globalassets/documents/advice-and-info/share-aware.pdf>

» **RAZGOVOR SA NEZNANCIMA**

Objasniti djeci da se ljudi mogu skrivati iza lažnih profila odnosno da osobe sa kojima se vodi online razgovor mogu imati loše namjere

» SAVJET:

- › Pojasniti djeci razlike između online i offline “prijateljstva”
- › Objasniti zašto je opasno lične podatke dijeliti u online razgovoru (chat)

- › Iako igrati igrice online može biti zabavno, ova aktivnost može poslužiti kao “okidač” osobama s lošim namjerama, ali također i agresivnim oglašivačima
- › Uputstvo za roditelje o rizicima online gaminga: <http://www.childnet.com/ufiles/Online-gaming.pdf>

» **STOTINE PRATITELJA NA DRUŠTVENIM MEDIJIMA**

Razgovarati sa djecom i objasniti im kako osoba koja loše utiče na njihova osjećanja ne može biti smatrana prijateljem.

» SAVJET:

- › Razgovarati sa djecom o razlici između online “prijatelja” i “sljedbenika”
- › Pojasniti djeci kako da blokiraju osobe koje ne poznaju

» **OBJAVLJIVANJE FOTOGRAFIJA NA DRUŠTVENIM MEDIJIMA KOJE VAS MOGU POSRAMITI**

Informirati djecu da svaka objavljena fotografija (sadržaj) na Mreži ostavlja tzv. digitalni otisak.

» SAVJET:

- › Podesiti postavke profila na način da fotografije mogu vidjeti samo odobreni prijatelji
- › Objasniti zbog čega je izuzetno važno dobro promisliti prije nego se neki sadržaj distribuira na Mrežu kao i o tome kako bi distribuirani sadržaji mogli utjecati na osobu koja dijeli sadržaj, ali i druge
- › Učiti djecu o tome da je privatnost na Mreži izuzetno važno štititi, pa da se čak mogu “presresti” i poruke koje se dijele sa prijateljima
- › Roditelji bi također trebali biti uzor djeci kada su u pitanju sadržaji koji se distribuiraju na Mreži

» **ONLINE NASILJE (CYBER BULLYING)**

Ako sumnjate da je došlo do nasilja na internetu važno je ostati smiren/a, ne donositi ishitrene odluke i sudove, a posebno je važno uvjeriti dijete da mu/joj možete pomoći. Iznimno je važno izbjeći reaktivne radnje djeteta (osveta) i spasiti sve dokaze.

» SAVJET:

- › Razgovarati sa djetetom bez osuđivanja
- › Prijaviti nasilničko ponašanje
- › Blokirati i onemogućiti zlostavljača/icu da nastavi kontakt
- › Napraviti sliku/snimku (screenshot) sa dokazom nasilja
- › Ne odgovarati na uznemirujuće poruke
- › Ne dijeliti, ne komentirati uznemirujuće poruke

- › Izvijestiti o događajima cyber zlostavljanja pružateljima internet usluga, kao i kompaniji na čijim se online platformama nasilje pojavilo

» STAROSNA DOB (OGRANIČENJE)

Roditelji moraju procijeniti zrelost svoje djece za upotrebu društvenih medija te imati na umu da većina aplikacija ima ograničenja za djecu ispod 13 godina.

» SAVJET:

- › Istražiti da li na društvenoj mreži kojoj se dijete želi priključiti postoji ograničenje starosne dobi
- › Objasniti djeci da na društvenim mrežama mogu doći u kontakt sa osobama koje su puno starije od njih i koji su rizici

NEKOLIKO MITOVA O CYBER ZLOSTAVLJANJU⁵¹

1. Nasilje, bez obzira da li se događalo licem u lice ili online, isključivo negativno djeluje na žrtvu.
  - » Istina je da i žrtva i počinitelj/ica proživljavaju emocionalnu, fizičku i socijalnu bol, ali proživljavaju i posmatrači
2. Jedino djeca i tinejdžeri bivaju žrtve cyber nasilja
  - » Istraživanje Pew Research centra pokazuje kako je čak 40% odraslih iskusilo neki oblik zlostavljanja na Mreži (a sve su i češći izvještaji koji ukazuju na zlostavljanje nastavnika od strane učenika)

.....
 51 Tackling the myths surrounding cyberbullying. Malwarebytes lab <https://blog.malwarebytes.com/101/fyi/2017/06/tackling-the-myths-surrounding-cyberbullying/> (16. 6.2017)

3. Najbolji način da se odbrani od napada je uzvratanje
  - » Ovakva stanovišta dovode do još većeg osjećanja krivnje kod osoba koje zbog straha i osjećaja bespomoćnosti nisu u stanju da se odbrane
4. Nasilje je dio života, treba ga preboliti
  - » Ovakvi “savjeti” ne pomažu (posebno emotivno ranjivim osobama). Nasilje je društveni problem koji se mora tretirati sa punom ozbiljnošću
5. Kada se nasilje prekine, život žrtve se normalizira
  - » Posljedice se zadržavaju dugo vremena i mogu poprimiti različite forme depresije, paničnih napada i problema u socijalizaciji
6. Ne postoje zakoni protiv nasilja i online nasilja⁵²

SARADNJA ŠKOLE I RODITELJA U RJEŠAVANJU PROBLEMA ONLINE NASILJA

OSNAŽIVANJE NASTAVNIKA

Kada je u pitanju online nasilje, nastavnici najčešće rješenja očekuju kroz implementacije tzv. softvera za blokiranje (*blocking software*) kako bi se prevenirao pristup određenim mrežnim mjestima (websites). Ova metoda, međutim, ima ograničenja iz najmanje dva razloga. **Prvi je činjenica da se softveri za blokiranje ne mogu instalirati na mobitele (ukoliko ih djeca nose u školu), a druga se tiče činjenice da je izvjestan broj učenika potencijalno spreman pronaći načine da se “zaobiđu” postavljene zabrane.** S druge strane, ova mjera nije učinkovita i zato što učenici također mogu pokušati koristiti uređaje sa lokacija na kojima nisu instalirani softveri za blokiranje te treba imati na umu da se pristup društvenim mrežama događa i izvan školskog vremena.

Neophodno je uspostaviti kontinuitet saradnje odnosno komunikacije sa učenicima i roditeljima u formi obrazovnih programa namijenjenih kreiranju strategija prevencije online nasilja. Radionice o online nasilju bi trebale omogućiti nastavnom osoblju da razumije pojam online nasilja, karakteristike žrtava i počinitelja te

.....
 52 “Postojeći zakoni u Bosni i Hercegovini baziraju se prvenstveno na zaštiti po pitanju dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja djece putem informacionih i komunikacijskih tehnologija. Krivična djela koja se odnose na ovaj problem uređena su entitetskim krivičnim zakonodavstvom (Krivični zakon FBiH, Krivični zakon RS-a) te Krivičnim zakonom Brčko Distrikta. Ovi zakoni u pojedinim članovima inkriminiraju zloupotrebu djece i maloljetnika za izradu pornografskog materijala kao i činjenje dostupnim široj javnosti takvih materijala. U kaznenom zakonu RS ova je inkriminacija propisana kroz dva člana, član 199. Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju, kojim se inkriminiše zloupotreba djece i maloljetnih lica za izradu pornografskih materijala, dok se članom 200. Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije inkriminiše činjenje dostupnim takvih materijala široj javnosti.

U KZ-u FBiH članom 212. i KZ-u Brčko Distrikta BiH članom 209. se inkriminira radnja kojom se djeci prodaje, prikazuje ili javno izlaže ili na drugi način čini dostupnim pornografski materijal bilo koje vrste. Ovdje se radi sa upoznavanjem djeteta odnosno lica do 14 godina s bilo kojim materijalom takvog sadržaja.

Svaka se država, pa i BiH, prema pravilima međunarodnog javnog prava, ratifikacijom konvencija, protokola i međunarodnih ugovora, obavezuje da svoje zakone uskladi s prihvaćenim međunarodnim dokumentima. Jedan od njih je i Konvencija o cyber kriminalu Vijeća Evrope.” Više o ovoj temi pronaći na: Sigurnost djece i mladih na internetu <http://civitas.ba/projektgradjanin/members/dragana/profile/> (13.11.2017) i Akcioni plan za zaštitu djece i sprečavanje nasilja nad djecom putem informaciono-komunikacijskih tehnologija u Bosni Hercegovini 2014-2015 http://msb.gov.ba/PDF/140605_Nasilje_bosnanski_SG_ver2.pdf (13.11.2017)

da kreira i usvoji školska pravila ponašanja na Mreži, ali također da se upozna s pravnim odgovornostima škole da intervenira u slučajevima koji traže direktniji angažman.

Vrlo je bitno znati da IT vještine nisu presudan faktor za uključivanje nastavnog osoblja u procese osnaživanja za prevenciju online nasilja, te da ignoriranje ili kritiziranje fasciniranosti mladih novim medijima ne može doprinijeti stvaranju atmosfere koja bi omogućavala otvoren razgovor o ovim temama. Saradnja sa IT inženjerima škole (mrežnim administratorima) svakako je poželjna u kontekstu minimaliziranja rizika, međutim, potpuno je neprihvatljivo potpuno prebacivanje odgovornosti na njih odnosno kretanje u pravcu očekivanja da će se njihovim angažmanom ovi problemi riješiti.

Škole bi zbog toga morale razmišljati o proaktivnim načinima uključivanja u problematiku online nasilja (kurikulum informatičke/medijske pismenosti) kako bi se kontinuirano pratili tehnološki trendovi i stjecale vještine novih oblika pismenosti umjesto obeshrabrivanja i zastrašivanja.

OSNAŽIVANJE RODITELJA I DJECE

Popularnost društvenih medija obično pretpostavlja kako upotreba sofisticiranih aplikacija na pametnim telefonima, tabletima i računarima ide "ruku pod ruku" s razumijevanjem rizika iako često ni roditelji nisu upoznati s njima. Konzumiranje i dijeljenje uznemirujućih sadržaja, lažnih vijesti, pornografije, ekstremističkih svjetonazora, promoviranje devijantnog ponašanja kao i prekomjerno dijeljenje privatnih informacija potencijalno dovode do uplitanja u mrežu zlostavljanja koje najčešće potiče na radnje koje vode različitim oblicima uhođenja, ucjenjivanja, iznuđivanja, krađi "identiteta" te navođenja na rasuđivanje koje šteti psihičkom zdravlju. **Uznemirenost i nesigurnost koja proističe iz kontakta sa neprimjerenim sadržajima i/ili komunikacijama (koje navode na rizično ponašanje) proističu iz činjenice da mladi u društvenim medijima vide alate za izgradnju vlastitog imidža (samodokazivanja, samopotvrđivanja, samoizražavanja) te se upravo potrebe da budu prihvaćeni od drugih nerjetko okreću protiv njih.**

Precjenjivati sposobnosti mladih da koriste aplikacije društvenog softvera na siguran način često vodi tome da roditelji nemaju informacije koje alate djeca instaliraju na svoje uređaje niti se interesiraju iz kojih ih razloga vole. Upravo zbog toga bi **jedan od prvih koraka trebao biti razgovor o instaliranim aplikacijama te dijeljenje informacija o njima između roditelja i djece. To je uslov da se uopće dođe do koraka koji se odnosi na postavke privatnosti (npr. ko može vidjeti sadržaje, isključiti geolokacijske oznake kretanja, blokirati osobe koje uznemiravaju, prijavljivati uvredljiv sadržaj, urediti postavke "taggovanja" kako ne bi došlo do neželjenog otkrivanja identiteta).**

Bez otvorenog razgovora djeca ne mogu znati da online okruženje može biti generator različitih nevolja zbog čega im je važno pomoći da razumiju tanku granicu između njihovih očekivanja i namjera drugih osoba na Mreži.

Djeca bi morala biti upoznata sa činjenicama:

- » Da se ljudi namjerno lažno predstavljaju
- » Da se nije mudro u realnom svijetu susretati sa osobama koje dijete "poznaje" isključivo online
- » Da se sadržaji odnosno riječi i slike koje se distribuiraju na Mreži mogu snimiti i emitirati bez njihove volje te nenadano (viralno) proširiti bez njihove kontrole

- » Da namjere osoba koje se kriju iza lažnih profila mogu biti loše i navoditi na pripadnost određenim grupama ili pak radnjama iza kojih stoje neprimjerene ideje, itd.

Oslanjanje na alate za odbranu od online nasilja podrazumijeva edukaciju korisnika. Danas postoje različiti alati za zaštitu privatnosti međutim osposobljavanje za njihovo korištenje nije dio obaveznog kurikularnog odgoja. Iako je tehnološke inovacije teško predvidjeti kao i dovoljno promptno razvijati tehnike učinkovitog korištenja digitalnih tehnologija, moguće je dati neke smjernice korisničkog osnaživanja. Jedan od najrelevantnijih savjeta je otvoreno i slobodno govorenje o digitalnim formama života (pa tako i online nasilju) unutar zajednice koja razumije izazove novomedijskog okruženja.

Odnos privatnosti i digitalnog otiska koji ostavljamo online pretpostavlja razumijevanje kako se informacije mogu pratiti i prikupljati:

- a.) Preko mrežnih stranica koje posjećujemo (najčešće putem tzv. cookies/ kolačići – malenih datoteka koje se spašavaju na kompjuter tokom kretanja internetom, posebno kada posjećujemo neke mrežne stranice te se pohranjuju u korisnički preglednik. Nisu štetne jer se koriste u cilju poboljšanja iskustva surfanja Mrežom, ali ih kompanije koriste i za ciljano reklamiranje proizvoda)
- b.) Preko preglednika/browsera (lokacija, vrijeme, riječi koje koristimo u pretragama, šta pretražujemo)
- c.) Preko IP adresa (jedininstvenog online identiteta kompjutera), društvenih mreža (s kim se povezujemo, šta govorimo, šta dijelimo, lajkujemo, komentiramo i sl.)
- d.) Preko emaila (kome i šta pišemo)
- e.) Registracijskih formulara koje online popunjavamo
- f.) Pri online kupovinama i transakcijama (koliko novca trošimo)

Ovi podaci se najčešće koriste u marketinške svrhe, ali i za promicanje društvenog utjecaja i digitalne reputacije, sve do invazivnih ugrožavanja privatnosti u formi hakiranja, malware i spyware napada malicioznim softverskim paketima za špijuniranje, iznuđivanje i sl. Zbog toga je **prilikom svakog objavljivanja informacija važno razmisiti šta, kada i kako će se nešto dijeliti online (preko koje platforme, kojeg medija, u kojem formatu, kojem tonu).**

Prema navodima Electronic Frontier Fondacije⁵³ koja ima dvadesetpetogodišnje iskustvo na području promoviranja i zaštite tzv. digitalnih prava, sljedeći koraci mogu voditi boljoj online zaštiti:

1. Razumijevanje alata za tzv. konfigurabilno blokiranje, filtriranje i prijavljivanje govora mržnje
2. Poboljšavanje načina za kolektivni monitoring i odgovaranje na nasilničko ponašanje od strane online zajednice a ne, kao što je to sada slučaj, prepuštanje tereta pojedincima da se sami nose sa društvenim medijima
3. Automatizirani alati koji omogućavaju ljudima da prate i ograničavaju dostupnost personalnih informacija (uključujući i javne izvore podataka) kako bi se bolje branili od prijetnji tzv. doxxinga (“meta” izložena doxxingu postaje

.....
53 Kayyali, D., O'Brien, D. Facing the Challenge of Online Harassment. Electronic Frontier Foundation <https://www.eff.org/deeplinks/2015/01/facing-challenge-online-harassment> (8.1.2015)

žrtva javnog iznošenja personalnih podataka poput adrese, telefonskog broja ili računa)

4. Alati koji dozvoljavaju metama nasilja da sačuvaju dokaze na način koji zakon razumije i može prihvatiti, a ne kao što je to danas uglavnom slučaj da su tzv. izvješća o zlostavljanju (abuse reports) dizajnirana za interne procese internet kompanija, a ne zakonodavni sistem
5. Poboljšanje alata za anonimnost kao oblik zaštite bez potrebe za prevelikim tehničkim vještinama

OBRAZOVNE USTANOVE BI TREBALE...

1. USVOJITI CJELOVIT PRISTUP ŠKOLE U PREVENCIJI ONLINE NASILJA

- I. U Pravilnik o ponašanju u školi uključiti Pravila o prevenciji nasilja na Mreži
  - a. Škole bi trebale imati Pravilnik o politikama prihvatljivog korištenja interneta koji bi se odnosio na specifikaciju šta je dozvoljeno, a šta nije dozvoljeno prilikom korištenja školske internet mreže.
  - b. Škole bi trebale razvijati programe pod nazivom Korištenje društvenih medija kao sredstvo učenja (npr. u bibliotekama i saradnji sa bibliotekarima).
  - c. Škole bi trebale osigurati da njihovo osoblje ovlada vještinama i usvoji znanja o odgovornom korištenju digitalnih tehnologija (organiziranje radionica i treninga za nastavno osoblje).
  - d. Škole bi trebale razvijati etiku ohrabriranja otkrivanja i diskutiranja o incidentima povezanim sa online nasiljem.
  - e. Škole bi trebale razvijati procedure izvještavanja o incidentima online nasilja.

2. OSIGURATI OBUKU NASTAVNIKA

- a. Preporuke za odgovorno korištenje društvenih medija u školi
- » Ne koristiti lične Facebook, Twitter i sl. profile na društvenim medijima u bilo kom školskom projektu
  - » Poželjno je obavijestiti školsku upravu ili dobiti odobrenje za korištenje društvenih medija u školskim projektima i aktivnostima, kao i saglasnost roditelja za učešće djece
  - » Najpoželjnije bi bilo koristiti diskusione grupe na društvenim medijima koji omogućavaju pristupanje diskusiji samo nakon poziva moderatora grupe/diskusije
  - » Koristiti u komunikaciji sa učenicima npr. Facebook stranice jer to omogućava da se učenici povežu sa nastavnicima, a da pri tome ne moraju postati "prijatelji" s njima
  - » Nastavnici bi trebali maksimizirati postavke privatnosti na korisničkim računima škole (apsolutne zaštite privatnosti svakako nema niti postoje garancije da neko od "prijatelja" neće proširiti i dijeliti dostupne sadržaje)
  - » Ne povezivati se osobama koje nije moguće identificirati ili onima koje postavljaju neprimjerene sadržaje
  - » Učenike je potrebno informirati da nije dozvoljeno fotografirati niti snimati bez dopuštenja (osim ako se radi o dozvoljenoj projektnoj aktivnosti unutar škole)
  - » Nastavnici ne bi smjeli iznositi online komentare o učenicima niti postavljati njihove fotografije
  - » U idealnom slučaju škole bi trebale imati vlastite platforme za e-učenje (npr. Moodle)
  - » Nastavnici i učenici bi morali biti svjesni osnovnih principa o autorskom pravu i plagijerizmu

PREPORUKE ZA VJEŽBANJE MEDIJSKE PISMENOSTI:

- » Razgovarati sa učenicima o različitim oblicima novomedijskog predstavljanja sadržaja
- » Razgovarati o oblicima tzv. digitalnog čitanja/učenja
- » Ohrabriti učenike da kreiraju multimedijalne sadržaje
- » Pokazati učenicima kako da uključe hiperlinkove u svoje tekstove
- » Napraviti blog za objavljivanje radova učenika
- » Diseminirati zajedno sa nastavnicima sadržaje putem društvenih mreža

PRIJEDLOG RADIONICA ZA RAD NASTAVNIKA SA RODITELJIMA

“NE PRIČAMO O VAMA NEGO O DJECI“

UVOD: Zajedničko gledanje kratkog filma “Ne pričamo o vama nego o djeci” (režija: Luka Rukavina, 2015) kao uvod u razgovor o odgovornosti roditelja i nastavnika u zajedničkom strateškom planiranju koraka u prevenciji online nasilja.

LINK: <http://www.medijskapismenost.hr/ne-pricamo-vama-djeci/>

MATERIJALI ZA RAD: Papiri, flomasteri, tehnička oprema za video projekciju, internet

RADNI LIST: POJMOVNIK ONLINE NASILJA (prepoznavanje učestale terminologije)

Nastavnici roditeljima daju radne listove uz molbu da zaokruže odgovore koje smatraju tačnima. Evaluacija radnih listova.

DEMONSTRACIJA ALATA ZA ZAŠTITU PRIVATNOSTI: <https://ssd.eff.org/en>

PREPORUČENI EDUKATIVNI VIDEO MATERIJALI I LINKOVI:

<http://sigurnodijete.ba/bs/roditelji>

<http://sigurnodijete.ba/bs/djeca>

<http://sigurnodijete.ba/bs/tinejdzeri>

<http://www.sigurnodijete.ba/bs/89-najave/1066-razvoj-smjernica-za-prevenciju-nasilja-nad-djecom-u-bosni-i-hercegovini-prilagodjenih-djeci>

<http://www.medijskapismenost.hr/kako-se-osjecaju-zrtve-elektronickog-nasilja-i-gdje-je-izlaz/>

<http://www.medijskapismenost.hr/crtani-film-put-u-svijet-medijske-pismenosti/>

<http://www.medijskapismenost.hr/pitanja-koja-si-postavljaju-medijski-mudra-djeca/>

RADNI LIST: POJMOVNIK ONLINE NASILJA

PITANJE	A	B	C	ODGOVOR
CATFISHING	Otvaranje lažnih profila putem kojih napadač/ica navodi drugu osobu na ljubavnu vezu putem interneta.	Vrijeđanje porukama ili ratovanje tekstom, namjerno slanje agresivnih, uvredljivih i neprimjerenih poruka s ciljem poticanja online svađa i nasilja.	Mamljenje djece radi seksualnih potreba.	
CYBERSTALKING	Slanje ili objavljivanje tračeva ili glasina koje mogu naštetiti ugledu osobe.	Elektronsko zastrašivanje odnosno intenzivno online uznemiravanje koje uključuje brojne akcije poput prijetnji (npr. fizičkim ozljeđivanjem), a što može rezultirati dugotrajnim osjećajem straha.	Isključivanje iz online grupa ili brisanje sa popisa prijatelja (ostracizam – odrezanost, odbačenost, izbačenost tj. ignoriranje ili isključivanje pojedinaca i grupa).	
FLAMING	Izvedenica od riječi Facebook i silovanje kojom se opisuje nasilni upad “prijatelja/ice” na nečije mrežne stranice s kojih šalje neugodne poruke drugima kao da to čini vlasnik/ca profila.	Širenje neistinitih informacija preko elektronske pošte ili mrežnih stranica te objavljivanje izmijenjenih (preuređenih) fotografija.	Vrijeđanje porukama ili ratovanje tekstom, namjerno slanje agresivnih, uvredljivih i neprimjerenih poruka s ciljem poticanja online svađa i nasilja.	

FRAPING	Video snimanje napada. Grupa napada pojedinca/ku, nasilje snima mobitelom ili kamerom i kasnije snimku objavljuje na internetu.	Zlonamjerni programi koji mogu ugroziti kompjuter.	Izvedenica od riječi Facebook i silovanje kojom se opisuje nasilni upad “prijatelja/ice” na nečije mrežne stranice s kojih šalje neugodne poruke drugima kao da to čini vlasnik/ca profila.	
HAPPY SLAPPING	Krađa lozinke ili lažno predstavljanje, a zatim slanje materijala kako bi se žrtva dovela u opasnost ili naštetilo njenom ugledu.	Video snimanje napada. Grupa napada pojedinca/ku, nasilje snima mobitelom ili kamerom i kasnije snimku objavljuje na internetu.	Namjerno učestalo širenje sarkastičnih komentara upućenih slučajno odabranoj osobi s ciljem izazivanja sukoba.	
GROOMING	Mamljenje djece radi seksualnih potreba.	Elektroničko razotkrivanje koje podrazumijeva otkrivanje tajni, dijeljenje osjetljivih, neugodnih privatnih informacija i fotografija koje su najčešće prikupljene dok su osobe bile u bliskom kontaktu.	Prevara koja korisnika/cu navodi na otkrivanje korisničkog imena i lozinke i upisivanje u krivotvorenu internetsku stranicu.	

PHISHING	Slanje neprimjerenih seksualnih poruka i fotografija putem mobitela i interneta.	Prevara koja korisnika/cu navodi na otkrivanje korisničkog imena i lozinke i upisivanje u krivotvorenu internetsku stranicu.	Elektronsko razotkrivanje koje podrazumijeva otkrivanje tajni, dijeljenje osjetljivih, neugodnih privatnih informacija i fotografija koje su najčešće prikupljene dok su osobe bile u bliskom kontaktu.	
SEXTING	Slanje neprimjerenih seksualnih poruka i fotografija putem mobitela i interneta.	Neželjena elektronska pošta, najčešće u obliku reklama i lažnih oglasa koja može biti i opasna ukoliko u sebi sadržava virus koji otvaranjem poruke može naštetiti kompjuteru.	Opetovano slanje poruka kojima je cilj prisiliti nekoga da bude u ponižavajućoj situaciji ili prisilnoj podređenosti, dok počinitelj/ica demonstrira moć i dominaciju.	
TROLLING	Vrijeđanje porukama ili ratovanje tekstem. Namjerno slanje agresivnih, uvredljivih i neprimjerenih poruka s ciljem poticanja online svađa i nasilja.	Namjerno učestalo širenje sarkastičnih komentara upućenih slučajno odabranoj osobi s ciljem izazivanja sukoba.	Slanje ili objavljivanje tračeva ili glasina koje mogu naštetiti ugledu osobe.	

“MALI BRAT”

Iskoristiti resurse biblioteke kako bi se promovirale vještine informatičke/medijske pismenosti. U saradnji sa bibliotekarom/kom organizirati čitanje tinejdžerskog romana “Mali Brat” (Cory Doctorow, Zagreb, 2011) te uključiti učenike, nastavnike i roditelje u zajedničku radionicu.

Roman o sedamnaestogodišnjaku Marcusu Yallowu koji se ponaša kao haker i demonstrira vještenu “zaobilaženja” nadzornog sistema srednje škole, nakon čega upada u nevolje koje sežu do samog uhićenja. Ovaj roman tematizira savremeno tzv. hi-tech buntovništvo te kreira kontekst koji otvara mogućnost za diskusiju o upotrebi digitalne tehnologije, građanskim slobodama, privatnosti, nadziranju, sigurnosti i kontroli.

Obzirom da je roman prepun tzv. *geek-talka* (popularnog rječnika osoba koje vole tehnologiju) načiniti listu tehničkih izraza (riječi korištenih u romanu).

PROBUDI
POKRENI
PROMIJENI

*Budi istrajan/a u svojim odlukama,
ali budi fleksibilan/a u svojim pristupima.*

Autor: Neven Misaljević

DILEME I SAVJETI RODITELJA

Priredila: Elma Softić-Kaunitz

KOLIKO SU RODITELJI SPREMNI ZA ŠKOLU?

Dileme: Vodeći djecu na prvi školski čas, bila sam uvjerena da znam šta je škola. Tek kasnije sam shvatila svoju zabludu. Ni ono šta sam znala o školi iz vlastitog učeničkog iskustva, ni moje iskustvo nastavnice nije bilo dovoljno da me pripremi za ono što je uslijedilo: 12 godina nedoumica, preispitivanja vlastitih stavova, eksperimentiranja, dugih razgovora sa mojom majkom – profesorkom u penziji – koji su se uvijek završavali pitanjem “Kako ste ti i tata uspjeli da postignete da sestra i ja zavolimo učenje?” Njen odgovor je bio: “Ne znam. To moraš sama otkriti.” I danas se pitam šta sam mogla učiniti više i bolje da moja djeca razviju ljubav prema učenju u onoj mjeri u kojoj sam ja imala i imam još uvijek.

Da se razumijemo – moja djeca su bila solidni đaci, dakle ja ne govorim o njihovom uspjehu u školi već o njihovoj potrebi, želji i ljubavi za učenjem i saznavanjem. Imam li danas odgovor? Na žalost nemam. I dalje ne znam šta sam mogla učiniti bolje i više, ali sam zato došla do tri vrijedna zaključka:

Prvo – škola je živi organizam u stalnoj mijeni. Uvijek se mijenja i moje učeničko iskustvo danas malo vrijedi.

Drugo – i ja sam se promijenila tj. moja uloga i perspektiva se promijenila. Sada sam sa “druge strane barikade” i stojim tamo gdje su nekada stajali moji roditelji, s tim da je ova sličnost samo prividna jer su “uslovi borbe” sasvim drugačiji.

Treće – odgovornost za obrazovanje, pa čak i odgoj naše djece nije bila samo na nama, roditeljima, već i na školi.

Sada shvatam – sa zakašnjenjem od kojih deset do dvanaest godina – da smo i ja i škola trebali posvetiti kudikamo više pažnje mom obrazovanju i odgoju kao roditelja i da je bilo potrebno uložiti mnogo više obostranog truda da, kada djeca krenu u školu, ja budem spremna za ulogu mame u odgojno-obrazovnom procesu. **Ispostavilo se da je biti mama (ili tata) školarca vrlo kompleksna uloga koja zahtijeva ne samo roditeljsku ljubav i pažnju prema djetetu, ne samo posvećenost njegovom/njenom odgoju, napretku i obrazovanju, već i čitav niz znanja i vještina koje uključuju: poznavanje aktuelnog obrazovnog modela sa svim njegovim manama i prednostima, sposobnost objektivnog sagledavanja cjelokupnog školskog sistema, poznavanje pravila medijacije među različitim interesnim grupama i pojedincima, sposobnost da se bude objektivan/a u odnosu na dijete, posjedovanje znanja koja**

će mi omogućiti da valoriziram prioritete mog djeteta, škole, mene kao roditelja, nastavnika, druge djece i njihovih roditelja i na kraju cjelokupnog društva u čijim se okvirima i odvija najupečatljiviji dio života mladog čovjeka koji se školuje. Ruku na srce, većina gore navedenog su znanja i vještine koje prosječna osoba postepeno razvija i usavršava tokom života.

Svaki/a roditelj/ica djeteta školskog uzrasta u jednom se trenutku nađe pred zidom koji se čini nepremostiv: dijete se mijenja iz dana u dan, nauka i tehnologija napreduju, školski program se mijenja, uvode se novi predmeti koji u vrijeme kada su roditelji bili učenici nisu postojali, društvene prilike se mijenjaju, kao i dječji interesi. Kako izaći na kraj sa svim tim promjenama i uz to biti dobar/a roditelj/ica? Naravno ni nastavnici ne ostaju isti jer i njih sve gore pomenute promjene takođe pogađaju i otežavaju obavljanje njihovih profesionalnih zadataka unutar obrazovnog sistema koji je, obzirom da se radi o instituciji, trom i po svojoj biti sklon da se odupire promjenama – što je naravno u nekim situacijama dobro i poželjno, a u drugim pak predstavlja otežavajuću i neproduktivnu osobinu. Negdje u sredini su djeca/učenici koji se u većini lako prilagođavaju promjenama, pa u skladu s tim lako prihvataju nove stvari i spoznaje, nove načine ponašanja, te lako i brzo usvajaju različite identitete – shodno potrebama trenutka.

Ovo su činjenice koje su takve kakve jesu i one su konstanta, dakle nije ih moguće promijeniti, pa ne treba ni pokušavati. Kako onda funkcionirati unutar te konstante i kako izvući najbolje što je moguće za dobrobit djeteta, nastavnika i škole? Svakako ne na isti način kako se to radilo “u naše vrijeme”, a upravo svi – i roditelji i nastavnici i škola padaju u istu zamku: pokušavaju da starim receptima liječe nove bolesti.

Usudiću se da kažem da roditelji i nastavnici i učenici rade na istom “projektu” a to je odgoj, obrazovanje, usavršavanje, što je zapravo ulaganje u budućnost. Dakle roditelji, nastavnici, djeca i škola su u istom timu. Da bi projekat uspio potrebno je da postoji čvrsta veza među članovima tima. Kako to postići? Ovaj prilog može samo ponuditi neke prijedloge ali ne i odgovore iz perspektive jedne od bosanskohercegovačkih roditeljica – njega moraju zajednički naći konkretni roditelji i konkretni nastavnici u konkretnoj situaciji za dobrobit konkretne djece, a to zahtijeva više zajedničkih aktivnosti koje izlaze iz okvira uobičajenih sastanaka na kojima nastavnik/ca izvještava, a roditelj/ica sluša, zatim se roditelj/ica malo žali a nastavnik/ca sluša i na kraju poruči preko roditelja/ice nešto učeniku/ci, roditelj/ica to prenese djetetu, ili ga/ju izruži ili ga/ju kazni, a dijete, naviklo na opetovano ponavljanje iste situacije više ne mari jer ništa novo nije čulo te ništa drugačije neće ni poduzeti.

Škola bi trebala biti inkluzivno mjesto koje će djecu naučiti da izađu iz okvira šturih podataka iz udžbenika. Uslov za to su saradnja i povjerenje (koji će doći kao rezultat) između roditelja i nastavnika a sve za dobrobit djece koja će graditi svijet u kojem ćemo mi, roditelji i nastavnici, jednog dana zavisiti od znanja, talenta, dobrote i empatije naše djece i učenika.

Nije lako izgraditi povjerenje, ali niko ne može tvrditi da osam, devet ili dvanaest godina nije dovoljan vremenski period za takav poduhvat. To je dovoljno vremena za upoznavanje, uspostavljanje saradnje, ispravljanje grešaka i izgradnju povjerenja. Svako ima svoje mane i nedostatke i svi pravimo greške – i roditelji i nastavnici.

U redovima koji slijede opisaću nekoliko primjera pogrešnog ponašanja i jednih i drugih, ali neću govoriti o greškama učenika – jer oni griješe samo koliko im mi to omogućimo odnosno samo onoliko koliko im mi, roditelji i nastavnici, ostavimo prostora.

- » Roditelji su skloni da se prema djeci odnose pretjerano zaštitnički čak i u onim situacijama kada takva zaštita znači dugoročnu štetu i loš primjer djece. Time, gotovo neprimjetno, roditelji dovode sebe u situaciju da od nastavnika skrivaju stvari koje bi oni o djeci morali znati. Jedan od primjera takvog tihog “urotništva” roditelja i djece je pravdanje izostanaka zbog toga što dijete nije bilo spremno za nastavu, pismeni ili kontrolni rad i sl. Koliko god se činilo da je ovakav postupak okrenut protiv nastavnika/ce i škole, činjenica je da time najviše gube sama djeca. Roditelji sebe mogu zavaravati da to čine iz ljubavi prema djetetu ili zbog brige za djetetov uspjeh u školi. Istina je da je takav postupak rezultat linije manjeg otpora: roditelji nastoje pomoći sebi tako što će izbjeći sukob sa djetetom, nerviranje zbog loše ocjene, brigu da li će eventualna loša ocjena pokvariti krajnji uspjeh i sl. Nastavnici su vrlo često svjedoci situacija koje dokazuju da roditelji imaju iskrivljena shvatanja roditeljske ljubavi. Ljubav prema djetetu vrlo često iskazuju na pogrešan način: pretjerana popustljivost ili pretjerana strogost ili već pomenuti pretjerano zaštitnički odnos, itd. Roditeljima ne možete reći da dijete vole na pogrešan način ali zato im treba omogućiti da saznaju bitne stvari koje se tiču različitih shvatanja pojma roditeljske ljubavi i odgoja.
- » Nastavnici i pedagozi, na osnovu svoga znanja i iskustva, imaju izoštreno čulo za prepoznavanje nesposobnosti roditelja da vide osobine svoje djece i uoče njihove talente. Neki roditelji opet ne znaju da razviju zanimanje za djetetov emocionalni i socijalni razvoj i ne znaju kako da prilagode svoje ponašanje osobenostima djeteta. Roditeljima je potrebna pomoć, a prvi koji je mogu pružiti su nastavnici i pedagozi. Da bi uspješno reagirali na detektirani problem, nastavnicima je potrebno da bolje upoznaju roditelje i steknu njihovo povjerenje.
- » Roditelji, s druge strane, treba da pokažu spremnost da i sami uče. Česta praksa u školama je da se na roditeljskom sastanku pročitaju pravila škole. Svi znamo da ovi sastanci već nakon deset minuta postanu beskrajno dosadni. Sa pravilima roditelji moraju biti upoznati, a još je važnije omogućiti im da ih sami pročitaju, komentiraju, postavljaju pitanja i traže objašnjenja. Podjednako je bitno osmisliti adekvatne prilike i metode koje bi roditeljima pomogle upoznati se s različitim tipovima odgoja, pravilnim i poželjnim načinima komunikacije sa djecom, o dobrim i lošim odgojnim metodama.
- » Organiziranje neformalnih sastanaka roditelja ili organiziranje zajedničkih aktivnosti roditelja, djece i nastavnika (izleti, akcije pošumljavanja, akcije prikupljanja pomoći, uređenje školskog dvorišta i slično) doprinijeće međusobnom upoznavanju, boljem razumijevanju i na kraju i razmjeni iskustava u odgoju i obrazovanju djece. Osim toga takva druženja omogućuju roditeljima da vide svoju djecu u uslovima sasvim drugačijim od onih koji vladaju u kući i užoj ili široj porodici i dobro poznatom krugu prijatelja, da se upoznaju sa drugim roditeljima i školskim drugovima i drugaricama svoje djece. Nastavnicima pružaju šansu da bolje shvate svoje učenike i njihove roditelje, da dobiju bolji uvid u porodične odnose što može biti prvi korak u otkrivanju i rješavanju različitih problema koji opterećuju učenika (siromaštvo, porodično nasilje, bolest, ovisnost, itd.).
- » Kada djeca krenu u školu – ponovo kreću i roditelji i ne samo zato što će nekada morati priskočiti u pomoć u savladavanju gradiva, već zato što i za njih

počinje jedan sasvim novi životni period, nova situacija u kojoj brigu za odgoj i podučavanje svoje djece dijele sa školom. Iskustva roditelja u ovoj novoj situaciji ravna su nuli – bez obzira što su, možda čak i ne tako davno, završili školovanje, već zato što biti učenik/ca i biti roditelj/ica učenika/ce predstavlja dva sasvim različita statusa. Nasuprot tome, nastavnici su u mnogo boljoj poziciji: emocionalno su manje uključeni, posjeduju formalna znanja i vještine neophodne za rad sa djecom i na kraju imaju iskustvo te pomoć i superviziju kolega. Stoga kompletno školsko osoblje (pedagozi, direktori, predmetni nastavnici i prije svega učitelji i razrednici) moraju biti spremni pomoći roditeljima ne samo da shvate osnove odgoja, već i da prihvate činjenicu da se u ovoj novoj fazi život njihovog djeteta počinje odvijati u novom okruženju u kojem roditelj/ica nije više jedini odgajatelj/ica. Isto tako, roditelju/ici treba dati mogućnost da svoja znanja stavi u službu odgoja ne samo svog djeteta već i njihovih školskih drugova i drugih roditelja. Ljekari, inženjeri, stolari, ekonomisti, pravnici, krojači, frizeri – za sve roditeljske profesije se može naći prostor da svojim znanjem i vještinama pomognu boljem i zanimljivijem odvijanju školskih i vanškolskih aktivnosti.

Nastavnici bi trebalo da budu učitelji i vodiči – oni koji će učenike dovesti do znanja, oni koji će ih uputiti koja pitanja da postave da bi sagledali problem iz druge perspektive – oni koji će naučiti djecu kako da se suprotstave i argumentiraju svoj stav. S druge strane, roditelji su oni koji bi trebali biti najviše zainteresirani za dobrobit svoje djece i koji svojim aktivnim učešćem trebaju doprinijeti kreiranju pozitivnih obrazovnih politika počevši od politike svake škole pa do aktivnog učešća u kreiranju reforme obrazovanja.

Na koncu željela bih ovdje podijeliti jedan zanimljiv primjer onoga što se zove dobra praksa.

Prije nekoliko godina jedan nastavnik mi je ispričao slijedeće. Imao je učenicu petog razreda koja je vrlo lijepo pisala, jasno se izražavala i odavala utisak djeteta koje puno čita. Međutim bio je primoran da je ocijeni dovoljnom (2) ocjenom iz pismene vježbe. Zašto? Zato što od prve do posljednje riječi, inače izvanrednog sastava, nije stavila interpunkcijske znake. Majka te učenice je preko razrednice zamolila sastanak sa nastavnikom i zaista, kada joj je on objasnio o čemu se radi, zahvalila se i rekla da će raditi sa kćerkom na interpunkciji. Za slijedeću pismenu vježbu učenica je dobila odličan (5) – savršen sastav bez ijedne greške. Razrednica ponovo moli nastavnika da primi na sastanak majku. Nastavnik vrlo zbunjen dočekuje majku i pita “U čemu je problem?” Odgovorila je: “Nema problema, ja sam samo htjela da pročitam kćerkin sastav. Ako sam to došla da učinim kada je dobila lošu ocjenu, onda je red da isto učinim sada kada je dobila odličnu ocjenu.” Nastavniku se to veoma sviđjelo i od tada je odlučio ovaj postupak usvojiti u svakodnevnom radu i komunikaciji sa svim roditeljima.

Savjeti: Roditelji i nastavnici dajte mašti na volju i nađite način da vas djeca čuju – ona su partneri u zajedničkom projektu i bez njihovog učešća projekat propada. Smislite kako da probudite njihov interes i ljubav za školu. Nađite način kako da saradujete da biste školski program – kakav god on bio – učinili bogatijim. Ako odgoj i obrazovanje djece prepustimo samo ministarstvima dobićemo ono što već imamo: samo set zakona, pravila i uputa koji će, kakvi već zakoni i pravila nužno jesu, biti opšte i nadasve suhoparne smjernice. Uvjerena sam da je u okviru tih administrativnih

stega, moguće učiniti nastavu privlačnijom, zanimljivijom i upečatljivijom. Zato je iznimno važno da roditelji nađu način da budu što prisutniji u životu svog djeteta tako što će više učestvovati u onom dijelu njihovog života koji se tiče škole.

Evo nekoliko prijedloga:

- » **Ponudite da na času odjeljske zajednice održe predavanje iz svoje struke** (narkomanija, vršnjačko nasilje, reproduktivno zdravlje, dentalna higijena, nasilje u porodici – toliko je važnih tema)
- » **Insistirajte da roditelji pomažu pri organizaciji školskog izleta.** Šumari, gljivari ili veterinari učiniće izlet zanimljivijim i prenijeće djeci praktična znanja koja ne mogu steći na školskim časovima.
- » **Ponudite roditeljima projekat za uređenje školskog dvorišta.** Animirajte i druge roditelje da se uključe i doprinesu ili svojim stručnim znanjem (zidari, stolari, inženjeri hortikulture, itd.) ili svojim učešćem tako što će umjesto vikendice raditi u školskom dvorištu.
- » **Pozovite ih da se uključe u organizaciju i rad školskih sekcija.** Gitarista/kinja može osnovati školski bend, fudbaler/ka trenirati razredni tim, turistički/a radnik/ca će se uključiti u rad geografske sekcije i pomoći pri organiziranju putovanja.
- » **Pozovite ih da se aktivno uključe u organizaciju školske ekskurzije.** Inicirajte i tražite da planiranje školske ekskurzije bude zajednički, višegodišnji projekat. O školskim ekskurzijama u pravilu se počinje razmišljati kasno – jedva tri ili četiri mjeseca prije nego što djeca sjednu u autobus umjesto da to bude dvogodišnji ili četverogodišnji projekat koji će omogućiti da se nađe način da svi učenici i odu na ekskurziju. Osim toga školska ekskurzija je idealna prilika da se svi uključe.
- » **Pozovite roditelje da se uključe u organizaciju sportskih igara u kojima će učestvovati svi: vi, vaši učenici i roditelji.** Mogućnosti ima onoliko koliko ima dobre volje i koliko dopustite vlastitoj mašti da se razmahne. Ako pomislite da nemate vremena – pronađite ga tako što ćete pravilno postaviti prioritete.
- » **Na koncu počnimo svi zajedno razmišljati o školi na drugačiji način – promijenimo ustaljene šablone!**

PR BUDI
P KRENI
PR MIJENI

*Lična/osobna sreća je nemoguća
bez sreće drugih.*

Autor: Neven Misaljević

BIOGRAFIJE AUTORA/ICA

Dr. Amra Delić je specijalistica neuropsihijatrije, psihoterapeutkinja i istraživačica. Tokom rata i poraća u BiH bila je koordinatorica brojnih međunarodnih humanitarnih, psihosocijalnih, edukativnih i istraživačkih projekata sa fokusom na posljedice ratne traumatizacije kod žena i djece. Ima višegodišnje kliničko iskustvo u oblasti psihijatrije, psihoterapije i promocije i zaštite mentalnog zdravlja. Medicinski fakultet i postdiplomske studije završila je na Univerzitetu u Tuzli, a trenutno je doktorantica pri Klinici za psihijatriju i psihoterapiju Medicinskog fakulteta Univerziteta u Greifswaldu i gostujuća istraživačica pri Odjelu za medicinsku psihologiju i medicinsku sociologiju Medicinskog fakulteta Univerziteta u Leipzigu, Njemačka. Fokus njenog istraživačkog interesovanja je seksualno nasilje u konfliktu i ljudska prava. Kao aktivistica za ljudska prava, dobitnica je prve nagrade za doprinos ravnopravnosti spolova u 2014. godini. Posebno je značajan njen volonterski angažman u osnaživanju i motiviranju žena preživjelih seksualnog nasilja u ratu da prekinu šutnju.

Šejla Džanan je rođena 1974. godine u Zenici. Osnovnu školu i gimnaziju te Pedagošku akademiju, Odsjek razredna nastava, je završila u Zenici. 2000. godine je diplomirala na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Odsjek pedagogija. Magistarski i doktorski studiji završila je na Pedagoškom fakultetu Univerziteta u Zenici na temu: "Povezanost socijalne kompetencije obrazovnih menadžera sa stepenom zadovoljstva uposlenika u obrazovanju" čime je stekla zvanje doktorke društvenih nauka u oblasti obrazovnog menadžmenta. Već 18 godina radi na poziciji školske pedagogice "Treće osnovne škole Bugojno" u Bugojnu. Stručna je saradnica na izradi publikacije "Stop vršnjačkom nasilju u školi! Razvoj mehanizama rane prevencije i intervencije vršnjačkog nasilja u školi" čiji je izdavač Udruženje roditelja, građana i prijatelja za pomoć djeci i omladini sa posebnim potrebama "Leptir" Bugojno.

Edna Haznadarević je rođena 1981. godine u Mostaru. Profesorica je pedagogije i certificirana sistemska porodična psihoterapeutkinja. Učestvovala je na Međunarodnim konferencijama kao koautorica stručnih radova. Iskustva je stekla u NVO sektoru, dječijem vrtiću i školi sa roditeljima i djecom i to individualnim i grupnim savjetodavnim i terapeutskim radom. Organizatorica je mnogih stručnih i kreativnih radionica i predavanja za djecu, roditelje, nastavno osoblje i stručne saradnike.

Doc. dr. Mario Hibert predaje na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo, od 2006. godine. Doktorirao je informacijske i komunikacijske znanosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a magistrirao ljudska prava i demokratiju u Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bologni. Istražuje problematiku u domenu kritičkog bibliotekarstva, socijalne epistemologije, digitalne kulture, informacijske politike, ekonomije i etike. Autor je preko dvadeset stručnih i naučnih radova na bosanskom i engleskom jeziku. Kao gostujući nastavnik, predavao i na Odsjeku za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru. Član je Upravnog odbora Centra za socijalna istraživanja "Analitika"

te Programskog savjeta Komisije za slobodan pristup informacijama Hrvatskog knjižničarskog društva.

Berminka Hrelja je rođena 16.12.1960. u Sarajevu. Specijalistkinja je traumatske psihologije, sistemska porodična psihoterapeutkinja i certificirana supervizorica. U dugogodišnjem radu i angažmanu stekla je iskustvo rada voditeljice kvalitete u obrazovanju sa preko 3500 sati supervizijskog rada. Trenerica je i konsultantica za NVO, autorica i koautorica istraživačkih izvještaja, brošura, tekstova i materijala koji promoviraju mentalno zdravlje, socijalne vještine i komunikaciju među ljudima.

Doc. dr. med. sc. Kravić Nermina je specijalistkinja neuropsihijatrije, subspecijalistkinja dječije i adolescentne psihijatrije i grupna analitičarka. Zaposlena je na Klinici za psihijatriju UKC Tuzla gdje je šefica Odjela za dječiju i adolescentnu psihijatriju. Docentica je na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Tuzli i u nastavnom procesu učestvuje od 2004. godine. Završila je Medicinski fakultet Univerziteta u Tuzli. Magistarski rad na temu "Utjecaj ratnih traumatskih iskustava preživljenih u djetinjstvu na psihičko zdravlje u adolescenciji" odbranila je 2008. godine, a 2014. godine je doktorirala na temu "Rizični i protektivni faktori za mentalno zdravlje djece čiji su očevi poginuli u ratu". Stručni postdiplomski studiji iz dječije i adolescentne psihijatrije pohađala je na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zvanje grupne analitičarke je stekla 2011. godine u organizaciji Instituta za grupnu analizu iz Zagreba. Učestvovala je u više domaćih i međunarodnih projekata saradnje i istraživanja posljedica ratne traume na populaciju djece i odraslih u Bosni i Hercegovini te izlagala na više domaćih i međunarodnih kongresa i simpozija iz oblasti mentalnog zdravlja. Objavila više naučnih i stručnih publikacija, a glavna područja istraživanja su mentalno zdravlje djece i mladih, psihotraumatologija, rani rast i razvoj, neuropsihologija. Članica je Udruženja psihijatara u BiH i sekretarka Udruženja psihijatara za dječiju i adolescentnu psihijatriju u BiH.

Melisa Mizdrak je rođena 1981. godine u Sarajevu gdje je završila osnovnu i srednju Učiteljsku školu. Diplomirala je na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Zaposlena je kao stručna savjetnica u Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo. Usavršavala se brojnim programima u zemlji i inostranstvu te učestvovala na seminarima iz oblasti odgoja i obrazovanja. Koordinatorica je Tima Vlade Kantona Sarajevo za borbu protiv maloljetničke delikvencije.

Članica je nekoliko radnih grupa za prevenciju nasilja i zaštitu djece od nasilja. Trenutno pohađa edukaciju za transakcionu analitičarku - psihoterapeutkinju.

Amela Petričević je rođena 2.6.1970. u Tuzli. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Tuzli, Odsjek razredna nastava i Ekonomskom fakultetu u Tuzli. U nastavnom procesu je više od 23 godine. Posao prosvjetne radnice izabrala je prvenstveno iz ljubavi prema ovom pozivu. U toku rada se kontinuirano stručno usavršavala. Pored rada u školi, angažmanom u vannastavnim aktivnostima saraduje sa lokalnom zajednicom i nevladinim organizacijama. Građanskim aktivizmom se bavi više od petnaest godina, a posebno je posvećena aktivnostima koje su u službi promicanja mira i nenasilja te poštivanja ljudskih prava

i međureligijskog dijaloga.

Elma Softić Kaunitz je diplomirala filozofiju i književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, te magistrirala društvene nauke u oblasti religijskih studija. Objavila je knjigu pod naslovom “Sarajevski dani sarajevske noći” koja je prevedena na engleski i holandski jezik. Knjiga je doživjela i scensku izvedbu u Torontu, Atlanti i Čikagu kao monodrama pod nazivom “Out of Spite” (Out of Spite - Toronto 1995, Atlanta 1996, Chicago 1997). Koautorica je (sa suprugom Pavlom Kaunitz) stripovanih priča “Nira” i dvije knjige kratkih priča: “Nirini izazovi” i “Sve što (ne) želimo znati” koje su izašle u izdanju

TPO Fondacije iz Sarajeva 2014, 2015. i 2016. godine. Radi u Jevrejskom kulturno-prosvjetnom i humanitarnom društvu “La Benevolencija” na poziciji generalne sekretarke.

Monja Šuta-Hibert (Sarajevo, 1980.) diplomirala je i magistrirala na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo. Tokom i nakon studija je radila kao koordinatorica i prevoditeljica na projektima iz oblasti kulture i prevođenja u Goethe Institutu u Sarajevu, a od 2005. do 2011. u Centru za interdisciplinarnе postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu na magistarskom programu iz oblasti demokratije i ljudskih prava. Radno iskustvo u oblasti dokumentarnog filma i neformalnih metoda u obrazovanju je stekla tokom dugogodišnjeg rada i djelovanja

u Udruženju Pravo Ljudski čija je osnivačica i gdje je obavljala funkciju izvršne direktorice osam godina.

Do danas je vodila brojne projekte lokalnog i međunarodnog karaktera, a u posljednjih pet godina gostovala je kao predavačica na Comenius Univerzitetu u Bratislavi, Fakultetu za obrazovanje i pedagoški rad i Univerzitetu u Varšavi, odnosno Institutu za zapadnu i istočnu slavistiku. U septembru 2014. pridružila se TPO timu gdje radi kao koordinatorica Incijative ETOS i kreatorica obrazovnih programa i inicijativa. Dosadašnji rad i angažman ponajviše je usmjerila ka istraživanju različitih tema i oblasti koje se vežu za medijsku pedagogiju, rodna pitanja, informacijsku pismenost, kolaborativne i participatorne prakse u procesima učenja i podučavanja, kao i radu s mladima i nastavnicima širom Bosne i Hercegovine.

PROBUDI
POKRENI
PROMIJENI

Roditelji i učitelji su dva jednako
važna krila za let djeteta.

Autor: Neven Misaljević

LITERATURA

- Alibabić, Š., Avdagić, E., Popović K. (2012) *Naknadno sticanje osnovnog obrazovanja - Andragoški priručnik za nastavnike*. Sarajevo: Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit (GIZ)
- Alić, A. (2009) *Roditeljski stilovi*. Takvim. Sarajevo: El-Kalem
- Boyd, D. (2014) *It's Complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press Dostupno na: <https://www.danah.org/books/ItsComplicated.pdf>
- Coloroso, B. (2006) *Deca to zaslužuju*. Beograd: Beoknjiga
- Ćatić, R. (1997) *Slika o sebi djece nepotpunih i potpunih porodica*. Tešanj: Planjax
- Ekermen, N. (1987) *Psihodinamika porodičnog života*. Titograd: NIO Pobjeda
- Goldner Vukov, M. (1988) *Porodica u krizi*. Beograd-Zagreb: Medicinska knjiga
- Hasanović, H. (2009) *Podsistemi transakcijskog i transformacijskog vođenja u srednjim školama Tuzlanskog kantona*. Tuzla: Privredna akademija
- Janković, J. (2004) *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alinea
- Konvencija o pravima djeteta*, Opća skupština Ujedinjenih naroda, 1989. (rezolucija br. 44/25)
- Malaguzzi, L. (1993) *The Hundred Languages of Children*. ALEX: Publishing
- Maleš, D. (1995) *Od nijeme potpore do partnerstva između obitelji i škole*. Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja, Zagreb: Filozofski fakultet
- Maslov, A. H. (1982) *Motivacija i ličnost*. Beograd: Nolit
- Okvirni Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, 18/2003
- Pašalić Kreso, A. (2004) *Koordinate obiteljskog odgoja, prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja*. Sarajevo: Jež
- Roncelli, V. (2000) *Primjerava managementa in vodenja v nevropskih šolah. Šole za ravnateljce*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Stevanović, M. (2000) *Obiteljska pedagogija*. Vraždinske Toplice: Tonimir
- Trnavčević, A. (2000) *O kakovosti se malo drugače*. Zbornik: Raznolikost kakovosti. Šola za ravnateljce. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju KS, Službene novine KS 10/04, 31/11

INTERNET IZVORI:

Advice for Parents. Helping your child succeed in school - and life http://www.whatkidscando.org/specialcollections/advice_for_parents/pdf/Advice_for_Parents.pdf (14.03.2017);

Agabrian M. Relationships Between School and Family: The Adolescents' Perspective <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/209/461> (03.03.2017) (14.03. 2017)

Akcioni plan za zaštitu djece i sprečavanje nasilja nad djecom putem informaciono-komunikacijskih tehnologija u Bosni Hercegovini 2014-2015 http://msb.gov.ba/PDF/140605_Nasilje_bosnanski_SG_ver2.pdf (13.11.2017)

Asertivna komunikacija - 6 saveta http://old.skills.rs/sr/E-Zine-MANAGEMENT_News_and_Views/2007/mart/asertivna-komunikacija.html (20.10.2017)

Borba, M. 17 Ways Schools Can Educate Parents About Bullying. <http://micheleborba.com/17-ways-schools-can-educate-parents-about-bullying/> (20.06.2017)

Doctorow, C. How to Talk to Your Children About Mass Surveillance. Locus Online <http://www.locusmag.com/Perspectives/2014/05/cory-doctorow-how-to-talk-to-your-children-about-mass-surveillance/> (2.5.2014.).

Đorđević, A. Životni ciklus porodice <http://psihoterapijsketeme.rs/2011/zivotni-ciklus-porodice/> (25.2.2017)

JU MSŠ "Musa Ćazim Ćatić" Kladanj, Saradnja porodice i škole http://www.msskladanj.com.ba/objave/Saradnja_porodice_i_%9Akole.pdf (30.10.2017)

Kartal, D. Sigurnost djece i mladih na internetu <http://civitas.ba/projektgradjanin/members/dragana/profile/> (13.11.2017)

Kayyali, D. O'Brien, D. Facing the Challenge of Online Harassment Electronic Frontier Foundation <https://www.eff.org/deeplinks/2015/01/facing-challenge-online-harassment> (8.1.2015.)

Keresteš, G. Agresivno i prosocijalno ponašanje školske djece u kontekstu ratnih zbivanja: provjera posredujućeg utjecaja roditeljskog ponašanja <http://www.darhiv.ffzg.hr/> (26.10.2009)

Koji su sve oblici elektroničkog nasilja. URL: <http://www.medijskapismenost.hr/oblici-obiljezja-elektronickog-nasilja/>

Lessig, L. Arhitektura inovacije. <http://www.gordogan.com.hr/gordogan/wp-content/uploads/2011/10/2009-Gordogan-15-18-127-135-Lessig-Arhitektura-inovacije.pdf> (26.10.2009)

Martić, M. Suradnja roditelja i škole <https://dr.nsk.hr/islandora/object/ufzg%3A135/datastream/PDF/view> (14.03.2017.)

Pejčić, A. Aktivno slušanje <http://www.pozitivnapsihologija.rs/aktivno-slusanje/> (24.10.2017)

Projekt MPPI - Radionice i letak http://udrugaignra.hr/wp-content/uploads/2011/03/MPPI_radionice_i_letak-opisi-radionica.pdf (10.06.2017)

Priručnik za rad vijeća roditelja. Udruga Naša djeca <http://www.nasadjeca.org/attachments/article/14/Prirucnik%20za%20rad%20Vijeca%20roditelja.pdf> (14.03.2017.)

Pristup partnerstvu roditelja i odgojno-obrazovnih ustanova <https://element.hr/artikli/file/1915> (23.10.2017)

Rabađija, M. Suradnja dječijeg vrtića i obitelji, <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A72/datastream/PDF/view> (25.10.2017)

Share Safetly on Social Media. URL: <https://www.internetmatters.org/advice/social-media/> (18.10.2017)

Sinek, S. Millennials in the Workforce, A Generation of Weakness. After Skool <https://www.youtube.com/watch?v=QXWNCholluo> (5.1.2017.)

Svijet Interneta na Dlanu. URL: <http://dkmk.hr/wp-content/uploads/2016/01/Svijet-interneta-na-dlanu.pdf>; (15.06.2017)

Turner&Shepherd. 1999. <http://www.mrezainkluzija.org/resursi/category/34-prezentacije-sa-petog-regionalnog-sastanka-mreze-podrs> (20.06.2017)

Ttofi, M., Farrington, D. Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review <http://njbullying.org/documents/ttofifarrington2011.pdf> (19.10.2017)

Tackling the myths surrounding cyberbullying. Malwarebytes lab <https://blog.malwarebytes.com/101/fyi/2017/06/tackling-the-myths-surrounding-cyberbullying/> (16. 6.2017)

Vasta, R. Haith, M. Miller, S. Dječija psihologija, <http://www.darhiv.ffzg.hr//> (26.10.2009)

Žužić, S. Suradnja roditelja i škole http://www.ssmb.hr/libraries/0000/6708/Suradnja_roditelja_i_%C5%A1kole__Slavica_%C5%BDu%C5%BEi%C4%87_-_pdf.pdf (14.03.2017)

WHO, Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, 2013 http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf?ua=1 (20.10.2017)

<http://www.tpo.ba/b/MedijskaP/170501%20MedPed.html> (15.06.2017)

<http://www.tpo.ba/b/BaukFemiNauk/Bauk.html> (15.06.2017)

<http://www.tpo.ba/b/K16%20dana/K16dana.html> (15.06.2017)

Norwegian Embassy

Izdavanje publikacije pomoglo je Ambasada Kraljevine Norveške u Sarajevu.
Stavovi i zaključci izneseni u ovoj publikaciji na bilo koji način ne predstavljaju zvanične stavove Ambasade Kraljevine Norveške u Sarajevu.